

WSTĘPNE SPRAWOZDANIE Z INWENTARYZACJI OBIEKTÓW PRZEMYSŁOWYCH W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Autorzy opracowania

Jacek Owczarek, dyrektor Śląskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach

Anna Syska

Ewa Caban

Małgorzata Szala

Justyna Szymańska

Agnieszka Woźniakowska

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Analiza.....	8
3. Możliwości adaptacji.....	12
4. Zagrożenia.....	13
5. Najważniejsze obiekty.....	14
6. Obiekty spoza opracowania.....	14
7. Wnioski.....	15
8. Obiekty.....	17
9. Karty obiektów.....	20
10. Lista dodatkowych zabytków przygotowana przez Międzynarodowe Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym dla Turystyki w Zabrze	162
11. Zabytki przemysłu i techniki według gminnych ewidencji zabytków.....	165

1. Wstęp

Na terenie województwa śląskiego znajduje się najwięcej historycznych obiektów przemysłowych w Polsce. Stanowią one integralną część dziedzica kulturowego regionu, są także wyznacznikiem jego tożsamości kulturowej. Są one nierozzerwalnie związane z rozwojem obszarów wchodzących w skład dzisiejszego województwa śląskiego.

Od czasów starożytnych na terenach obecnego województwa śląskiego rozwijało się górnictwo kruszcowe, m.in. srebra i ołowiu (Bytom, Tarnowskie Góry, Toszek) oraz górnictwo rudy darniowej żelaza (rejon dolin rzecznych Liswarty, Małej Panwi, Stoły, Bierawki, Rudy oraz pasmo rudonośne Wieluń - Zawiercie). Do XIV w. przetrwało kuźnictwo leśne, rozwijające się następnie w kuźnice warsztatowe i nadrzeczne. Również cystersi, przybyli na Śląsk w XIII w., zajmowali się górnictwem i hutnictwem, posiadali kuźnice w Trachach (gm. Sośnicowice) i Stanicy (gm. Pilchowice). Za sprawą cystersów rozwinęło się także hutnictwo szkła.

W połowie XVIII w. rozwój przemysłu w Europie przyniósł znaczne zmiany społeczno-ekonomiczne na Górnym Śląsku. Ważnym etapem rozwoju przemysłu było powołanie Wyższego Urzędu Górniczego z siedzibą we Wrocławiu, na czele którego w 1779 r. stanął Wilhelm Friedrich von Reden. Dzięki niemu sprowadzono na Górny Śląsk nowe technologie, maszyny oraz wykwalifikowaną kadrę. Rozwój przemysłu spowodował aktywizację miejscowych feudałów, którzy dostrzegli w nim szansę na pomnożenie majątków. Do potentatów przemysłowych można zaliczyć rody magnackie, m.in. Donnersmarcków, Ballestremów, Schaffgotschów, Hochbergów i Hohenlohe. Więksi przemysłowcy pochodzenia mieszczańskiego mieli udziały tylko w przemyśle cynkowym, np. Godula, Winckler. Bogate w surowce tereny pokryły kopalniane szyby, hałdy i piece hutnicze, powstawały także nowe miasta. W części Śląska austriackiego symbolem industrializacji było Bielsko, w którym powstawały przeważnie fabryki włókiennicze. Rozwój przemysłu wymusił rozbudowę infrastruktury, aby sprostać potrzebom rozwijającego się transportu surowców i gotowych wyrobów. Powstawały nowe trasy i dworce kolejowe. Przez cały XX w. hutnictwo na Śląsku pod względem rozwoju technologicznego znajdowało się w czołówce europejskiej. W tym samym okresie górnictwo, integralnie związane z hutnictwem, ulegało znaczącym przeobrażeniom, m.in. na skutek rozwoju techniki wydobywania węgla. Koncentracja XIX-wiecznego przemysłu, a także kierunki panujące w gospodarce polskiej po 1945 r.

spowodowały, że jeszcze pod koniec XX w. funkcjonowało wiele historycznych zakładów posiadających zabytkowe maszyny, urządzenia i całe ciągi technologiczne. Wraz z zachodzącymi obecnie procesami restrukturyzacji przemysłu, które rozpoczęły się w latach 90. XX w., a co za tym idzie ze zmianami własnościowymi i likwidacją dotychczas funkcjonujących zakładów, nastąpił proces ich dewastacji. Wiąże się to ze złomowaniem historycznych maszyn oraz wyburzaniem budynków. Istnieje szansa zachowania choć części dziedzictwa przemysłowego poprzez jego adaptację do nowych funkcji, czego przykładem może być Browar Mokrskich w Katowicach-Szopienicach czy Szyb "Wilson" w Katowicach-Janowie. Zabytki industrialne mogą także stać się atrakcjami turystycznymi, pod warunkiem przeprowadzenia ich rewaloryzacji i przystosowania do celów edukacyjnych, rekreacyjnych i kulturowych.

Pośród zabytków techniki województwa śląskiego najwięcej reprezentuje branżę górniczą. Górnictwo stanowiło bazę paliwową dla pozostałych gałęzi przemysłu. Od końca XVIII w. do lat 70. XX w. nastąpił intensywny rozwój tej branży. Szczególnie cenne z racji wieku oraz z punktu widzenia architektury i techniki są obiekty powstałe w środkowym okresie rozwoju górnictwa, tj. w 2. połowie XIX w. oraz w początkach XX w., m.in. Kopalnia Rud Srebrnośnych i Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach; kopalnia "Królowa Luiza", kopalnia "Guido"; kopalnia "Marcel" w Radlinie; kopalnia "Saturn" w Czeladzi; szyb "Pułaski" kopalni "Wieczorek" w Katowicach; szyb "Elżbieta" kopalni "Polska" w Chorzowie.

Drugą, silnie rozwiniętą, branżą jest hutnictwo. Do jego rozwoju przyczyniła się budowa wielkiego pieca w 1796 r. w Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach (obecnie GZUT S.A.). Jego współautorem był John Baildon. Kolejną, po gliwickiej, hutą fundowaną przez króla pruskiego była "Królewska Huta" w dzisiejszym Chorzowie. Na wzór zakładów rządowych w XIX w. powstawały prywatne huty żelaza, w których sąsiedztwie znajdowały się kopalnie węgla. Pośród zabytków hutniczych można wymienić liczne, które posiadają wartości historyczne czy artystyczne, są to m.in. zabudowania dawnej huty cynku "Uthemann" na terenie dzisiejszej Huty Metali Nieżelaznych w Katowicach-Szopienicach; huta "Baildon" w Katowicach; zespół zabudowań walcowni cynku w Zakładach Metalowych "Silesia" w Świętochłowicach-Lipinach; wieża wsadowa "Gichta" huty "Waleska" w Palowicach; wieża wyciągowa do wsadu wielkopieczowego w Porębie; huty "Klemens" i "Teresa" w Ustroniu; "Huta Bankowa" w Dąbrowie Górniczej; "Huta Częstochowa" w Częstochowie.

Rozwijający się przemysł wymógł powstawanie inwestycji pomocniczych, z których najważniejszą był Kanał Kłodnicki (początek budowy w 1792 r.) łączący zabrzańskie kopalnie z Królewską Odlewnią Żeliwa w Gliwicach, a poprzez Odrę z innymi terenami państwa pruskiego. Do dnia dzisiejszego czytelne są w terenie fragmenty kanału i urządzenia hydrotechniczne. Kolejnym traktem wodnym jest Kanał Gliwicki budowany w latach 1933-1940. Kanał ma długość 40,6 km, jego największa śluza to "Dzierżno".

W 2. połowie XIX w. na skutek eksploatacji górniczej następował odpływ wód do wyrobisk górniczych. Spowodowało to zanikanie wody w studniach przydomowych. Dodatkowo sytuację tę pogarszała ciągle powiększająca się liczba ludności. Rozpoczęto poszukiwania wiertnicze, których rezultatem było znalezienie zasobów wody w okolicach wsi Zawada, gdzie powstał Zakład Produkcji Wody "Zawada" w Karchowicach. Inne zabytkowe zespoły to m.in.: Zakład Produkcji Wody "Staszic" w Tarnowskich Górach; Zakłady Wodociągów i Kanalizacji w Raciborzu; oczyszczalnia ścieków w Bytomiu; żelbetowa zaporą wodna i hydroelektrownia w Porąbce (1928-1937); urządzenia hydrotechniczne w dawnej fabryce tektury w Czańcu (gm. Porąbka).

Liczną grupę zabytków, biorąc pod uwagę nowatorstwo konstrukcyjne, formę i detal architektoniczny, stanowią wieże ciśnień: zakładowe, komunalne, kolejowe. Pośród nich można wymienić m.in.: wieżę kominowo-wodną na terenie szpitala klinicznego w Zabrze zaprojektowaną przez A. Hartmanna; wieżę wodną przy ul. Korczaka w Katowicach wzniesioną przez G. i E. Zillmannów w 1912 r.; wieżę wodną w Katowicach-Giszowcu, ponadto liczne wieże wodne w Rybniku, Gliwicach, Świętochłowicach i innych miastach.

W XIX w. nastąpił także gwałtowny rozwój sieci kolejowej, w 1846 r. została uruchomiona linia kolejowa Mysłowice-Wrocław, w 1855 r. linia Bohumin-Oświęcim, w 1859 r. powstało odgałęzienie linii kolei warszawsko-wiedeńskiej. Wtedy wybudowano dworce kolejowe, m.in. w Bielsku-Białej, Katowicach, Rybniku-Paruszcówcu, Sosnowcu-Maczkach, Zawierciu. Powstawały także koleje wąskotorowe, m.in. na trasach: Tarnowskie Góry - Rudy, Bytom-Karb - Chorzów, Bytom - Miasteczko Śląskie. Do dnia dzisiejszego zachowały się liczne budynki, torowiska oraz tabor, a wieloma z nich opiekują się powstające muzea i skanseny.

W Bielsku-Białej, Częstochowie i Sosnowcu rozwinął się przemysł włókienniczy. W XIX w. powstały liczne przędzalnie, tkalnie, farbiarnie. Do najważniejszych zakładów należą m.in.: Fabryka Adolfa Mänhardta, fabryka sukiennicza Franza Vogta (obecnie Urząd Miejski),

tkalnia Fryderyka Tyslovitza w Bielsku-Białej; Częstochowskie Zakłady Przemysłu Wełnianego "Elanex" w Częstochowie; Sosnowiecka Przędzalnia Czesankowa "Politex" w Sosnowcu. W dawnej fabryce sukna Büttnera w Bielsku-Białej powstało Muzeum Przemysłu i Techniki Włókienniczej.

Unikatowym w skali Europy zabytkiem techniki łączności jest zespół radiostacji w Gliwicach. Zespół składa się z trzech budynków i drewnianego masztu o wysokości 110,7 m, pochodzącego z 1933 r. Radiostacja jest chroniona ze względu na wartości inżynierskie i historyczne.

Ciekawymi przykładami zachowanego przemysłu drzewnego i papierniczego są m.in.: Zakłady Przemysłu Zapałczanego w Częstochowie powstałe w latach 1880-1882, z czynną linią technologiczną pochodzącą z lat 30. XX w. (w 2002 r. utworzono w nich Muzeum Produkcji Zapałek); fabryka tektury w Czańcu (gm. Porąbka).

Do cennych obiektów przemysłu i techniki należą także zespół zabudowań dawnej cementowni "Grodziec" w Będzinie, która powstała w 1856 r.; cementownia w Jaworznie-Szczakowej; wapienniki w Mikołowie-Mokrem, Tarnowskich Górach, Sosnowcu.

Zachowały się także liczne zabytki przemysłu energetycznego powiązanego z innymi dziedzinami przemysłu. Są to m.in.: elektrownia "Szombierki" i elektrownia "Miechowice" w Bytomiu; elektrownia na terenie kopalni "Anna" w Pszowie.

W województwie śląskim zachowało się także wiele zabytków przemysłu spożywczego. Pośród nich najliczniejszą grupę stanowią browary, które są nadal użytkowane. Najstarszym z nich jest browar zamkowy w Raciborzu, który był wzmiankowany już w XVI w. Z kolei największym jest browar w Tychach. Inne browary to m.in.: browar w Cieszynie; browar Mokrskich w Katowicach-Szopienicach; browar w Żywcu założony w połowie XIX w. przez Albrechta Fryderyka Habsburga. Drugą gałęzią przemysłu spożywczego licznie reprezentowanego jest przemysł spirytusowy. Na terenie województwa znajduje się duża liczba gorzelni (z czego tylko część jest czynna). Usytuowane są one głównie na terenach założeń pałacowo- (lub dworsko-) parkowych i folwarcznych, m.in. w Simoradzu (gm. Dębowiec), Świbiu (gm. Wielowieś), Kochcicach (gm. Kochanowice). Ponadto zachowały się: dawna winiarnia w Raciborzu, założona w 1872 r.; fabryka rumu i likierów Arnolda Grossa w Bielsku-Białej powstała w 1854 r.

Warte wymienienia są także inne zabytki, m.in.: mennica w Cieszynie (1719 r.); Porcelana Śląska S.A. w Katowicach-Bogucicach (powstała w 1920 r., od 1929 r., jako "Giesche" Fabryka Porcelany S.A.) oraz fabryka fajek we wsi Zborowskie (gm. Ciasna), która rozpoczęła pracę w 1753 r. Odrębną, liczną grupę zabytków techniki stanowią przykłady przemysłu wiejskiego. Są to występujące na terenie całego województwa: młyny (m.in. Kluczo, gm. Przystajń), spichlerze (m.in. Hadra, gm. Herby), kuźnie (m.in. Milówka), wiatraki (m.in. Grzawa, gm. Miedźna), a także pstrągarnia w Złotym Potoku, założona na rzece Wiercicy w 1881 r. przez Edwarda Raczyńskiego, która była pierwszą w Europie niziną hodowlą pstrąga.

2. Analiza

Zasoby

Na terenie województwa śląskiego znajduje się najwięcej zabytków przemysłu i techniki w Polsce. Warto zwrócić uwagę, że oprócz zakładów przemysłowych istnieją także obiekty związane z kulturą industrialną. Są to osiedla i kolonie robotnicze wraz z willami fabrykantów. Istnieją także zespoły zakładów powiązanych funkcjonalnie: kopalnia – koksownia – huta. Wszystko to wpływa na podniesienie wartości dziedzictwa kulturowego regionu. Duża część historycznych obiektów o przemysłowej proveniencji jest wpisana do rejestru zabytków – 88 obiektów. Są to zarówno kuźnie, pozostałości wielkich pieców, huty, kopalnie, browary, tkalnie, młyny i wieże wodne, dworce kolejowe, jak i wiele innych obiektów. Rejestr zabytków został przez autorów niniejszego opracowania potraktowany jako nadrzędny, ponieważ wpisując dany obiekt Wojewódzki Konserwator Zabytków bierze pod uwagę jego wartości historyczne, architektoniczne i techniczne, dokonując niejako wartościowania, wyboru obiektów najcenniejszych.

Na terenie województwa śląskiego znajdują się 4 obiekty uznane rozporządzeniem Prezydenta RP za Pomnik Historii. Pośród nich znajduje się jeden obiekt przemysłowy – Zabytkowa Kopalnia Rud Srebrnośnych wraz ze Sztolnią Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach. Przygotowany został kolejny wniosek dla Radiostacji w Gliwicach. W planach jest także wystąpienie o uznanie za Pomnik Historii zabytków zabrzańskich: Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej, kopalni Guido i kopalni Królowa Luiza.

Na potrzeby niniejszego opracowania pominięto kuźnie (m.in. Kuźnica Stara, Kozłów) oraz drewniane młyny wodne (m.in. Czekanów, Kluczo, Turze). Zrezygnowano także z Dzwonnicy Gwarków w Tarnowskich Górach, folusza w Brennej, mostów na rzece Mlecznej w Katowicach-Podlesiu i na Okszy w Kłobucku oraz z ruin pieców huty szkła w Złatnej. Pominięto także pojedyncze maszyny i urządzenia. Dodatkowo zostały pominięte obiekty, które nie istnieją, ale wciąż figurują w rejestrze zabytków. Wzięto pod uwagę natomiast obiekty, odnośnie których obecnie trwa procedura wpisu do rejestru zabytków.

W efekcie przedmiotem niniejszego opracowania jest 70 obiektów znajdujących się w 27 miejscowościach. Najwięcej z nich reprezentuje przemysł ciężki (huty, walcownie, kopalnie, szyby kopalniane) – 42 obiekty (60%); relatywnie dużo jest obiektów z kategorii przemysł spożywczy (browary oraz zakłady mięsne) – 8 obiektów (14%), po 7 obiektów (10%) jest z kategorii transport (kolejnictwo) oraz energetyka i obiekty wodno-kanalizacyjne (elektrownie, elektrociepłownie, wieże wodne, zakłady wodociągowe), 3 obiekty (4,2%) reprezentujące przemysł lekki (tkalnie, papiernie) oraz 3 obiekty (4,2%) spoza powyższych kategorii (fabryka zapalek, fajek oraz radiostacja).

Największa ilość obiektów znajduje się w Katowicach (11 obiektów – 15,7%), Zabrze (9 obiektów – 12,8%) oraz Rudzie Śląskiej (6 obiektów – 8,5%), w następnej kolejności znajduje się Bytom (4 obiekty – 5,7%), Gliwice (4 obiekty – 5,7%), Bielsko-Biała (3 obiekty – 4,2%), Chorzów (3 obiekty – 4,2%) oraz Tychy (3 obiekty – 4,2%).

Lp.	Miejscowość	Kategoria						Razem
		Przemysł ciężki	Przemysł lekki	Przemysł spożywczy	Transport	Energetyka i wod.-kan.	Inne	
1.	Bielsko-Biała		2		1			3
2.	Bytom	3				1		4
3.	Chorzów	2		1				3
4.	Cieszyn			1				1
5.	Czaniec		1					1
6.	Czernica	2						2
7.	Częstochowa			1			1	2
8.	Dąbrowa Górnicza	1						1
9.	Gliwice	1			1	1	1	4
10.	Jaworzno			1				1
11.	Karchowice					1		1
12.	Katowice	7		1	1	2		11
13.	Palowice	1						1
14.	Poręba	1						1

15.	Pyskowice				1			1
16.	Ruda Śląska	5			1			6
17.	Rybnik	1				1		2
18.	Rydułtowy	2						2
19.	Sławków	1		1				2
20.	Sosnowiec				2			2
21.	Ślemień	1						1
22.	Świętochłowice	2						2
23.	Tarnowskie Góry	1						1
24.	Tychy	1		2				3
25.	Ustroń	2						2
26.	Zabrze	8				1		9
27.	Zborowskie						1	1
Σ		42	3	8	7	7	3	70

Obiekty przemysłowe wpisane do rejestru zabytków w większości znajdują się w rękach prywatnych (31 obiektów – 44,2%). Znaczna ich część jest własnością samorządów (18 obiektów – 25,7%) oraz Skarbu Państwa (15 obiektów – 21,4%). Osobno zostały potraktowane obiekty należące do Polskich Kolei Państwowych (5 obiektów – 7,1%). Jeden obiekt (1,4 %) jest we władaniu stowarzyszenia.

Lp.	Miejscowość	Właściciel				
		Skarb Państwa	PKP	Samorząd	Prywatny	Inny
1.	Bielsko-Biała		1	1	1	
2.	Bytom	1		1	2	
3.	Chorzów			1	2	
4.	Cieszyn			1		
5.	Czaniec				1	
6.	Czernica	1			1	
7.	Częstochowa				2	
8.	Dąbrowa Górnicza			1		
9.	Gliwice			1	3	
10.	Jaworzno			1		
11.	Karchowice	1				
12.	Katowice	6		1	4	
13.	Palowice	1				
14.	Poreba				1	
15.	Pyskowice		1			
16.	Ruda Śląska	1	1	1	3	
17.	Rybnik	1		1		
18.	Rydułtowy	1			1	
19.	Sławków				2	

20.	Sosnowiec		2			
21.	Ślemień			1		
22.	Świętochłowice	1			1	
23.	Tarnowskie Góry					1
24.	Tychy			1	2	
25.	Ustroń			1	1	
26.	Zabrze	1		4	4	
27.	Zborowskie			1		
Σ		15	5	18	31	1

Większość zabytków przemysłowych znajdujących się na terenie województwa śląskiego jest użytkowana (43 obiekty – 61.4%), z czego 13 obiektów (18,5%) pełni swoje pierwotne funkcje, a 30 z nich (42,8%) zostało już zaadaptowanych do innych funkcji. Natomiast 27 obiektów (38,5%) nie jest w żaden sposób wykorzystywana lub jest w trakcie prac adaptacyjnych lub remontowych.

Lp.	Miejscowość		Obiekty użytkowane	Pierwotna/Wtórna funkcja		Obiekty nieużytkowane
1.	Bielsko-Biała	3	Dworzec kolejowy	P	2	
			Fabryka sukna Büttnera	W		
			Fabryki grempli Adolfa Mänhardta	W		
2.	Bytom		Elektrociepłownia Szombierki	P	3	Szyb Krystyna
						Kopalnia Rozbark
						Siłownia Huty Bobrek
3.	Chorzów	2	Szyb Elżbieta	W	1	Rzeźnia
			Szyb Prezydent	W		
4.	Cieszyn	1	Browar	W		
5.	Czaniec	1	Zakład Produkcji Tektury	W		
6.	Czernica	2	Szyb Cecylia	W		
			Szyb Czernica	P		
7.	Częstochowa	2	Fabryka Zapalek	P		
			Browar	W		
8.	Dąbrowa Górnicza	1	Kopalnia ćwiczebna	W		
9.	Gliwice	2	GZUT S.A.	P	2	Kolej wąskotorowa
			Radiostacja	W		Wieża wodna (ul. Sobieskiego)
10.	Jaworzno	1	Dawna rzeźnia	W		
11.	Karchowice	1	Zakład Produkcji Wody Zawada	P		

12.	Katowice	6	Browar Mokrskich	W	5	Dworzec kolejowy
			Szyb Wilson	W		Huta Szopienice
			Szyb Pułaski	P		Szyb Bartosz
			Wieża wodna na Giszowcu	W		Szyb wschodni
			Szyb Alfred	W		Walcownia cynku
			Wieża wodna na Korczaka	W		
13.	Palowice				1	Gichta
14.	Poreba	1	Wieża wsadowa	W		
15.	Pyskowice	1	Zespół lokomotywni	P		
16.	Ruda Śląska	2	Kopalnia Bielszowice	P	4	Dworzec Chebzie
			Szyb Franciszek	W		Koksownia Orzegów
						Szyb Andrzej
						Wielki Piec Huty Pokój
17.	Rybnik	1	Kopalnia Ignacy	W		Wieża wodna
18.	Rydułtowy	2	Budynek wagi	W		
			Szyb powietrzny Rydułtowy	W		
19.	Sławków	2	Walcownia	W		
			Młyn	W		
20.	Sosnowiec	1	Dworzec	P	1	Dworzec Maczki
21.	Ślemień				1	Ruiny pieca hutniczego
22.	Świętochłowice	1	Zakłady Metalurgiczne Silesia	P	1	Wieża kopalni Polska
23.	Tarnowskie Góry	1	Kopalnia srebra i Sztolnia	W		
24.	Tychy	2	Browar Książęcy	P	1	Huta Paprocka
			Browar Obywatelski	W		
25.	Ustroń	2	Huta Teresa	W		
			Huta Klemens	W		
26.	Zabrze	5	Szyb Maciej	W	4	Wieża wodna obok huty
			Kopalnia Guido	W		Mur oporowy
			Kopalnia Królowa Luiza	W		Sztolnia dziedziczna
			Kopalnia Ludwik	W		Wieża wodna szpitala klinicznego
			Hala dmuchaw wielkopieczowych	P		
27.	Zborowskie				1	Fabryka fajek
Σ		43	P = 13, W = 30		27	

Dla każdego obiektu została wykonana karta adaptacji (w dalszej części opracowania), która zawiera następujące dane: nazwa obiektu, miejscowość, gmina, powiat, adres, właściciel, współrzędne geograficzne, czas powstania, nr rejestru i zakres ochrony, historia i opis obiektu, możliwość adaptacyjna oraz data wypełnienia karty.

3. Możliwości adaptacji

Przy doborze nowych funkcji, które mogą pełnić poszczególne obiekty przemysłowe została ograniczona funkcja kulturalna. Nowe instytucje kultury, kolejne muzea, sale koncertowe lub teatralne mogą być dla samorządów, firm lub osób prywatnych zbyt wielkim wysiłkiem finansowym. wprowadzanie takich funkcji kulturalnych powinno zostać poprzedzone

analizami finansowymi i strategicznymi. Pomimo dużego zasobu zabytków hutniczych nie istnieje w województwie śląskim muzeum tej branży przemysłu. Zasadne byłoby też wykorzystanie obiektów na funkcje komercyjne: handel, usługi, biura, drobna wytwórczość, restauracje i kawiarnie.

Ważnym czynnikiem jest kategoria przemysłu (np. w budynkach po hutach metali nieżelaznych jest duże zagrożenie istnienia skażonego terenu), lokalizacja (oddalenie od głównych tras komunikacyjnych może ujemnie wpływać na adaptację budynku wielkokubaturowego), stan zachowania (niektóre obiekty są w stanie ruiny), kubatura – wpływają one na dobór proponowanych funkcji.

4. Zagrożenia

Pośród analizowanych obiektów znajdują się obiekty, które mogą być trudne do adaptacji, co może stanowić dla nich zagrożenie. Takimi są wieże wodne, które ze względu na swoje wartości krajobrazowe powinny zostać zachowane. Można wprowadzić do nich funkcje mieszkalne (pod warunkiem odpowiedniej liczby okien) lub gastronomiczne. Można wykorzystywać je konstrukcje pod anteny telefonii komórkowej. Podobny problem mogą narażać wieże szybowe (Chorzów – szyb Prezydent, Świętochłowice – wieże szybowe kopalni Polska), które, pomimo iż są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego województwa śląskiego nie dają wielu możliwości adaptacji. Podobnie jest w przypadku wielkiego pieca w Rudzie Śląskiej.

Zagrożone mogą być obiekty, które znajdują się z środka lasu (gichta w Palowicach) lub poza aktualnymi głównymi traktami komunikacyjnymi (dworzec w Sosnowcu-Maczkach, lokomotywnia w Pyskowicach, trasa kolejki wąskotorowej Gliwice-Racibórz) i ich adaptacja może nieść ze sobą trudności.

Kolejną grupą są obiekty zagrożone ze względu na stan zachowania, są to przede wszystkim zabytki w bardzo złym stanie technicznym, grożące zawaleniem, a prace konserwacyjne wiązą się ze znaczącą wymianą pierwotnej substancji. Do takich obiektów należą Fabryka fajek w Zborowskich oraz koksownia Orzegów w Rudzie Śląskiej.

5. Najważniejsze obiekty

Pomijając obiekty już funkcjonujące, jako obiekty muzealne do najważniejszych w regionie i wymagających troski w pierwszej kolejności należą:

1. Chorzów, rzeźnia
2. Częstochowa, Browar
3. Częstochowa, Fabryka Zapalek
4. Bytom, elektrociepłownia Szombierki
5. Katowice, Szyb Pułaski
6. Katowice, Szyb Wilson
7. Katowice, walcownia cynku
8. Pyskowice, zespół lokomotywowni wraz z taborem
9. Ruda Śląska, wielki piec
10. Rybnik, kopalnia Ignacy

Obiekty te mają duże wartości dokumentujące historię industrializacji, komunikacji, rozwoju miasta, stanowią nierozrwalną część większego założenia urbanistycznego. Mogą być zagrożone ze względu na stan zachowania, planowane zaprzestanie produkcji, nie użytkowanie, trudności adaptacyjne, brak dogodnej drogi dojazdowej lub brak zainteresowania ze strony właściciela lub zarządcy.

6. Obiekty spoza opracowania

Rejestr zabytków obejmuje tylko część zasobu zabytków przemysłu i techniki województwa śląskiego. Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach sporządziło wstępną listę obiektów, jako podstawę do dalszych prac waloryzacyjnych. W ramach współpracy z Międzynarodowym Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym dla

Turystyki w Zabrzu otrzymaliśmy od powyższej instytucji listę obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a wyróżniających się pod względem unikalności. Lista ta znajduje się na końcu niniejszego opracowania.

7. Wnioski

1. Województwo śląskie ma największy zasób zabytkowych obiektów techniki w kraju.
2. Ogólny stan zachowania zabytków przemysłowych w województwie jest zły.
3. Ze względu na niemożność zachowania wszystkich zabytków techniki, szczególny nacisk należy położyć na opracowywanie dobrej jakości dokumentacji konserwatorskiej (studia historyczno-konserwatorskie wraz z kartami ewidencyjnymi wg wzoru karty ewidencyjnej zabytku wpisanego do rejestru). Dotyczy to zarówno obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz niewpisanych, które tym bardziej zagrożone są rozbiórką i dewastacją.
4. Nie jest możliwa adaptacja wszystkich obiektów poprzemysłowych na cele kulturalne (muzea, galerie, sale koncertowe, teatry), dlatego należy szukać innych możliwości: funkcje komercyjne, gastronomiczne.
5. W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na obiekty, które leżą w kręgu zainteresowania społeczności lokalnych – cynkownia w Katowicach-Szopienicach, zespół lokomotywni w Pyskowicach – w obu obiektach istnieje grupa miłośników, których wiedza i umiejętności są dodatkowym atutem. Dlatego ważne jest wsparcie ich działań przez organy państwowe i samorządowe.
6. Wpis do rejestru zabytków daje możliwości ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie.
7. Odrębnym problemem jest wyposażenie, czyli zabytki ruchome: ciągi technologiczne, parowe i elektryczne maszyny wyciągowe, młoty kuźnicze. Niezabezpieczone ulegają dewastacji, sprzedawane są na złom. Wprawdzie ich największa wartość jest *in situ*, jednakże ze względu na zagrożenie zniszczeniem proponuje się przeniesienie ich i zgrupowanie w celach ekspozycyjnych.

8. Funkcjonujący Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego staje się coraz bardziej rozpoznawalnym znakiem regionu. W ślad za nim mogą powstać tematyczne podszlaki, np. szlak młynów, szlak wieży ciśnień, szlak tkalni.

9. Pomimo wzrastającej świadomości społeczeństwa na temat wartości zabytków przemysłu i techniki konieczne jest dalsze promowanie i wspieranie działań, mających na celu rozpowszechnianie wiedzy o tego typu obiektach.

8. Obiekty:

1. Bielsko-Biała, dworzec kolejowy
2. Bielsko-Biała, zespół fabryki sukna Karla Büttner'a
3. Bielsko-Biała, zespół dawnej fabryki grempli Adolfa Mänhardta
4. Bytom, Huta Bobrek, dawny budynek siłowni oraz szatnia
5. Bytom, zespół zabudowy rejonu głównego dawnej kopalni „Rozbark”
6. Bytom, wieża wyciągowa szybu „Krystyna”
7. Bytom, zespół Elektrowni „Bobrek”, obecnie Elektrociepłownia Szombierki
8. Chorzów, szyb „Elżbieta”
9. Chorzów, wieża szybu „Prezydent”
10. Chorzów, zespół budynków Zakładów Mięsnych
11. Cieszyn, dawny Browar Miejski
12. Czaniec, Zakład Produkcji Tektury
13. Czernica, zespół szybu wentylacyjnego II „Cecylia”
14. Czernica, zespół szybu wentylacyjnego I „Czernica”
15. Częstochowa, Fabryka Zapalek
16. Częstochowa, browar
17. Dąbrowa Górnicza, kopalnia ćwiczebna, Muzeum Miejskie „Szygarka”
18. Gliwice, Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych S.A.
19. Gliwice-Racibórz, kolej wąskotorowa
20. Gliwice, kompleks zabudowań dawnej radiostacji gliwickiej
21. Gliwice, wieża wodna
22. Jaworzno, budynek dawnej rzeźni
23. Karchowice, zespół zabudowy Państwowego Wodociągu „Zawada”
24. Katowice, zespół Browaru Mokrskich
25. Katowice, szyb „Wilson”

26. Katowice, obiekty dawnej huty cynku
27. Katowice, szyb „Pułaski”
28. Katowice, zespół budynków starego dworca kolejowego
29. Katowice, szyb „Bartosz”
30. Katowice, wieża wodna na Giszowcu
31. Katowice, wieża wodna na ul. Korczaka
32. Katowice, dawne zabudowania szybu „Alfred”
33. Katowice, hala dawnej walcowni cynku
34. Katowice, dawna wieża wyciągowa szybu wschodniego II
35. Palowice, gichta huty „Waleska”
36. Poręba, wieża wyciągowa do transportu wsadu wielkopieczowego
37. Pyskowice, zespół zabudowań lokomotywowni
38. Ruda Śląska-Chebbie, zespół dworca kolejowego
39. Ruda Śląska, zespół dawnych zakładów koksowniczych „Orzegów”
40. Ruda Śląska-Bielszowice, budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuskowej
41. Ruda Śląska, szyb „Franciszek”
42. Ruda Śląska, basztowa wieża wyciągowa szybu „Andrzej”
43. Ruda Śląska, wielki piec
44. Rybnik, kopalnia „Ignacy”
45. Rybnik, wieża wodna w zespole Szpitala Psychiatrycznego
46. Rydułtowy, budynek wagi kopalni „Charlotte”
47. Rydułtowy, szyb powietrzny III
48. Sławków, walcownia
49. Sławków, młyn
50. Sosnowiec, dworzec kolejowy
51. Sosnowiec-Maczki, dworzec kolejowy

52. Ślemień, ruiny pieca hutniczego
53. Świętochłowice, dwie wieże wyciągowe dawnej kopalni „Polska”
54. Świętochłowice, zespół zakładów cynkowych „Silesia”
55. Tarnowskie Góry, Zabytkowa Kopalnia Rud Srebronośnych i Sztolnia Czarnego Pstrąga
56. Tychy, zespół Browaru Książęcego
57. Tychy, zespół zabudowy Browaru Obywatelskiego
58. Tychy, zespół zabudowy Huty Paprockiej
59. Ustroń, zespół kuźni huta „Teresa”
60. Ustroń, huta „Klemens”
61. Zabrze, kopalnia „Guido”
62. Zabrze, mur oporowy z partiami wież wsadowych
63. Zabrze, wieża wodna w zespole zabudowań huty „Zabrze”
64. Zabrze, Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna
65. Zabrze, hala dmuchaw wielkopieczowych
66. Zabrze, kopalnia „Ludwik”
67. Zabrze, kopalnia „Królowa Luiza”
68. Zabrze, szyb „Maciej”
69. Zabrze, wieża wodna w zespole szpitala klinicznego
70. Zborowskie, fabryka fajek

NAZWA OBIEKTU: Dworzec kolejowy

MIEJSCOWOŚĆ: Bielsko-Biała

GMINA: Bielsko-Biała

POWIAT: Bielsko-Biała

ADRES: ul. Warszawska 2

WŁAŚCICIEL: PKP

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°02'41,60''; 49°49'47,24''

CZAS POWSTANIA: 1889–1890

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 704/94 z 3 VI 1994 r. Ochroną objęty jest dworzec z wiatą peronową przy budynku oraz placem dworcowym.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1855 roku została uruchomiona linia kolejowa Bohumin–Oświęcim, której odcinek przebiegała przez Bielsko. Trasa ta łączyła się później z Koleją Północną Cesarza Ferdynanda prowadzącą z Wiednia do Lwowa. W 1860 roku w odległości ok. 200 m od obecnego zespołu stacyjnego powstał pierwszy budynek dworca, jednak w 1887 roku Rada Miasta uznała, że konieczne jest wybudowanie nowego, reprezentacyjnego gmachu. Przetrwały do dzisiaj w niezmienionym stanie, budynek w stylu eklektycznym (w charakterze austriackich dworców prowincjonalnych) powstał w latach 1889–1890 według projektu wiedeńskiego architekta Maxa Fabianiego i miejscowego architekta Karla Schultza. Pierwszy remont dworca miał miejsce w latach 30. XX wieku, w trakcie którego przebudowano go i zmieniono oświetlenie gazowe na elektryczne. W latach 1997–2001 przeprowadzono gruntowny remont budynku dworca, odkryto m.in. klasycyzujące polichromie znajdujące się na sklepieniu w hali głównej oraz wydobyto dawną ceglaną elewację budynku. Do 2001 roku na peronie 1A mieścił się niewielki skansen parowozów.

Budynek składa się z trzech wyższych pawilonów połączonych mniejszymi łącznikami. Pawilony piętrowe zostały nakryte dachami czterospadowymi, z kolei łączniki parterowe kryją dwuspadowe dachy. Obiekt został wzniesiony z cegły czerwonej użytej do oblicowania ścian oraz cegły żółtej zastosowanej do detali architektonicznych: narożniki, pilastry, łuki nadokienne i gzymsy. W elewacjach widoczne elementy dekoracyjne w postaci wydatnych gzymsów, fryzów oraz lizen. Okna zamknięte półkoliście. Wejście główne akcentowane

dużym arkadowym otworem z wydatnym tympanonem. Hol główny z zachowanym historycznym wystrojem. W hali głównej, znajdującej się w środkowym pawilonie, zachowała się bogata ornamentalna polichromia powstała po 1890 roku. Na fasadzie głównej pozostał monumentalny napis „K.K. PRIVILEGIIRTE /KAIS(er) FERD.(inand) NORDBAHN”.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Budynek w dalszym ciągu pełni funkcję dworca kolejowego

.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 17 października 2011

NAZWA OBIEKTU: Zespół fabryki sukna Karla Büttner'a

MIEJSCOWOŚĆ: Bielsko-Biała

GMINA: Bielsko- Biała

POWIAT: Bielsko- Biała

ADRES: ul. Sukiennicza 5–7

WŁAŚCICIEL: Muzeum w Bielsku Białej

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°02'41,37''; 49°49'12,14''

CZAS POWSTANIA: CZAS POWSTANIA: 1869 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 711/95 z 6 III 1995 r. Ochroną objęte są trzy budynki: budynek przemysłowy, kamienica przy ul. 1 Maja 8 oraz budynek je łączący.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Założycielem fabryki był miejscowy mistrz sukienniczy Karol Traugott Büttner. Pierwszym budynkiem należącym później do zabudowy fabryki był parterowy dom z ogrodem, który Büttner zakupił w 1868 roku. W kolejnych latach dobudowano do niego dwupiętrowy budynek z oficynami, służącymi do produkcji tkanin wełnianych. Po śmierci Büttnera w 1884 roku, przedsiębiorstwo odziedziczyli jego synowie Teodor i Gustav Adolf, którzy produkowali odtąd pod nazwą *Karl Büttner Söhne*. W 1888 roku wzniesiono nową dwupiętrową halę, do której już rok później dobudowano kolejne piętro. W tym czasie postawiono również budynki kotłowni i maszynowni, przyległe do hali. Kolejny etap rozbudowy miał miejsce w 1906 roku, kiedy do zachodniego skrzydła dobudowano nową halę fabryczną. Ostatni obiekt należący do całego zespołu fabryki wzniesiono w latach 30. XX wieku, był to parterowy budynek z piętrowym narożem. W tym czasie przedsiębiorstwo zostało przejęte przez Karola Augusta Büttnera, dr Paweł Maurycy Büttner, Herbert Oskar Büttner, Jan Karol Büttner oraz Erwin Kerger. Po 1945 roku fabryka została upaństwowiona i weszła w skład ZPW im. Leona Laska. W późniejszych latach znana była jako *Bawełna* zakład B. W 1983 roku, kiedy fabryka przestała prosperować, część pomieszczeń oddano na potrzeby Muzeum Techniki i Włókiennictwa w Bielsku Białej.

Najstarszy budynek należący do całego założenia fabryki to trójkondygnacyjny dom mieszkalny z poddaszem. Posiada symetryczną elewację z widocznymi narożnymi ryzalitami oraz wyróżniającymi środkową partię lizenami. Elewacje są boniowane na dolnych

kondygnacjach i ryzalitach oraz ozdobione dekoracyjnymi sztukateriami znajdującymi się pod gzymsem nadokiennym. Hala fabryczna z 1888 roku pierwotnie trójkondygnacyjna, rozbudowywana o kolejne piętra w 1889 roku i po 1945 roku, dwunawowa o żelbetowej konstrukcji, wsparta na żeliwnych kolumnach (parter) i filarach (piętra). W dolnych partiach budynku - boniowanie; podział poziomy poszczególnych kondygnacji przeprowadzony za pomocą podwójnych gzymsów; okna zwieńczone łukiem odcinkowym. Dwukondygnacyjna hala wzniesiona w 1906 roku, otynkowana z charakterystycznymi ceglanymi łukami nadokiennymi z kamiennymi kluczami oraz ceglanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi. Trójkondygnacyjny budynek skrzydła zachodniego kryty dachem pulpitowym, charakteryzuje się prostą elewacją, pozbawioną wszelkich podziałów i detali.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obecnie część pomieszczeń stanowi część ekspozycyjną Muzeum Techniki i Włókiennictwa. Możliwość adaptacji pozostałej części pomieszczeń do celów ekspozycyjnych (dołączenie do Muzeum) lub na pomieszczenia biurowe, handlowe czy usługowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 28.02.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół dawnej fabryki grempeli Adolfa Mänhardta

MIEJSCOWOŚĆ: Bielsko – Biała

GMINA: Bielsko – Biała

POWIAT: Bielsko – Biała

ADRES: ul. Partyzantów 22

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°02'36,83''; 49°49'00,56''

CZAS POWSTANIA: 1860 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 723 z 4 IV 1996 r. Ochroną objęta jest zabudowa (dwie wille i dwa budynki fabryczne) oraz otoczenie w granicach działki.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Fabryka powstała w 1860 roku na terenie dawnych stawów miejskich na Blichu. Zespół zabudowy fabryki składa się z najstarszej hali fabrycznej wzniesionej w stylu historyzmu w 1869 roku oraz dwóch bliźniaczych willi w stylu neorenesansowym, wybudowanych w otoczeniu ogrodowym w 1878 roku. Zabudowania od strony południowej i północno-zachodniej wzniesiono do 1894 roku, z kolei główny gmach fabryki sukcesywnie rozbudowywano w 1905 i 1912 roku. Modernistyczny środkowy człon gmachu wzniesiony na żelbetonowym szkielecie (widoczny w elewacjach), powstał według projektu sygnowanego „Beton u. Eisenbeton Unternehm. Pittel Brausewetter/ bielska filia firmy wiedeńskiej” datowany na VI. 1912 roku. W tym samym roku powstała, mieszcząca się przy zachodniej granicy parceli, maszynownia projektu A. Walczoka. Kompleks zamykała dobudowana część łącząca skrzydło północno-zachodnie z gmachem głównym, wybudowana w 1922 roku przez firmę Carla Korna. Po II wojnie światowej całe skrzydło zachodnie zostało wyburzone, a założenie parkowe zdewastowane. Po 1945 roku w związku z przebudową biegnących w pobliżu ulic, zniszczeniu uległa również frontowa część zabudowy fabryki – wyburzono budynki mieszkalne oraz zniszczono tarasowe portyki we wschodnich elewacjach bliźniaczych willi.

Zespół zabudowań fabryki został wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta z widoczną nieregularną przybudówką w północno-zachodniej stronie. Obiekt murowany, ceglany, otynkowany, niepodpiwniczony, trzypiętrowy i przykryty dachem dwuspadowym. Najstarsza

część charakteryzuje się skromnym wystrojem architektonicznym: trzy płaskie ryzality, podział poszczególnych kondygnacji gzymsem, okna zamknięte łukiem odcinkowym. Widoczne dekoracje rustykalne na narożach bocznych ryzalitów oraz ościeżach bramy głównej, środkowy pion ujęty w lizeny. Modernistyczna południowa część o żelbetonowej konstrukcji, wprowadza artykulacje zewnętrznej elewacji. Jest to budynek czterokondygnacyjny, przeszklony rzędami prostokątnych okien. Dobudowana część do gmachu głównego z 1922 roku, wzniesiona na planie zbliżonym do trójkąta, otynkowana, zwieńczona niewysoką wieżyczką, kryta dachem namiotowym. Bliźniacze wille murowane, otynkowane, zbudowane na planie zbliżonym do kwadratu, częściowo parterowe, posiadają piętro w północnej części budynku, przy dziedzińcu. Okna i drzwi prostokątne, dekoracyjnie obramowane, zwieńczone gzymsami. Poziome podziały elewacji wyznaczają ozdobne gzymsy. Górne partie budynków ozdobione dekoracyjnymi fryzami z rozetkami, zwieńczone niską attyką z akroterionami w formie palmet.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Zagospodarowanie przestrzeni na pomieszczenia biurowe, usługowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 2012-02-28

NAZWA OBIEKTU: Huta Bobrek, dawny budynek siłowni oraz szatnia

MIEJSCOWOŚĆ: Bytom

GMINA: Bytom

ADRES: ul. Konstytucji (na północny-wschód od numeru 61)

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°52'19,15''; 50°20'32,33''

CZAS POWSTANIA: część południowa:1900, część północna: 1913

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1329/84 z 7 XI 1984 r. Ochroną objęty jest budynek wraz z otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Początek historii huty Bobrek wiąże się z 1856 rokiem, w którym spółka Vulkan wykupiła majątek ziemski Elisenruh. Wkrótce na pozyskanym terenie wzniesiono pierwsze zabudowania huty, której pierwotna nazwa brzmiała „Vulkan”. Pierwsze problemy pojawiły się w 1870 roku, kiedy bankrutujący zarząd huty zmuszony był ogłosić upadłość. Nowymi właścicielami stali się Otto i Emil Friedlander, do których należała niedaleko położona huta Rozbark. Z chwilą przejęcia huty zamieniła się również jej nazwa na „Moritz”. Po zaledwie 13 latach huta po raz kolejny znalazła się na pograniczu bankructwa i spółka wkrótce ogłosiła upadłość. Prawa własności wykupili bracia Oskar i Georg Caro, którzy przemianowali hutę „Moritz” na hutę „Julia”. Pod koniec lat 80. XIX wieku zakład został połączony z firmą Wilhelma Hegenscheidta w Gliwicach, z którym zawieszono spółkę akcyjną Oberschlesische Hüttenwerke. Począwszy od lat 50. XIX wieku na terenie huty trwały prace nad budową czterech wielkich pieców, ich uruchomienie następowało stopniowo, aż do końca lat 80. W 1859 roku ukończono nowy budynek koksowni. Na przełomie XIX i XX wieku w pobliżu głównego kompleksu wybudowano elektrownię opalaną początkowo gazem wielkopieczowym, a następnie gazem koksowniczym. Tuż przed wybuchem I wojny światowej na terenie huty „Julia” czynnie prosperowało aż siedem wielkich pieców. W pierwszym dziesięcioleciu XX wieku wzniesiono budynek stalowni martenowskiej oraz walcownię, a w latach 20. budynek karbidowni. Do zespołu zabudowań huty należały również budynki niezwiązane bezpośrednio z produkcją: budynek mieszkalny dyrektora – zwany

zapleczem, szpital hutniczy – obecna przychodnia zdrowia oraz wybudowane na początku XX stulecia trzy osiedla robotnicze.

Budynek siłowni położony w bezpośrednim sąsiedztwie huty, składa się z dwóch zasadniczych części: północnej wzniesionej w 1900 roku i południowej z 1914 roku. W części północnej pierwotnie mieściła się siłownia, a od lat 70. funkcjonował w niej wydział elektryczny. Z kolei część południowa z salą zborną, biurem rachuby, w latach 50. została zaadaptowana na świetlicę, a po 1972 roku na szatnię. Obiekt pomimo dwóch części powstałych w różnym czasie, posiada jednolitą dekorację neoromańską. Budynek jednokondygnacyjny, murowany z cegły, wzniesiony został na planie wydłużonego prostokąta. Obiekt niepodpiwniczony i osadzony na podmurówce, posiada zwartą bryłę z zewnątrz nieotynkowaną. Główne elewacje rozdzielone na dwie kondygnacje dekoracyjnym gzymsem, w najniższej części występują duże okna umieszczone w prostokątnych polach, zamknięte łukiem pełnym z archiwoltą, w górnej kondygnacji szereg poczwórnych okien, zwieńczonych dekoracyjnym fryzem. Elewacje boczne elewacje z dekoracją wykonaną z ceramicznych kształtek, o podziale lizenami. Całość kryje dach o konstrukcji stalowej, złożonej z wiązarów Polonceau z doświetleniem kalenicowym. Obie części zabezpieczone przed szkodami górniczymi za pomocą stalowych ściągow. Do budynku od strony zachodniej oraz północnej przylegają późniejsze przybudówki.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt nieużytkowany. Ze względu na położenie oraz na wcześniejszy sposób użytkowania obiekt można wykorzystać na pomieszczenia biurowe, handlowe (sklep średnio powierzchniowy), usługowe, produkcyjne, kulturalne (sala koncertowa, lokal gastronomiczny) oraz oświatowe (wyższa uczelnia).

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 6 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy rejonu głównego dawnej kopalni Rozbark

MIEJSCOWOŚĆ: Bytom

GMINA: Bytom

POWIAT: Bytom

ADRES: ul. Chorzowska (około 100 m na zachód oraz północ od numeru 12)

WŁAŚCICIEL: miasto Bytom

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°55;50,59''; 50°20'31,91''

CZAS POWSTANIA: 1911–1912

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 213/07 z 3 IX 2007 r. Ochronie podlegają budynki: dawnej cechowni, kotłowni, maszynowni szybu Bończyk oraz mur oporowy wraz z najbliższym otoczeniem

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Początek historii kopalni sięga 1856 roku, w którym to nadano pola górnicze Heinitz. Pierwsze prace ruszyły dopiero osiem lat później, kiedy właścicielem stał się Otto Friedlander. W 1870 roku w obrębie kopalni wydrążono już dwa szyby wydobywcze o nazwach Stalmach i Bończyk oraz wzniesiono budynek sortowni, jednak eksploatacja ruszyła dopiero w 1878 roku. Na początku lat 80. XIX wieku przyłączono nowe tereny kopalniane: „Rossberg”, „Nanny” i „Mortiz”. W 1883 roku zakład popadł w długi i wkrótce został zlicytowany. Nowym właścicielem stał się koncern Spadkobierców Georga Gieschego, który zarządził prace nad drażeniem nowych pokładów kopalnianych. W szybkim czasie uzyskano pierwsze rezultaty, uzyskując wysoką eksploatację węgla kamiennego z poziomów 450 m i 540 m. Kolejnym krokiem okazało się przyłączenie kopalni do dwóch pól górniczych: Hoffnung oraz Heinitz Erweiterung. Z czasów inwestycji koncernu pochodzą zabudowania cechowni, maszynowni, przerobionej później na warsztaty szkolne, kuźni, budynek straży pożarnej, willa dyirekcji oraz dwa budynki administracyjne. Począwszy od 1909 roku do lat 30. XX wieku na terenie kopalni wydrążono kolejne szyby: Lompy/Romhild, Stalmach/Prittwitz, Bończyk/ Mauve oraz wentylacyjny szyb Barbara. Po 1922 roku w części terenu należącej do strony polskiej utworzono odrębne pola górnicze. W latach 70. włączono do nich kopalnię „Łagiewniki”. W latach 1998–1999 w wyniku reorganizacji własnościowych kopalnia „Rozbark” została przekształcona w Zakład Górniczy „Bytom II”. W 2004 roku

nastąpiła likwidacja zakładu, a w 2007 roku zespół kopalni został wpisany do rejestru zabytków.

Zespół zabudowy dawnej kopalni Rozbark obejmuje budynek dawnej cechowni wzniesiony w 1911 roku, budynek kotłowni z 1915 roku, maszynownię szybu Bończyk z 1907 roku – w późniejszym okresie zaadoptowany na warsztaty szkolne oraz zabudowania muru oporowego wzniesionego w 1886 roku. Murowany z cegły i nieotynkowany budynek cechowni, wzniesiony został na rzucie prostokąta w systemie bazylikowym. Obiekt z zewnątrz dwukondygnacyjny, wewnątrz trójnawowy.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Cechownia: sala gimnastyczna, sala koncertowa lub teatralna.

W trakcie realizacji jest obecnie projekt adaptacji przestrzeni kopalni Rozbark na bytomskie Centrum Tańca z nową siedzibą Śląskiego Teatru Tańca. Prace budowlane mają potrwać do 2013 roku.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 9 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Wieża wyciągowa szybu Krystyna

MIEJSCOWOŚĆ: Bytom

GMINA: Bytom

POWIAT: Bytom

ADRES: ul. Zabrzeńska 7

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°54'41,17''; 50°20,18,76''

CZAS POWSTANIA: 1928

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

135/04 z 30 XII 2004 r. Granice ochrony obejmują budynek wieży wyciągowej wraz z najbliższym otoczeniem oraz pozostałościami wyposażenia w postaci: elektrycznej maszyny wyciągowej z przedziału zachodniego z 1928 roku oraz elektrycznej maszyny wyciągowej z przedziału wschodniego z 1933 roku

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1869 roku Schaffgotschowie rozpoczęli budowę kopalni Hohenzollern. Zakład został uruchomiony w 1873 roku, w jego skład wchodził szyb Kaiser Wilhelm. W 1917 roku szyb pogłębiono do 310 m. W 1920 ponownie trwały prace przy pogłębianiu, wtedy szyb osiągnął poziom 340 m. Osiem lat później sięgał już do głębokości 510 m. Wtedy to (1928 r.) rozebrano starą wieżę wyciągową wraz z maszynowniami. Zlikwidowano też funkcjonujące do tego czasu parowe maszyny wyciągowe. Wybudowano nowy budynek wieży wyposażając je w maszyny napędzane energią elektryczną. Po drugiej wojnie światowej zakład został znacjonalizowany i szyb Kaiser Wilhelm zmienił nazwę na Krystyna. Po intensywnej eksploatacji wyczerpały się zasoby surowca i zaprzestano wydobywanie. W 1997 roku kopalnia została postawiona w stan likwidacji. Później rozebrano budynek nadszybia pozostawiając tylko wieżę, która została wpisana do rejestru zabytków.

Budynek na rzucie prostokąta, symetryczny, wzniesiony z cegły oraz w konstrukcji stalowej, ryglowej, nitowanej wspartej na trzech stalowych słupach-podporach, które wspierają się na żelbetowych fundamentach. Budynek nietynkowany, nakryty dachem dwuspadowym o konstrukcji stalowej, o niewielkim stopniu nachylenia połaci. Wieża basztowa składa się

z dwóch części: trzonu oraz głowicy. Trzon jest prostopadłościanem usytuowanym pionowo, każda z jego ścian została przepruta pionowym doświetleniem, węższe boki jednym, szersze dwoma. Pasy okien są flankowane lizenami. Głowica w formie leżącego prostopadłościanu umieszczona jest na żelbetowej płycie wieńczącej trzon. Ciągi okienne zostały usytuowane analogicznie jak w trzonie, z tą różnicą, że zostały podkreślone ryzalitem.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obecnie trwają prace nad zagospodarowaniem tego obszaru. Funkcjonuje już pole golfowe. Planowana jest rewitalizacja terenu, budowa osiedla mieszkaniowego oraz utworzenia nowych terenów rekreacyjnych i sportowych. (<http://www.szybkrystyna.pl>)

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 30 sierpnia 2011

autor: „Yarl”,

źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Zespół Elektrowni „Bobrek”, obecnie Elektrociepłownia Szombierki

GMINA: Bytom

POWIAT: Bytom

ADRES: ul. Kosynierów

WŁAŚCICIEL: Prywatny

CZAS POWSTANIA: 1917- 1937 r.

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°20'42,79''; 18°53'10,01''

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

Od 01.2012 rozpoczęta procedura wpisu obiektu do rejestru zabytków.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1917 roku rozpoczęto budowę elektrowni „Bobrek”, której inicjatorem był koncern Gräflich Schaffgotsch'sche Werke GmbH. Właścicielami koncernu było małżeństwo Joanna Gryzik i Hans Ulryk Schaffgotsch. Do współpracy nad poszczególnymi budynkami zaproszono projektantów Georga i Emila Zillmannów. Uruchomienie elektrowni miało miejsce 29 listopada 1920 roku. Głównym celem elektrowni było zaopatrywanie zakładów należących do koncernu w energię. Zakład został wyposażony początkowo w cztery kotły typu „Babcock” oraz turbozespół „WUMAG”, w kolejnych latach zyskał 19 kotłów „Steinmiller”, „Babcock-Wilcox” oraz kolejne turbozespoły GMA „WUMAG”. W połowie lat 20. XX wieku w wieży zakładu zamontowano czterostronny zegar sprzężony z pozostałymi zegarami na terenie elektrowni. W latach 30. elektrownia stanowiła największy tego typu zakład na terenie Europy. W niecałe siedem lat później na terenie zakładu wzniesiono komin liczący 120 m wysokości. W latach 30. i 40. XX wieku poddano pracom budowlanym i modernizacyjnym zespół zabudowań elektrowni. W tym czasie elektrownia odnotowała swoją maksymalną moc w wysokości 100 MW. Straty materialne elektrownia odniosła w 1945 roku, kiedy większość urządzeń została zgrabiona i wywieziona przez Armię Czerwoną. W maju tego samego roku elektrownia została przejęta przez władze polskie, jej możliwość wytwarzania mocy nie przekraczała jednak 70 MW. Pod koniec lat 60. zakład został przekształcony w elektrociepłownię, co wpłynęło na podjęte działania mające na celu rozbudowanie i modernizację układu ciepłowniczego. Obecnie zakład podlega powolnej likwidacji, działa wyłącznie jako zakład produkcyjny ciepła służącego do podgrzewania wody w okresie letnim. W część nieużytkowana elektrowni funkcjonuje jako przestrzeń wykorzystywana na cele kulturalne i sortowe.

Zabudowa elektrowni zajmuje teren o trójkątnym kształcie, obszar ogrodzony jest pierwotnym murem ceglany oraz współczesnymi metalowymi siatkami. Wewnątrz zespołu przeprowadzono system dróg komunikacyjnych z główną trakcją, stanowiącą przedłużenie drogi dojazdowej do elektrociepłowni. W zachodniej części terenu zlokalizowane zostały

budynki należące do elektrowni, strona wschodnia pozostaje obszarem niezabudowanym. Kompleks zabudowy elektrociepłowni obejmuje osiem połączonych ze sobą budynków związanych z produkcją i zarządem zakładu. Dominującym elementem jest kotłownia z trzema kominami ujmującymi korpus budynku. Od południowej strony sąsiaduje z budynkami mieszczącymi zarząd, maszynownię, rozdzielnię prądu i wieże ciśnień, z od północy z wieżą węglową oraz przylegającymi do niej budynkami łaźni i warsztatów. Obiekty wniesione z cegły, widocznej w elewacjach zewnętrznych, tworzą rozczłonkowany kompleks o zrównoważonej, monumentalnej bryle z powtarzającymi się modułami o zgeometryzowanych i klasycznych akcentach architektonicznych. W południowej części, w sąsiedztwie bramy wjazdowej usytuowane zostały dwa budynki wolnostojące: wartownia oraz dwurodzinny dom mieszkalny. W północno-wschodniej części terenu zachował się drewniany budynek chłodni kominowej – jedyny obiekt z dawnego zespołu chłodni. W północnej części zlokalizowane zostały pozostałe budynki niezwiązane bezpośrednio z produkcją.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Adaptacja przestrzeni zespołu zabudowań elektrowni Szombierki na miejsce kulturalno-rozrywkowe, funkcja konferencyjna, sportowa lub przestrzeń usługowo-handlowa (pod warunkiem inwestycji z drogą dojazdową i wiadukt nad torowiskiem). Możliwość adaptacji obiektów na mieszkania.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 4.04.2012

NAZWA OBIEKTU: Szyb „Elżbieta”

MIEJSCOWOŚĆ: Chorzów

GMINA: Chorzów

POWIAT: Chorzów

ADRES: ul. Siemianowicka 64

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°58'35,19''; 50°18'07,05''

CZAS POWSTANIA: 1911–1912

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1249/81 z 7 VIII 1981 r. Ochrona obejmuje: wieżę z budynkiem nadszybowym, budynek sprzęzarek i maszyny wyciągowej, rozdzielnię, szatnię i portiernię oraz starodrzew.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1791 w Chorzowie powstała państwowa kopalnia „Król”. W 1908 roku wydrążony został szyb powietrzny „Henryk” nazwany następnie „Elżbieta”. Kilka lat później poszerzono jego funkcję o transport drewna, a w jego sąsiedztwie usytuowano plac składowy na drewno. W 1915 roku dobudowano tartak. W okresie międzywojennym szyb należał do kopalni „Św. Jacek” a od 1937 „Prezydent Mościcki” (później „Prezydent”). W 1972 roku kopalnię „Prezydent” połączono z kopalnią „Polska”. W 1987 roku szyb zasypano, następnie przeszedł w ręce prywatne.

Budynki założone na rzutach prostokąta, murowane, niektóre budynki rozczłonkowane są za pomocą dobudówek. Wieża wyciągowa założona jest na rzucie okręgu. Elewacje budynków są tynkowane lub boniowane w rustykę oraz licowane cegłą w narożach i w strefie gzymsów wieńczących. Większość budynków zwieńczona jest attykami w formie blanek. Otwory drzwiowe oraz okienne zamknięte są ostrołukami. W zachodniej części kompleksu, w pobliżu bramy, usytuowany jest wolnostojący budynek portierni. Na północ od niego znajdują się zgrupowane budynki kompresorów, wentylatorów oraz zespół nadszybia z wieżą. W pobliżu południowo-wschodniej części ogrodzenia mieści się wolnostojący budynek dawnego tartaku. Wewnątrz wszystkich budynków brak pierwotnego wyposażenia i instalacji.

Całość założenia utrzymana jest w stylu neogotyckim.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Ze względu na istniejącą funkcję – Centrum Imprez Okolicznościowych – nie ma potrzeby zmiany sposobu użytkowania obiektu.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 19 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Wieża szybu „Prezydent”

MIEJSCOWOŚĆ: Chorzów

GMINA: Chorzów

POWIAT: Chorzów

ADRES: ul. Kościuszki

WŁAŚCICIEL: miasto Chorzów

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°58'01,07'';50° 17'52,62''

CZAS POWSTANIA: 1929-1933

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

228/08 z 5 IX 2008 r. Ochrona obejmuje wieżę wyciągową szybu „Prezydent” oraz jej najbliższe otoczenie.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Wieżę zbudowano w 1932 roku na terenie powstałej w 1814 roku kopalni „Król”. Jest to wieża wyciągowa szybu, który początkowo nazwano „Jacek III” a następnie „Prezydent”. Zaprojektowana została przez Ryszarda Heilemana. Konstrukcja wieży wykonana jest z żelbetu, co wyróżnia ją na tle innych wież wyciągowych. Jej wysokość wynosi około 42 m. Pomost kół linowych wsparty jest na trzonie prowadniczym i nogach zastrzału wzmocnionych żelbetonową rozporą i opartych na stopach fundamentowych. Rozstaw nóg wynosi 15 m. i są one oddalone od osi wieży o 21 m. Funkcjonalizm jej formy zgodny jest z zasadami ówczesnego projektowania, nie tylko przemysłowego. Jest to najstarsza żelbetowa wieża wyciągowa na Śląsku.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: wieża widokowa

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 21 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Zespół budynków Zakładów Mięsnych

MIEJSCOWOŚĆ: Chorzów

GMINA: Chorzów

POWIAT: Chorzów

ADRES: ul. Krakusa 3

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZE: 18°56'59,21''; 50°18'04,08''

CZAS POWSTANIA: 1900–1901

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1358/85 z 10 VI 1985 r. Ochrona obejmuje budynek chłodni z magazynem, pralnię, dwa budynki administracyjne, portiernię oraz ogrodzenie.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Miejską rzeźnię w Chorzowie budowano w dwóch etapach. Pierwszy przypadł na lat 1901–1905, drugi na lata 1923–1924. Od chwili otwarcia w 1901 roku rzeźnia stanowiła najnowocześniejszy i największy zakład na terenie Górnego Śląska. Czołowe miejsce wśród krajowych producentów zakład zyskał w okresie międzywojennym. Eksport wyrobów w tym czasie obejmował również kraje europejskie. Zakład zakończył swoją działalność w latach 90. XX wieku. Od 1924 roku nie przeprowadzano na terenie zabudowań rzeźni żadnych poważnych prac budowlanych czy modernizacyjnych, dzięki czemu cały zespół zachował pierwotny kształt i formę. Jedyne niewielkie prace remontowe objęły budynki adaptowane do nowych funkcji. Zespół zabudowań zakładów mięsnych od 1985 roku podlega ochronie konserwatorskiej. Pomimo nowych właścicieli teren wraz z zespołem budynków dawnych zakładów mięsnych niszczeje. Hala uboju oraz warsztat mechaniczny decyzją ministra w 2009 roku zostały wykreślone z rejestru zabytków ze względu na bardzo zły, wręcz katastroficzny stan zachowania.

Budynek mieszczący chłodnię i magazyn wzniesiony z białej klinkierowej cegły, kryty jest dachem łamanym w części środkowej. Dwa budynki biurowe (o identycznej formie)

trójkondygnacyjne, posiadające z dwóch stron występy w formie przybudówek, zwieńczonych trójkątnymi naczółkami, kryte są dwuspadowymi dachami. Widoczne są również w obu budynkach narożne wykusze wsparte na schodkowych wspornikach. Okna i drzwi z nadświetlami o motywach trójliscia. Budynek portierni wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu, murowany z cegły. Ogrodzenie, zwieńczone jest dwuspadowym daszkiem, rozczłonkowane wyższymi i grubszymi czworobocznymi filarami. W narożniku ogrodzenia widoczna kolistą wieżyczka kryta daszkiem. Reszta budynków wchodząca w skład dawnych zakładów została wzniesiona na planach zbliżonych do prostokąta. Obiekty murowane z cegły nie posiadają dekoracji architektonicznej.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Możliwość adaptacji powierzchni na cele handlowe, biurowe oraz usługowe np. centrum handlowe (lokalizacja w centrum miasta), kino, restauracje, inkubator przedsiębiorczości.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 15.03.2012

NAZWA OBIEKTU: Dawny Browar Miejski

MIEJSCOWOŚĆ: Cieszyn

GMINA: Cieszyn

POWIAT: cieszyński

ADRES: ul. Śrutarska 39 a, b i c

WŁAŚCICIEL: Gmina miasta Cieszyn

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°37'48,45''; 49°44'54,07''

CZAS POWSTANIA: 1810 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

263/77 z 19 XII 1977 r. ochronie podlegają dwa budynki mieszczące się przy ulicy Śrutarskiej 39 a, b i c.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W XVIII wieku w obrębie murów miasta został wzniesiony budynek miejskiego browaru. W 1810 roku po pożarze, który wybuchł na terenie całego miasta, budynek browaru został odbudowany. W XIX i XX wieku prowadzono ponownie prace remontowe oraz rozbudowę obiektu. Przetrwałe do dziś trzy budynki stanowią pozostałość po dawnym Browarze Miejskim. Budowniczym zespołu był Józef Drachny. W fasadzie budynku „B” widoczny zachowany herb miasta i łaciński napis: „Pod protektoratem cesarza Franciszka i wsparciu Alberta księcia cieszyńskiego zbudowano na podstawie uchwały Rady przy pomocy burmistrza ten browar na pomyślność obywateli”. W budynku „A” pierwotnie znajdował się magazyn solny. Budynek „C” w latach 40. XIX wieku był zaadaptowany na potrzeby kina. Do 1995 roku był z kolei użytkowany przez cieszyński Zakład Wodociągów i Kanalizacji, w późniejszym okresie obiekt nieużytkowany.

Budynek „A” usytuowany w narożniku parceli od strony południowej. Obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, murowany (cegła) i otynkowany, przykryty dachem dwuspadowym. Wzniesiony w stylu klasycyzującym o wieloosiowej fasadzie i skromnej dekoracji architektonicznej. Prostokątne okna z sześćoosiową stolarką dwuskrzydłową.

W parterze od frontu trzy wejścia prowadzące do sieni, gospody i piwnicy oraz jedno tylne wejście do budynku. Z tyłu dobudowana parterowa przybudówka, kryta dachem pulpitowym. Wewnątrz klatka schodowa. Budynek „B” usytuowany pośrodku zespołu dawnego browaru, dwukondygnacyjny zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, podpiwniczony, kryty dachem dwuspadowym. Przebudowana fasada w II poł. XIX wieku pięcioosiowa. Kamienna tablica nad wejściem do budynku zawiera herb miasta oraz ujęty w medalion łaciński napis. Okna prostokątne z drewnianą stolarką krzyżową. Parter pozbawiony dekoracji architektonicznych, okna z kolei na pierwszym piętrze ujęte w lizeny i zwieńczone gzymsami na konsolach. Wnętrze budynku dwutraktowe, czteroosiowe, z prawej strony od sieni widoczna klatka schodowa biegnąca wokół filara.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Zagospodarowanie budynków na pomieszczenia biurowe, mieszkalne, usługowe np. restaurację, galerię sztuki lub handlowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 5.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zakład Produkcji Tektury

MIEJSCOWOŚĆ: Czaniec

GMINA: Porąbka

POWIAT: bielski

ADRES: Czaniec Dolny 205, dz. nr 22/10

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°14'31,66''; 49°51'06,41''

CZAS POWSTANIA: 1884

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 492/87 z 27 III 1987 r. Granice ochrony obejmują budynek produkcyjny, halę turbin z dwoma turbinami Girarda, suszarnie powietrza tektury, budynek dawnych magazynów, budynek garażowy oraz dawny budynek mieszkalny.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Na terenie fabryki tektury początkowo – od 1845 roku – funkcjonował młyn wodny założony przez ówczesnych właścicieli ziemi Habsburgów. W 1884 roku teren został oddany w dzierżawę firmie „Gebruder Fialkowski Maschinen Papier Fabrik Bielitz”, która przebudowała i dostosowała obiekt na potrzeby fabryki tektury. Nowymi właścicielami fabryki w 2. poł. XX wieku stali się członkowie rodziny Wiessów. W latach 20. i 30. XX wieku firma została przekształcona w spółkę pn. Galicyjska Fabryka Papieru S.A. Linia produkcyjna obejmowała głównie masę drewnianą oraz białą tekturę. Mniej więcej od 1977 roku teren zabudowy zakładu stał się oddziałem Żywieckich Zakładów Papierniczych „Solali”. Kolejna zmiana nastąpiła w 1996 roku, kiedy oddział stał się odrębnie funkcjonującym Zakładem Produkcji Tektury Sp. z o.o. Dwa lata później zakład sprzedał budynek dawnej suszarni oraz halę turbin z wyposażeniem prywatnemu inwestorowi.

Zabudowa zespołu fabryki zajmuje obszar parceli, zbliżony do trójkąta. W skład zespołu wchodzi zabudowania fabryczne oraz budynek mieszkalny: dwór z przyległym parkiem. W części należącej do zabudowań fabryki – północna część parceli – znajdują się budynki historyczne: budynek administracyjny, warsztaty, budynek produkcyjny z halą turbin i suszarnia tektury oraz pomieszczenie dawnej suszarni powietrznej tektury. Obecnie niektóre pomieszczenia są użytkowane przez hurtownię wody mineralnej „Ustronianka”, w budynku mieszczącym turbiny wodne funkcjonuje Mała Elektrownia Wodna firmy MEW Górecki sp.j.

Budynek produkcyjny wraz z halą turbin to obiekt murowany i otynkowany, trójkondygnacyjny, z jednoprzestrzennym wnętrzem. Elewacja dekorowana gzymsami i lizenami, okna obramowane półkoliście. Wnętrze zawiera dwie zabytkowe turbiny wodne z lat 80. XIX wieku – typ Francisa Girarda, koło wodne oraz ciąg zabudowy produkcyjnej m.in. urządzenia do rozcierania masy papierowej tzw. Holendry, betonowe zbiorniki służące do produkcji tektury, tzw. gniotowniki rozcierające papier oraz prasę hydrauliczną. Dawna suszarnia powietrzna tektury z ok.1885 roku, częściowo użytkowana. Budynek murowany i otynkowany, trójkondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym. Budynek dawnych magazynów mieści obecnie administrację i warsztaty. Obiekt parterowy murowany, otynkowany, kryty dachem dwuspadowym. Z zewnątrz budynek utrzymany w pierwotnej formie, widoczne dekoracyjne gzymsy i płyciny. Budynek garażowy z ok.1898 roku – parterowy, murowany i otynkowany, kryty dachem dwuspadowym o konstrukcji drewnianej. Dawny budynek mieszkalny z 1880 r. obecnie zaadaptowany jako przedszkole i mieszkanie służbowe. Obiekt parterowy murowany, otynkowany z portykiem od strony ogrodu, kryty dachem dwuspadowym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Zagospodarowanie budynków nieużytkowanych na pomieszczenia usługowe (restauracje, hotel), handlowe lub ze względu na walory krajobrazowe i pobliski staw zaadaptowanie terenu do celów turystycznych np. pensjonat z gospodą, sala weselna, wypożyczalnia rowerów itp.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 5.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół szybu wentylacyjnego II Cecylia, ob. kompleks mieszkalno – produkcyjny

MIEJSCOWOŚĆ: Czernica–Piece

GMINA: Gaszowice

POWIAT: rybnicki

ADRES: ul. Biskupia 19, ul. Rydułtowska 62 a

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°05'16.41"; 18°25'14.88"

CZAS POWSTANIA: XIX – XX wiek

NE REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1328/84 z 17 XII 1984 r. Zakres ochrony obejmuje nadszybie z wieżą wyciągową, budynek maszynowni i rozdzielni.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

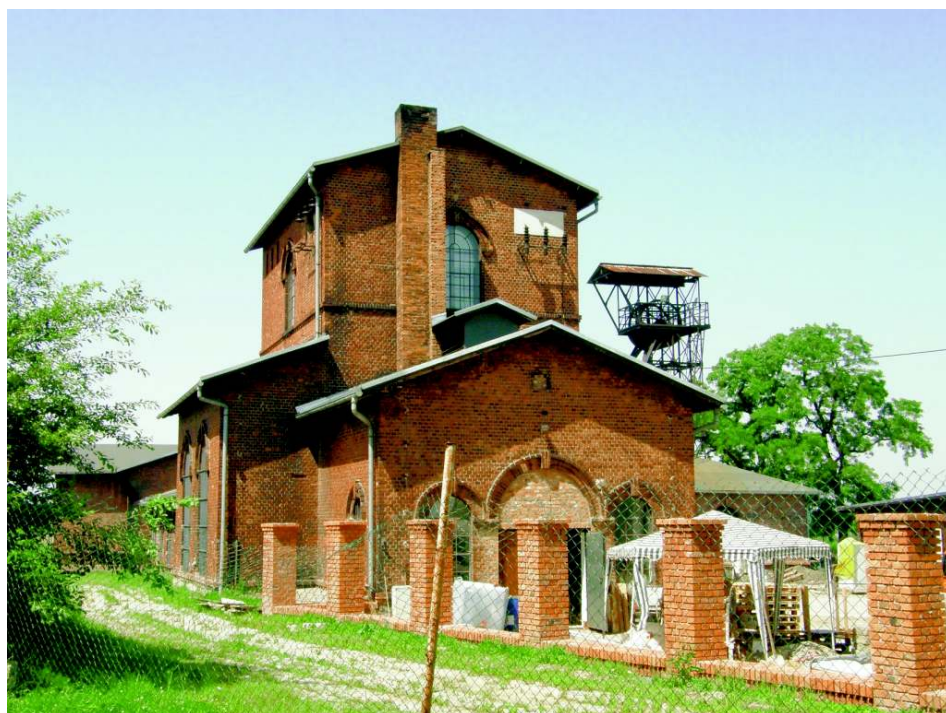
Początki historii kopalni sięgają lat 40. XIX wieku. Prace nad wydrążeniem pierwszego szybu kopalnianego rozpoczęto w latach 50., jednak ze względu na gwałtowny napływ wód gruntowych prace wstrzymano. W 1868 roku kopalnia została połączona technologicznie z zakładem „Leon” i zyskała nowe tereny górnicze. W latach 90. XIX wieku zakład przyłączono do kopalni „Charlottengrube”. Od tej pory szyb pełnił funkcje wentylacyjne dla sąsiadującego szybu „Erbreich”. Początkowo zabudowa kopalni składała się głównie z drewnianych budynków nadszybia z wieżą i maszynownią, wyjątek stanowił murowany budynek kotłowni. W latach 1907–1910 dotychczasową zabudowę szybu przebudowano, zyskał on obudowę murowaną, stalową wieżę, murowane nadszybie oraz został wyposażony w nowe urządzenia. Na południe od szybu wzniesiono ciąg zabudowy składający się z maszynowni, rozdzielni ze stacją trafo oraz napędem wentylatora. Na północny – zachód od zabudowań zlokalizowano budynki cechowni i kotłowni. Oprócz nadanych nowych funkcji wentylacyjnych, szyb Cecylia służył jako szyb zjazdowy. W latach 20. XX wieku do budynku cechowni dobudowano łaźnię. Po 1945 roku szyby Cecylia i Erbreich odpowiadały za odpowietrzenie wyrobisk kopalni „Rydułtowy”. W momencie gdy szyb Cecylia przestał pełnić funkcje zjazdowe, budynek cechowni został zaadaptowany na przestrzeń mieszkalną,

a budynek łaźni utracił swoje dotychczasowe funkcje. W latach 70. po nieudanych próbach pogłębienia szybu, zdecydowano o jego wyłączeniu i zasypaniu. Począwszy od lat 90. teren został wykupiony przez podmioty gospodarcze oraz osoby prywatne.

Obszar zabudowy szybu II zajmuje teren o nieregularnym kształcie, w całości ogrodzony. Budynki zostały rozmieszczone w południowej części terenu w dwóch zasadniczych ciągach. Szyb wraz z budynkiem nadszybia i wieżą wyciągową został zlokalizowany w części północno-zachodniej. Zabudowę tworzą budynki murowane z cegły, nieotynkowane o prostych bryłach, krytych dachami dwuspadowymi. Wyjątek stanowi rozdzielnia o rozczłonkowanej bryle i zróżnicowanej wysokości – segmenty jedno- i dwukondygnacyjne. Pozostałe budynki stanowią obiekty jednokondygnacyjne. Wystrój architektoniczny łączy w sobie formy historyzujące. Elewacje ozdobione dekoracyjnymi gzymsami, okna na ogół zamknięte łukiem pełnym. Wieża wyciągowa posiada konstrukcję stalową, kratownicową, głowica zwieńczona daszkiem. Trzon wieży przenika przez dach nadszybia, od strony południowej dostawiono do niej pojedynczy zastrzał.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obecnie w zespole funkcjonuje zakład stolarski. Możliwość zaadaptowania terenu i budynków na przestrzeń usługowo- rozrywkową, turystyczną (restauracje, pensjonat, hotelik, gospoda) lub mieszkalną.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 28.03.2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół szybu wentylacyjnego I „Czernica”

MIEJSCOWOŚĆ: Czernica

GMINA: Gaszowice

POWIAT: rybnicki

ADRES: Górnicza (obok nr 1)

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18° 25’00,01”; 50°04’48,99”

CZAS POWSTANIA: XIX/XX

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1318/84 z dnia 16 I 1984 r. Zespół szybu wentylacyjnego I „Czernica” (dawniej Erbreich) z przełomu XIX i XX wieku: budynek szybu, budynek maszyny wyciągowej, budynek rozdzielni elektrycznej. Granice ochrony konserwatorskiej obejmują całe założenie wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół został założony na przełomie XIX i XX wieku (dawną nazwą „Erbreich”) i do roku 1945 był samodzielną kopalnią. Obecnie zespół składa się z następujących budynków: szybu wentylacyjnego, maszyny wyciągowej i rozdzielni elektrycznej. Właścicielem szybu wentylacyjnego I „Czernica” jest KWK „Rydułtowy”.

Budynek szybu założony jest na rzucie kwadratu, murowany z cegły. Obiekt jest częściowo przerobiony wskutek przebudowy z szybu zjazdowego na szyb wentylacyjny. Bryła jest zwarta, nakryta dachem czterospadowym. Elewacje są trójosiowe z detalem architektonicznym w postaci: lizen, gzymsów międzykondygnacyjnych wzbogaconych fryzami; blend zakończonych łukami pełnymi. Nie zachowało się pierwotne zwieńczenie budynku, ponieważ przerobiono je na świetlik. Nad budynkiem szybu wentylacyjnego wznosi się wieża wyciągowa – metalowa o nitowanej konstrukcji. Budynek maszyny wyciągowej założony jest na rzucie prostokąta z przedsionkiem wejściowym. Bryła zwarta, nakryta dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa z przedsionkiem jest 3-kondygnacyjna, 3-osiowa, z wysoką podmurówką, arkadami i szczytem uskokowym. Elewacja boczna (dłuższy bok prostokąta) jest 3-kondygnacyjna, 5-osiowa, z wysoką podmurówką, dużymi arkadami

i gzymsem koronującym. Budynek rozdzielni elektrycznej założony na rzucie prostokąta w systemie bazylikowym, zachowanym częściowo. Do dzisiaj zachowało się 6 segmentów założenia, centralna część jest trójkondygnacyjna, natomiast boczne są dwukondygnacyjne. Wszystkie budynki zespołu posiadają podobnie opracowane podziały elewacji i detalu architektonicznego. Zespół ten posiada duże walory architektoniczne i jest ciekawym przykładem architektury przemysłowej.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt użytkowany jako szyb wentylacyjny KWK Rydułtowy. Może zostać zaadoptowany na magazyn lub zakład produkcyjny.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 23-09-2012

NAZWA OBIEKTU: Fabryka Zapalek

MIEJSCOWOŚĆ: Częstochowa

GMINA: Częstochowa

POWIAT: Częstochowa

ADRES: ul. Ogrodowa 68

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°07'19,62''; 50°48'11,12''

CZAS POWSTANIA: 1882

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

297/10 z 26 II 2010 r. Granice ochrony obejmują układ przestrzenny zespołu fabrycznego wraz z budynkami produkcyjnymi nr 1 i 2 oraz kotłownią powstałych w latach 1892–1903.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Fabryka Zapalek została założona w 1882 roku przez dwóch wrocławskich przedsiębiorców Karola von Gehliga i Juliana Hucha. W latach 1892–1903 wzniesiono dwa budynki produkcyjne: przetrwałe do dziś budynki nr 1 i 2, kotłownię oraz wolnostojący magazyn. W 1913 roku w czasie pierwszego pożaru spłonęła większość drewnianych budynków znajdujących się na terenie fabryki. Po pożarze przeprowadzono remont i rozbudowę fabryki, w tym odbudowę zniszczonych budynków. W latach 1929–1931 kolejny etap rozbudowy objął nowe zabudowania, które połączyły wolnostojące obiekty całego założenia w jeden kompleks. W 1930 roku na terenie fabryki wybuchł drugi pożar, który uszkodził część maszyn oraz budynków. Zrealizowane w tym samym roku projekty architektoniczne były autorstwa W. Strokowskiego oraz S. Widuchowskiego. Z lat 1930–1931 pochodzą 3 automaty zapalczane, które stanowiły najważniejsze urządzenia produkcyjne fabryki – obecnie eksponowane bez żadnych zmian konstrukcyjnych. Istotną rolę odgrywały również ładownice zapalek w pudełka: 3 maszyny z lat 1926 i 1933 oraz pakowarki pudełek w dziesiątki. Od 1926 roku do roku 1930 trwała budowa parku maszynowego. Obecnie prezentowany jest on w utworzonym na terenie zakładu Muzeum Produkcji Zapalek. W czasie II wojny światowej fabryka znalazła się pod niemieckim zarządem, natomiast od 1945 roku została upaństwowiona. W 1951 roku otrzymała nową nazwę Częstochowskie Zakłady Przemysłu Zapalczanego. Od 1997 roku fabryka przeistoczyła się Spółką Akcyjną, z inicjatywy której w

2002 roku powstało Muzeum Produkcji Zapalek, którego integralną część stanowi nadal prosperująca fabryka.

Zespół Fabryki Zapalek obejmuje dwa budynki produkcyjne oraz kotłownię. Budynek nr 1 zajmuje centralną część całego założenia, jest to obiekt murowany, dwukondygnacyjny, niepodpiwniczony, wzniesiony na rzucie zbliżonym do nieregularnego kwadratu, o zwartej bryle, nakryty płaskim dachem ze świetlikami. Wnętrze tworzy jednoprzestrzenna hala podzielona ścianami działowymi. Budynek nr 2 dwukondygnacyjny wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta na osi wschód-zachód. Bryła zwarta, regularna, przykryta dachem dwuspadowym. Budynek składa się z dwóch połączonych ze sobą murowanych, samodzielnych obiektów. Na parterze znajduje się jednoprzestrzenna hala na piętrze wydzielone pomieszczenie. Kotłownia mieszcząca się w południowo-wschodniej części zespołu fabryki, obecnie połączona jest z budynkiem nr 2. Obiekt murowany z kamienia wapiennego oraz cegły, wzniesiony na rzucie litery L, charakteryzujący się regularną bryłą wysokim ceglany kominem po stronie wschodniej.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Utrzymanie funkcji muzealnej z modernizacją części ekspozycyjnej. W przypadku zaprzestania produkcji możliwość adaptacji na funkcje biurowe, ze względu na lokalizację ryzykowna byłaby funkcja gastronomiczna.

DATA WYPEŁNIENIE KARTY: 23.02.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Browar w Częstochowie

MIEJSCOWOŚĆ: Częstochowa

GMINA: Częstochowa

POWIAT: Częstochowa

ADRES: ul. Ogrodowa 18/22

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°07'35,12''; 50°48'32,23''

CZAS POWSTANIA: koniec XIX wieku (ok.1882r) - II poł. XX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 88/03 z 21 VII 2003 r. Ochroną objęte są słodownia i maszynownia.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1840 roku niemiecki kolonista Limplecht założył niewielki browar na bazie istniejącego od 1829 roku budynku słodowni. W 1854 roku browar był drugim prosperującym zakładem piwowarskim zapisanym w cechu. Rozbudowa zakładu na przełomie 1856 i 1857 roku, była związana z częściowym przejęciem browaru przez rodzinę Szponów. Wzniesiono kotłownię i zamontowano pierwszą maszynę parową. Dzięki przeprowadzonym działaniom wzrósł udział browaru w sprzedaży piwa w mieście. Od 1879 roku właścicielem browaru stał się Szymon Bohm. Kolejnym udziałowcem, a zarazem inicjatorem rozbudowy browaru w 1899 roku, był warszawski przemysłowiec Karol Szwede. W 1900 roku rozpoczęto budowę słodowni, w 1910 roku dobudowano do niej maszynownię, a ponadto zagospodarowano przestrzeń magazynów, ramp i antalkowni. W 1920 roku zakład przekształcono w Spółkę Akcyjną Browaru w Częstochowie, której siedziba mieściła się w Warszawie. Poza produkcją piwa zakład zajmował się również wytwarzaniem oraz transportem beczek do piwa. Ok. 1930 roku budynek maszynowni został uzupełniony wieżą wodną. Znaczny wzrost popytu piwa miał miejsce tuż przed wybuchem II wojny światowej, piwo transportowano m.in. do Katowic, Piotrkowa, Sosnowca, Zawiercia, Radomska i Włoszczowej. W czasie wojny spółka przeszła w ręce niemieckie, nowym kierownikiem został Franciszek Bartel, a browar podlegał delegaturze w Krakowie. Po 1945 roku browar stał się własnością państwa i w latach 50. przyjął nazwę: Częstochowskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze Przedsiębiorstwo Państwowe w Częstochowie. W 1968 roku Częstochowskie Zakłady Piwowarskie połączono

z Dyрекcją Zabrzeńskich Zakładów Piwowarskich. Ponowną rozbudowę i modernizację zakładu zainicjowano w latach 60., efektem tych działań było m.in. oddanie do eksploatacji nowej warzelni oraz nowej wytwórni wód gazowanych (1966 r.). Począwszy od 1976 roku do 1985 roku, ze względu na zmianę procesu produkcji piwa, na terenie browaru przeprowadzono rozbudowę i modernizację całego zespołu budynków. Na przełomie XX i XXI wieku częstochowski browar wykupiła Spółka LCC (rozpoczęto produkcję piwa Kmicic). Od 2005 roku zaprzestano produkcji piwa w browarze, obecnie obiekt nie jest użytkowany.

Zabudowa browaru jest zróżnicowana. Reprezentacyjne obiekty usytuowane są na głównym placu, obiekty posiadają okazały wystrój architektoniczny. Sylwetka całego założenia dodatkowo wzbogacona jest o ciekawe formy architektoniczne jak wieża wodna i komin. Całość zabudowy posiada nie tylko wartość historyczną, ale i architektoniczno-przestrzenną. Budynki poza zespołem budynków związanych ze słodownią, posiadają podobną konstrukcję, wykonane są z kamienia i cegły, otynkowane, wzniesione na rzutach prostokątów, nakryte są dachami jedno- i dwuspadowymi. Pierwotnie otwory okienne i drzwiowe zamknięte były łukiem odcinkowym lub pełnym, obecnie większość budynków i elewacji uległa przekształceniu.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Zagospodarowanie powierzchni na pomieszczenia biurowe, usługowe (nie uciążliwe dla mieszkańców) lub warsztatowe, lofty.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 24.02.2012

NAZWA OBIEKTU: Kopalnia ćwiczebna w Dąbrowie Górniczej, Muzeum Miejskie „Szttygarka”

MIEJSCOWOŚĆ: Dąbrowa Górnicza

GMINA: Dąbrowa Górnicza

POWIAT: Dąbrowa Górnicza

ADRES: ul. Legionów Polskich 69

WŁAŚCICIEL: Muzeum Miejskie „Szttygarka”

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°19'09.52''; 19°11'05.60''

CZAS POWSTANIA: 1927–1929 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

Obiekt planowany do wpisu rejestru zabytków.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W latach 1927–1929 w południowo-wschodniej części terenów górniczych dawnej kopalni węgla „Paryż”, powstała Kopalnia Ćwiczebna. Służyła głównie jako obiekt szkoleń pobliskiej Państwowej Szkoły Górniczej i Hutniczej, prowadzone na jej terenie zajęcia teoretyczne i praktyczne miały przybliżyć studentom specyfikę pracy oraz zaznajomić z urządzeniami górniczymi. Podczas prac drążeńiowych studenci wykonywali pomiary wentylacyjne i podziemne, jak również zdjęcia geologiczne. Pozyskiwane wyrobiska miały ok. 250 m długości. Pierwsze poważne prace zabezpieczające tereny sztolni przeprowadzono w latach 1958–1961. W ich trakcie pozyskano nowe wyrobiska korytarzowe: upadowa I i upadowa II oraz łączący je korytarz poziomy, których wspólna długości przy różnicy poziomów 14,5 m wyniosła ok. 100 m. Pod koniec lat 60. XX wieku długość wyrobisk wyniosła ok. 180 m, z tego względu zapadła decyzja o przystąpieniu do prac nad wydrążeniem nowych podziemnych korytarzy poziomych. Wkrótce do sztolni została doprowadzona sieć chodników przyścianowych, ścianowych, szkoleniowych i odpływowych. Kopalnia pełniła swoje funkcje edukacyjnie do 1994 roku. Wkrótce jednak została zamknięta, decyzję podjęto w oparciu o zły stan techniczny i realne niebezpieczeństwo – podziemne korytarze wraz z zalegającym tam sprzętem zostały zalane. Do osuszania wyrobisk kopalni przystąpiono

w 2008 roku, podjęto również prace modernizacyjne oraz renowacyjne obejmujące sieć podziemnych korytarzy, wymieniono również instalację elektryczną. W styczniu 2010 roku obiekt został udostępniony zwiedzającym, kopalnia udostępnia dwa pokłady węgla kamiennego o numerach 401 i 402. W sztolniach prezentowane są urządzenia górnicze, maszyny służące do urabiania i transportu węgla. W 2011 roku przeprowadzono ostatnie prace remontowe obejmujące wyrobiska nadścianowe, niektóre elementy wyposażenia oraz modernizacyjne w ramach których w podziemnych korytarzach stworzono nową inscenizację obrazującą prace górnicze prowadzone niegdyś w kopalni ćwiczebnej. Od 2010 roku obiekt widnieje również na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt zaadaptowany na potrzeby turystyczne, stanowi część Muzeum Miejskiego „Szttygarka”. Wskazana kontynuacja obecnej funkcji.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 24.04.2012 r.

autor: „Bastet78”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych S.A. (dawniej Królewska Odlewnia Żeliwa w Gliwicach)

MIEJSCOWOŚĆ: Gliwice

GMINA: Gliwice

POWIAT: Gliwice

ADRES: ul. Robotnicza 2, 44-100 Gliwice

WŁAŚCICIEL: Prywatny

CZAS POWSTANIA: XVIII–XIX w.

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°41'09,00'';50°17'29,25''

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1444/91 z dnia 30 XII 1991 r., granice ochrony konserwatorskiej obejmują cały zespół zabudowy wraz z otoczeniem, jego układ przestrzenny, zieleń oraz ciągi komunikacyjne.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Budowa gliwickiej huty przypada na okres 2. poł. XVIII wieku, kiedy na terenie Górnego Śląska silnie rozwijał się przemysł hutniczy. Prace budowlane ruszyły w 1791 roku, a ich głównym inicjatorem był Fryderyk von Reden – dyrektor Śląskiego Wyższego Urzędu Górniczego. Plany huty powstały przy współpracy Redena z Johnem Baildonem oraz Williamem Wilkinsonem. Huta została zaopatrzona w najnowsze jak na ówczesne czasy rozwiązania technologiczne: wielki piec opalany koksem (drugi taki działał tylko w Niemczech) oraz urządzenia służące do wtórnego wytopu surówki. Początkowa główna linia produkcyjna ukierunkowana głównie na broń i elementy konstrukcyjne, po 1815 roku objęła również produkcję kotłów i maszyn parowych przedmiotów użytkowych oraz odlewów artystycznych. Transport od połowy XIX wieku odbywał się głównie drogą wodną poprzez Kanał Kłodnicki i Odrę, docierając aż na zachód, natomiast po otwarciu kolei transport zdominowały wagony pociągowe. W obrębie odlewni powstała również gisernia artystyczna, co późniejszym okresie przyniosło ogromne zyski. W pierwszym ćwierćwieczu XIX wieku na jej terenie działały odlewnie żeliwa i stali oraz fabryki maszyn. Po zakończeniu II wojny światowej gliwicka huta znalazła się po stronie Polski, a jej nowym właścicielem stały się

Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych. Nowy właściciel wznowił wprowadzić produkcję i uruchomił odlewnię ale nie starał się nawiązywać do dawnej produkcji, skupiając się jedynie na odlewach wielkich pomników. Od 1991 roku na terenie dawnej gliwickiej huty funkcjonował Oddział Odlewnictwa Artystycznego Muzeum w Gliwicach, który w 2010 roku został przeniesiony na teren „Nowych Gliwic”.

Do czasów współczesnych zachowała się część zabudowań produkcyjnych z okresu pierwszej połowy XIX wieku, które zaadaptowano na budynki administracyjne oraz magazyny. Zespół zabudowań znajduje się na terenie prosperujących Zakładów GZUT i obejmuje budynki administracyjne mieszące m.in.: księgowość, biura, budynki gospodarcze, budynki użytkowe: hala, budynek ogólnego przeznaczenia, stołówka oraz budynki produkcyjne: kuźnie, hala produkcyjna, odlewnia żeliwna, odlewni metali nieżelaznych, magazyny, laboratorium i hale produkcyjne. Obiekty murowane z cegły, otynkowane lub z zachowaną strukturą ceglana, parterowe, jedno- lub dwukondygnacyjne o zwartej bryle, wzniesione na planach regularnych zbliżonych do kwadratów, prostokątów lub wieloboków. Otwory okienne i drzwiowe występują w formie prostokątów, niekiedy zakończonych półkoliście. Elewacje na ogół pozbawione dekoracji architektonicznych, w niektórych przypadkach zastosowano niewielkie formy gzymsów, naczółków lub łuków.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: W przypadku zamknięcia produkcji odlewniczej możliwość wprowadzenia innej działalności produkcyjnej, funkcji usługowej lub biurowej.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 09.09.2010

NAZWA OBIEKTU: Kolej wąskotorowa Gliwice – Racibórz

MIEJSCOWOŚĆ: Gliwice i dalsze (vide: adres)

GMINA: Gliwice, Plichowice, Kuźnia Raciborska, raciborski

POWIAT: Gliwice, gliwicki

ADRES: Trasa kolei obejmuje Trynek, Bojków, Nieborowice, Pilchowice, Stanica, Rudy, Paproć, Nędzę i Markowice.

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZEDNE GEOGRAFICZNE: (stacja Trynek) 50°16'59.01; 18°40'43.54''

CZAS POWSTANIA: 1897–1901 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1478/92 z 1 III 1993 r. Ochronie podlega odcinek kolejki Gliwice-Nieborowice z uwzględnieniem zabudowań: mostu na rzece Kłodnica, przepust murowany oraz kamienny i wiadukt. 1477/92 z 1 III 1993 r. Ochronie podlega odcinek Nieborowice-Rudy z uwzględnieniem zabudowań: torowiska z mostami i przepustami, dworzec oraz magazyn przesyłkowy. 1476/92 Ochronie podlega odcinek Rudy-Markowice z uwzględnieniem zabudowań: dworca, lokomotywowni z kuźnia i warsztatami, dyspozytornią i warsztatami.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Historia kolejki wąskotorowej Gliwice-Racibórz ma swój początek w połowie XIX stulecia. Główne linie kolejowe łączyły największe miasta regionu, natomiast połączenia między poszczególnymi zakładami na terenie Górnego Śląska wyznaczała kolej wąskotorowa (rozstaw torów wynosił 785 mm). Odcinek Gliwice-Trynek-Racibórz-Płonia powstał w latach 1896–1901 i stanowił część niezależną od pozostałych połączeń, których wykonawcą była Spółka Akcyjna Kolei Górnośląskich. Usługi transportowe nowo powstałego odcinka obejmowały zarówno towary jak i przewóz pasażerów. W latach 30. XX wieku zmienił się dotychczasowy właściciel kolei, nowym zarządcą stało się Górnośląskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Gliwicach. Po zakończeniu wojny przewóz kolei znacznie wrósł, dzięki czemu powstało wiele nowych przystanków na trasie. Unowocześnienie kolejki wąskotorowej – wprowadzenie lokomotyw spalinowych nie uchronił jednak przed bardzo szybkim

spadkiem liczby przewozów pasażerskich w latach 70. Ostateczna likwidacja przewozów na trasie Gliwice-Racibórz nastąpiła w 1991 roku. Obecnie jako atrakcja turystyczna działa odcinek Stanica-Paprocie.

Odcinek trasy kolei wąskotorowej na trasie Gliwice-Racibórz liczy ok. 42 km. Zabudowę kolei wąskotorowej tworzą budynki należące do zespołów stacyjnych w poszczególnych miejscowościach: budynki dworcowe i gospodarcze, magazyny przesyłkowe oraz budowle inżynierskie: mosty, wiadukty i przepusty. Budynki dworców o konstrukcji murowanej zbudowane zostały z cegły, pierwotnie nieotynkowane, posiadają dwuspadowe dachy pokryte dachówką ceramiczną. Niemal wszystkie wzniesione zostały na planie dwóch lub trzech połączonych ze sobą prostokątów. Bryła ich jest najczęściej dwu- lub trzysegmentowa, dwukondygnacyjna. Elewacje o symetrycznym układzie osi zdobią boniowania, gzymsy oraz szczyty z półkolistymi elementami o drewnianej konstrukcji. Otwory okienne oraz drzwi ujęte w ozdobne obramienia. Do budynków dworcowych często przylegają magazyny o konstrukcji szkieletowej wykonanej z drewna z wypełnieniem ceramicznym. W ich sąsiedztwie wznoszono budynki gospodarcze o podobnej konstrukcji.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Możliwość odtworzenia dawnej trasy kolejki wąskotorowej na wybranych fragmentach, nadanie jej funkcji turystycznych. Adaptację zachowanych budynków np. na pomieszczenia gastronomiczne, punkty informacyjne, opowiadające o historii kolejki. Na pozostałych odcinkach adaptacja na funkcje mieszkalne, gastronomiczne, handlowe, usługowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 17.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Kompleks zabudowań dawnej radiostacji gliwickiej (obecnie Muzeum Radiostacja Gliwicka - Oddział Muzeum w Gliwicach)

MIEJSCOWOŚĆ: Gliwice

GMINA: Gliwice

POWIAT: Gliwice

ADRES: ul. Tarnogórska 127

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°41'25,22''; 50°18'45,72''

CZAS POWSTANIA: 1934–1935

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 384/12 z 28 X 2012 r. Ochronie podlega maszt radiostacji, dwa budynki mieszkalne, budynek techniczny, wyposażenie oraz otoczenie w granicach działki.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Pierwsza radiostacja na terenie Gliwic powstała w 1925 roku. Głównym jej zadaniem było rozszerzenie zasięgu rozgłośni radiowych na wschodnie tereny należące wówczas do Niemiec oraz zachodnie ziemie należące do Polski. Pełniła funkcje radiostacji lokalnej powiązanej z rozgłosnią wrocławską. Pierwszy wzniesiony budynek mieścił salę koncertową, studia mikrofonowe, redakcję wraz z obsługą oraz nadajnik Telefunken o mocy 1,5 kW. W jego sąsiedztwie szybko wzniesiono dwa budynki mieszkalne, przeznaczone dla pracowników oraz mały budynek usytuowany pod wieżą. Ze względu na konieczność zwiększenia zasięgu radiostacji na przełomie lat 1934/35 wzniesiono nowy budynek techniczny, w którym zainstalowano nowe urządzenia nadawcze, bez studia mikrofonowego oraz silniejszy nadajnik Lorenz. Istotnym wydarzeniem w historii radiostacji oraz Polski był dzień 31.08.1939 roku, kiedy na terenie nowego budynku radiostacji została przeprowadzona przez niemieckich napastników przebranych w mundury powstańców śląskich akcja prowokacyjna. Radiostacja działała do stycznia 1945 roku, do momentu wkroczenia o miasta Armii Czerwonej, która już w maju tego samego roku przekazała obiekt w polskie ręce. Nadawanie audycji programu Katowice rozpoczęto w październiku, trwały one do lat 50., kiedy nadawania przejęła stacja w Rudzie Śląskiej. Nowym zadaniem radiostacji gliwickiej było zagłuszanie zagranicznych sygnałów, a w szczególności Radia Wolna Europa. Po kilku latach, kiedy funkcje tę przejęła

Czechosłowacja, wieża w Gliwicach służyła do prób emisyjnych do końca lat 60., z kolei w budynku technicznym produkowano nadajniki średnioletkowe. W 2002 roku obiekt został odsprzedany miastu Gliwice. Obecnie zespół zabudowy radiostacji stanowi oddział Muzeum w Gliwicach „Radiostacja Gliwicka”.

Zespół zabudowy radiostacji z wieżą antenową znajduje się w północno-zachodniej części miasta. Stanowi on zwartą, regularną kompozycję, w rzucie poziomym o formie zbliżonej do prostokąta. Wieża nadawcza mierząca 111 m i jest uważana za najwyższą zabytkową konstrukcję drewnianą na świecie. Wykonana jest z belek z drewna modrzewiowego, łączonych przy pomocy mosiężnych śrub. Wymiary postawy wieży wynoszą 20 x 20 m, natomiast w górnej części 213 x 213 cm. Dwa budynki mieszkalne to obiekty wolnostojące, położone naprzeciw siebie, sąsiadują z budynkiem technicznym. Budynki o zwartych bryłach, wzniesione na planach prostokąta, są podpiwniczone, jednokondygnacyjne z poddaszem, murowane z cegły. Budynki pozbawione dekoracji w elewacjach. Budynek techniczny został wzniesiony między budynkami mieszkalnymi. Obiekt wolnostojący o bryle rozczłonkowanej, składa się z dwóch zasadniczych części: głównej dwukondygnacyjnej i niższej dobudowanej jednokondygnacyjnej. Obydwie części zostały zbudowane na planie prostokąta, murowane z cegły. Elewacje pozbawione dekoracji.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt jest zagospodarowany, mieści się w nim Oddział Muzeum w Gliwicach.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 05.10.2010

NAZWA OBIEKTU: Wieża wodna

MIEJSCOWOŚĆ: Gliwice

GMINA: Gliwice

POWIAT: Gliwice

ADRES: ul. Jana Sobieskiego 2, 44-100 Gliwice

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°39'02,75'';50°17'33,55''

CZAS POWSTANIA: 1918 rok

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1689/98 z dnia 30 XII 1998 r. Ochroną objęty jest budynek w obrysie murów zewnętrznych.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

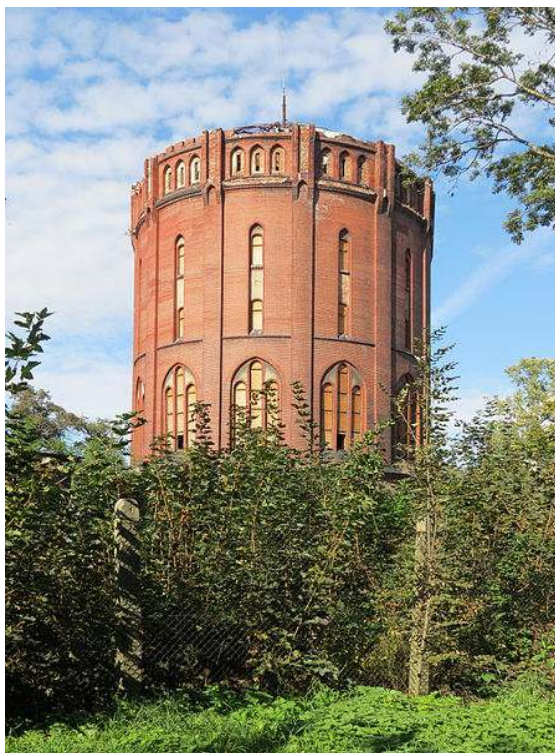
Wieża została wzniesiona w 1918 roku w zachodniej części miasta Gliwice. Należała do grupy miejskich wież ciśnień, których celem było m.in. zapewnienie stałego ciśnienia dostaw wody oraz wyrównywanie jej zapasów. Obiekt pełnił swoje funkcje, aż do lat 70. XX wieku, od tego momentu pozostaje nieużytkowany. Początkowo obiekt miał zostać zaadaptowany na centrum sztuki z fundacji „Plantacja Sztuki”, jednakże do realizacji nigdy nie doszło. W 2008 roku w wyniku pożaru uległa całkowitemu zniszczeniu drewniana konstrukcja czaszy wieży.

Wieża ciśnień zajmuje działkę o kształcie zbliżonym do prostokąta, wzniesiona została w tradycyjnej technologii z cegły pełnej, na planie koła, stylowo nawiązuje do neogotyku. Jej zwartą bryłę charakteryzuje cylindryczny kształt, zwężający się nieznacznie ku górze. Budowla posadowiona na kamiennym cokole, mierzy 49,7 m wysokości i składa się z dwóch zasadniczych części: centralnej oraz zewnętrznego pierścienia. Fundamenty tworzą dwie pierścieniowe ławy o przekroju trapezu, murowane z cegły. Wewnętrzny trzon nośny tworzy murowany z cegły pierścień podtrzymujący zbiornik wodny. Obiekt trójkondygnacyjny, podpiwniczony, z zewnątrz nieotynkowany. Wejście do wieży zlokalizowane we wschodniej części, posiada formę neogotyckiego portalu ostrołukowego, wykonanego z uskokowych kształtek ceramicznych. Do wejścia prowadzą schody jednobiegowe murowane z cegły, współcześnie dostawiono do nich stalowe schody z balustradą. Nad portalem widoczna

niewielka rozeta z maswerkowym kamiennym trójliściem. Wewnątrz znajduje się spiralna klatka schodowa prowadząca na pierwsze piętro, wyżej widoczna stalowa konstrukcja pomostu roboczego, znajdującego się tuż pod dnem zbiornika typu INTZE. Został on wykonany ze stalowych blach walcowanych, połączonych na nity i wspartych na kamiennym pierścieniu trzonu nośnego. Elewacje rozczłonkowane, podziały pionowe i poziome wyznaczają lizeny oraz gzymsy oddzielające poszczególne kondygnacje, najwyższą strefę wieńczy forma attyki przepruta wąskimi okienkami, zamkniętymi w ostrołukowych wnękach. Okna w strefie parteru zamknięte łukiem odcinkowym jednodelne i dwupoziomowe, z zewnątrz widoczna stalowa krata. W drugiej kondygnacji w pierwszej strefie okna potrójne, maswerkowe zamknięte ostrołukiem w profilowanej wnęcie, wypełnionej w górnej strefie tynkiem. W drugiej strefie pojawiają się węższe okna zgrupowane podwójnie, usytuowane w jednej pionowej osi, zamknięte łukiem odcinkowym i umieszczone w ostrołukowej wnęcie wypełnionej tynkiem.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt jest w trakcie zagospodarowania – powstają projekty i możliwości adaptacyjne przestrzeni wokół obiektu na strefę biurową i usługową z punktem gastronomicznym – restaurację, zlokalizowanym we wnętrzu wieży.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 5.10.2010

autor "Bazie", źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0

NAZWA OBIEKTU: Budynek dawnej rzeźni w Jaworznie

MIEJSCOWOŚĆ: Jaworzno – Ciężkowice

GMINA: Jaworzno

POWIAT: Jaworzno

ADRES: ul. Mrocza 143

WŁAŚCICIEL: Samorządowy

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°20'06,48''; 50°13'11,64''

CZAS POWSTANIA: początek XIX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1415/90 z 29 X 1990 r. Ochroną objęty jest budynek wraz z otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Budynek rzeźni został wzniesiony prawdopodobnie już pod koniec XVIII wieku. Własnością gminy obiekt stał się dopiero pod koniec następnego stulecia. W tym czasie rozbudowano obiekt, dobudowując od wschodu część mieszkalną. Po drugiej wojnie światowej rzeźnia została znacjonalizowana. Obiekt prosperował aż do lat 40. XX wieku, w kolejnych latach był zupełnie nieużytkowany. Kiedy w latach 80. właścicielem stał się Związek Kółek Rolniczych, obiekt został wyremontowany i zaadaptowany na klub – świetlicę Koła Gospodyń Wiejskich. Budynek dawnej rzeźni pomimo przeprowadzonych prac remontowych zachował nie tylko swój pierwotny wygląd zewnętrzny, ale również wartość zabytkową. Po latach 90., kiedy został objęty opieką konserwatorską, jest również dostępny dla zwiedzających.

Obiekt zlokalizowany jest w zachodniej części dzielnicy Jaworzna. Budynek jednokondygnacyjny wzniesiony na rzucie prostokątnym (rozcłonkowany od strony północnej i południowej) murowany z cegły i kamienia, otynkowany. Budynek niepodpiwniczony. Dach dwuspadowy, pokryty eternitem, nieznacznie niższy nad częścią wschodnią. Okna i drzwi zamknięte łukiem pełnym pokreślonym gzymsem. Jedynie w części wschodniej nie występują gzymsy w zwieńczeniu okien. Elewacja północna niesymetryczna (11-osiowa) z płaskim ryzalitem w osi środkowej. Ryzalit częściowo zachodzi na elewację

południową siedmioosiową, również niesymetryczną. Otwór wejściowy zlokalizowany w elewacji północnej. Elewacja zachodnia z dekoracyjnymi skrajnie rozmieszczonymi lizenami i pojedynczym centralnym oknem, zwieńczonym półkoliście z czteropodziałową stolarką. Wnętrza w zachodniej części budynku pełniły funkcję produkcyjną. Część wschodnia dobudowana, o elewacji 3-osiowej z trzema otworami wejściowymi dwuskrzydłowymi i jednym prostokątnym oknem. Stolarka okna czteropodziałowa z półkolistym nadświetlem. Wnętrze podzielone na trzy nieprzechoodnie segmenty.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Ze względu na obecną adaptację budynku na potrzeby Koła Gospodyń Wiejskich, nowe adaptacje nie są konieczne. Obiekt można zaadoptować na funkcje gastronomiczne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 15.03.2012

autor: „Monochromatyczna”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy Państwowego Wodociągu „ZAWADA”

MIEJSCOWOŚĆ: Karchowice

GMINA: Zbrosławice

POWIAT: tarnogórski

ADRES: ul. Bytomska 6

WŁAŚCIECIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°23'41.51''; 18°40'34.64''

CZAS POWSTANIA: 1927–1929r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1424/91 z 31 V 1991 r. Zakres ochrony obejmuje zespół zabudowy zakładu z budynkami maszynowni i kotłowni z kominem, administracyjno-biurowym, łaźnią, warsztatem elektrycznym i warsztatem mechanicznym z pomieszczeniem magazynowym i garażem oraz portiernią.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Obecny kształt zespołu zabudowy wodociągów „Zawada” pochodzi z lat 1927–1929. Historia zakładu sięga jednak 1882 roku, kiedy w okolicy wsi Karchowice oraz Zawada odkryto pierwsze studnie głębinowe. Decyzja o poszukiwaniu nowych źródeł wody pitnej związana była z narastającym deficytem jej ilości na terenie prężnie rozwijającego się Górnego Śląska. Pierwsze zabudowania wodociągów wzniesiono w latach 1894–1895, należały do nich budynki administracyjne, stacja pomp oraz kotłownia parowa. Woda z wodociągów docierała na tereny Zabrza, Bytomia, Gliwic i Rudy Śląskiej. W latach 20. XX wieku w obliczu wciąż narastającego zapotrzebowania na wodę pitną, podjęto decyzję o rozpoczęciu prac nad nowymi odwiertami głębinowymi. Pierwsze poważne prace budowlane i modernizacyjne ruszyły w latach 1927–1929. Przebudowano wówczas halę maszyn, wyposażając ją w nowe urządzenia: pompy i sprężarki oraz budynek kotłowni. Nowo wzniesionymi budynkami były warsztaty, łaźnia, garaże, magazyny, budynek straży pożarnej oraz nowy komin. W 1967 roku zmieniono całkowicie technologię zakładu, wygaszono dotychczas pracujące kotły parowe, a zainstalowano pompy zasilane energią elektryczną. W wyniku tych działań zamknięto budynek kotłowni i wybudowano nową rozdzielnię elektryczną. Ostatnie prace modernizacyjne przeprowadzono w 2001 roku, zakład nadal prosperuje. Wpisany od 1991 roku do rejestru zabytków, zakład obecnie udostępnia częściowo dawne urządzenia parowe zwiedzającym.

Zespół maszynowni i kotłowni stanowi największy kompleks zlokalizowany w północno-wschodniej części zakładu, przy bramie wjazdowej. Kompleks obejmuje trzy powiązane ze sobą funkcjonalnie budynki, wzniesiona na planie litery „L”. Architektura budynku maszynowni oraz nowej kotłowni nawiązuje do modernizmu, natomiast starszy budynek kotłowni posiada cechy charakterystyczne dla uproszczonego historyzmu. Obiekt murowany

z cegły, nieotynkowany, jednokondygnacyjny i podpiwniczony, posiada rozczłonkowaną bryłę. Całość kryje dach dwuspadowy o konstrukcji stalowej i żelbetonowej. Okna o prostokątnym kształcie różnicowane wielkością, rozmieszczone w poszczególnych strefach elewacji. W okolicy skrzydła północnego znajduje się komin kotłowni. Na północ znajduje się budynek administracyjno- biurowy, wzniesiony na planie prostokąta. Stylowo nawiązujący do architektury uproszczonego historyzmu. Obiekt dwukondygnacyjny, podpiwniczony o wartej bryle, posiada dwie niewielkie przybudówki w północnej części. Ściany budynku murowane z cegły, w drugiej kondygnacji o konstrukcji szkieletowej z drewna, nieotynkowane. Okna zamknięte łukiem odcinkowym lub w formie prostokątów. Całość kryje dach czterospadowy o konstrukcji krokwiowej, drewnianej. Na północ od maszynowni i kotłowni mieści się budynek łaźni, jednokondygnacyjny, niepodpiwniczony, murowany z cegły i otynkowany, kryty dachem dwuspadowym. Otwory okienne i drzwi o prostokątnej formie. W pd.-wsch. części zakładu mieści się budynek warsztatu elektrycznego, wzniesiony na planie prostokąta z dobudówką w części wschodniej. Obiekt jednokondygnacyjny, murowany z cegły i nieotynkowany, architektonicznie nawiązujący do uproszczonego historyzmu. Okna i drzwi w pd. elewacji zamknięte łukiem odcinkowym i prostokątnym, w pn. okna w formie prostokątów. We wsch. części zakładu znajduje się kompleks mieszczący warsztat mechaniczny, magazyn oraz garaż. Obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem. Murowany z cegły, jednokondygnacyjny posiada rozczłonkowaną i nieregularną bryłę. Część mieszcząca garaż i warsztat kryje płaski dach, natomiast pozostałą część dach dwuspadowy ze świetlikiem. W pd. części znajduje się budynek portierni o nieregularnym rzucie z pn.- wsch. ściętym narożnikiem oraz pd.-wsch. zaokrągleniem. Obiekt jednokondygnacyjny, podpiwniczony, wzniesiony z cegły, nieotynkowany o zwartej bryle, kryty dachem płaskim.

MOŻLIWOŚĆ ADAPTACJI: Obiekt użytkowany, częściowo udostępniony zwiedzającym, nie ma potrzeby zmiany funkcji.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 17.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół Browaru Mokrskich

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. ks. bpa. Herberta Bednorza 2 a-6

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WPSÓLRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°15'50.05''; 19°05'35.65''

CZAS POWSTANIA: XIX/XX wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1506/92 z 13 XI 1992 r. zakres ochrony obejmuje cały zespół zabudowań browaru składający się z dziesięciu budynków związanych z produkcją, jak i budynków gospodarczych i mieszkalnych.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1879 roku Peter Mokrski wykupił ziemię pod zabudowę browaru, a niecały rok później wzniesiono pierwsze zabudowania: budynek warzelni oraz kotłownię z maszynownią. W przeciągu kilku następnych lat rozbudowywano zakład o kolejne budynki. Wzniesiono w tym czasie potężny budynek słodowni, drugą kotłownię z maszynownią, piwnice fermentacyjne i leżakowe, jak i budowle niezwiązane z bezpośrednio z produkcją: magazyny, stajnie, warsztaty, budynki mieszkalne oraz administracyjne. W 1912 roku własność browaru została przekazana córce oraz wnukowi Mokrskiego – Marcie oraz Pawłowi Neumannowi. Kilka lat później w 1918 roku zakład został przejęty przez dwa koncerny piwowarskie z Zabrze i Tychów. W wyniku tej transakcji zamknięto produkcję piwa na rzecz słodu. Na początku lat 20. XX wieku nowym zarządcą Browaru stała się Breslauer Spirtfabrik A.G.L. Haendlera z Charlottenburga. Sytuacja jednak uległ bardzo szybko zmianie, bowiem niecały rok później prawa własności zostały przeniesione na rzecz Spółki Akcyjnej Zakładów Braci Porębskich. W latach 40. ustanowiono zarząd komisaryczny, a dwa lata później teren przejął Skarb Państwa. W 1947 roku Bracia Porębscy wystąpili na drogę sądową o przywrócenie stanu prawnego sprzed 1939 roku, co też uczyniono. Rok później zabudowania zostały zaadaptowane na pomieszczenia magazynowe. Począwszy od lat 50. do początku lat 90.

zakład pełnił funkcje magazynów dla wielu firm, obecnie funkcjonuje pod nazwą Factory Centur, stanowiąc siedzibę dla kilkudziesięciu firm.

Zespół zabudowań dawnego browaru i słodowni zajmuje obszar położony w centrum dzielnicy Szopienic. Wewnątrz poprowadzony system dróg komunikacyjnych, dzielący całość zespołu na trzy zasadnicze kompleksy zabudowy. Budynki zlokalizowane w dwóch ciągach: środkowym (ze wschodu na zachód) z budynkami warzelni, piwnic, chłodni, remizy i stajni oraz północnym z budynkami słodowni i magazynami. Z północy na południe ciągnie się łącznik zachodni, zawierający bednarnie, stajnię, wiaty magazynowe oraz budynek kotłowni i maszynowni od wschodu. Budynek administracyjny został zlokalizowany w południowej części zakładu, a budynek portierni w południowo-zachodnim narożniku terenu. Budynki murowane z cegły, wzniesione na planach o formie prostokąta. Obiekty najczęściej posiadają kilka kondygnacji, elewacje z zewnątrz nietynkowane posiadają ciekawy detal architektoniczny. Przeważają różne formy gzymsów, fryzów, ryzalitów i lizen, wykonanych z cegły lub z kształtek klinkierowych.

MOŻLIWOŚĆ ADAPTACJI: Obecna adaptacja zespołu zabudowań dawnego Browaru Mokrskich na Factory Centrum stanowi dobre rozwiązanie, dlatego odpowiednim wydaje się podjęcie kontynuacji tego projektu.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 18.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Szyb Wilson

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Oswobodzenia 1

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°15'01.46''; 19°05'02.28''

CZAS POWSTANIA: 1864

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

Obiekt planowany do wpisu rejestru zabytków.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Historia szybu Wilson (I i II) sięga 1826 roku, kiedy prawa do eksploatacji terenów górniczych nabyli Aleksander Mieroszewski i D.H. Dalibor. Kopalnia powstała jeszcze w tym samym roku, powierzchnia obszaru pola górniczego „Morgenhort” (Jutrzenka) liczyła 100 ha. W latach 30. XIX wieku znaczną część udziałów wykupiła spółka przemysłowa Spadkobierców Gieschego, która nadała właściwy bieg historii kopalni. Od tej pory kopalnia funkcjonowała pod nazwą Giesche. Prace nad wydrążeniem szybu Wilson rozpoczęto w 1864 roku, wkrótce w jego obrębie wydrążono kolejny szyb kopalniany oraz wzniesiono szereg budynków pomocniczych. Początkowe nazwy szybów brzmiały: Richthofen oraz Hulda – ich przemianowanie na Wilson I i II nastąpiło dopiero w 1935 roku. Pod koniec lat 90. zespół zabudowań wokół szybów obejmował budynki nadszybia, zakład przeróbczy Wilson z dwoma sortowniami, budynek łaźni oraz cechowni. Istotnym wydarzeniem było uruchomienie kolejki wąskotorowej „Balkan” w 1914 roku, służącej jako pasażerski środek transportu na odcinku Giszowiec-Szyb Carmer (dzisiejszy Pułaski). W latach 20. kolejka kursowała również na odcinku Szopienice-Szyb Wojciecha. W 1922 roku po przeprowadzonym podziale Górnego Śląska, kopalnia znalazła się po stronie polskiej, a jej właścicielem stała się Spółka Akcyjna Giesche z siedzibą w Katowicach. Ponowna zmiana zarządu kopalni nastąpiła już sześć lat później w wyniku przejęcia wszystkich akcji Giesche

S.A. przez spółkę Silesian American Corporation. Po zakończeniu II wojny światowej kopalnię przejął Skarb Państwa. Nazwa kopalni w ciągu kilku następnych lat ulegała ciągłej zmianie, ostatecznie jako KWK „Wieczorek, a w 1993 roku została włączona do Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.

W 1997 roku w rejonie szybu Wilson (I i II) zakończono eksploatację węgla. Niecały rok później w 1998 roku na terenie szybu powstała prywatna „Galeria Szyb Wilson”, której powierzchnia liczy ok. 2500 m². Szyb Wilson znajduje się również na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

MOŻLIWOŚĆ ADAPTACJI: Obiekt częściowo zaadaptowany na cele wystawiennicze i kulturalne, funkcjonuje pod nazwą „Galeria Szyb Wilson”. Ponadto pomieszczenia zostały zaadaptowane na pomieszczenia biurowe. Wskazana kontynuacja obecnej funkcji obiektu.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 20.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Obiekty dawnej huty cynku

MIEKSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Księdza majora Karola Woźniaka 12c

WŁAŚCICIEL: Prywatny

CZAS POWSTANIA: XIX–XX wiek

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°15'26.18''; 19°06'20.43''

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1227/78 z 30 VII 1978 r. Ochrona obejmuje budynki cechowni, portierni oraz wieżę ciśnień. 308/102 z 23 VI 2010 - budynek walcowni ul. 11 Listopada.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1906 roku na zlecenie właścicieli powstał projekt zabudowy nowej huty cynku „Uthemann”, którego autorami byli Georg i Emil Zillmannowie. Zespół zabudowań składał się z hal, magazynów, warsztatów oraz budynków administracyjnych, a w obrębie całego zespołu funkcjonował system kolejki wąskotorowej. Huta jako jedyna z niewielu stosowała technologie wytopu cynku w piecach mufłowych. W 1976 roku ze względu na przestarzałą technologię produkcja huty została wstrzymana, a zakład został zamknięty. Od 1951 roku dawna część huty weszła w skład Huty Metali Nieżelaznych „Szopienice”, zespół zabudowań liczył 24 obiekty, z których 8 objęto ochroną konserwatorską. Obecnie w rejestrze zabytków znajduje się budynek cechowni, wieża ciśnień, budynek portierni oraz walcownia. W 2008 roku zapadła decyzja o likwidacji Huty Metali Nieżelaznych, wyprzedaż majątku rozpoczęto w 2010 roku. W 2011 roku budynek cechowni – dawnej dyrekcji uległ poważnym zniszczeniom w wyniku pożaru. Obecnie trwają prace nad obudową tego zabytkowego obiektu.

Budynek cechowni to obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjny i podpiwniczony. Drugą kondygnację przykrywa całkowicie dach mansardowy, pośrodku widoczny trójkondygnacyjny ryzalit z kwadratową wieżyczką,

zweżającą się uskokowo, krytą hełmem. Na wysokości trzeciej kondygnacji wieży widoczne cztery tarcze zegarowe. Otwory okienne i drzwiowe w formie prostokątów. Wieża ciśnię mierząca 41m została zbudowana w 1912 roku. Budowla wzniesiona na planie ośmioboku. Jej konstrukcja oraz ściany nośne zostały wykonane z żelbetu, natomiast belki stropów z drewna. Wieża o charakterystycznym węższym trzonie kryta jest dachem namiotowym ośmiospadowym, pokrytym dachówką. Część górna jest nadwieszona, wsparta na kroksztynach. Parterowy budynek portierni murowany z cegły został wzniesiony na planie prostokąta. Ściany budynku otynkowane, całość kryta dachem o konstrukcji drewnianej. Bryła budynku w środkowej części węższa – kryta dachem dwuspadowym, boczne partie szersze, kryte dachem czterospadowym. Otwory okienne w formie prostokątów, drzwi pierwotnie zlokalizowane w części środkowej od strony zachodniej – obecnie nie użytkowane.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obecnie w budynku dawnej dyrekcji trwa odbudowa zniszczeń powstałych w wyniku pożaru. Możliwość późniejszej adaptacji przestrzeni na strefę usługowo – biurową lub handlową – biznesową. Ze względu na dogodne położenie wieży ciśnię możliwa jest adaptacja obiektu jako punktu widokowego na Katowice. Ze względu na zanieczyszczenie terenu związkami chemicznymi będącymi pochodnymi procesu produkcyjnego wskazane są badania gruntu i ewentualne prace rekultywacyjne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 12.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Szyb Pułaski

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Szopienicka

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°04'43,19''; 50°14'18,14''

CZAS POWSTANIA: 1907

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1384/89 z 20 III 1989 r.

Ochronie podlega zespół składający się z budynków: nadszybia, sortowni, cechowni i łaźni, dwóch maszynowni, elektrowni, warsztatów mechanicznych, stolarni, przetwornic oraz wieży wyciągowej.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Obiekt został wybudowany dla koncernu Georg von Giesches Erben, który zakupił w 1833 roku od właściciela dóbr myśłowickich hrabiego Mieroszewskiego kopalnię „Jutrzenka” zlokalizowaną w okolicy Janowa. Po połączeniu z nią w 1883 roku zakupionych także później zakładów powstała skonsolidowana kopalnia Giesche. W roku 1889 koncern nabył pole górnicze Reserve. W 1903 roku rozpoczęto drążenie szybu Carmer, dzisiaj Pułaski. W latach 1907-1910 w tym miejscu wybudowano nadszybie, maszynownię i budynki przetwornic. Ze względu na to, że wybudowano szyb podwójny powstały dwie maszynownie wyposażone w pierwsze urządzenia napędzane energią elektryczną. Wszystkie pochodzące z tego czasu budynki zostały zaprojektowane przez architektów Emila i Georga Zillmannów, którzy wykonali projekty wielu budynków realizowanych przez koncern Giesche. Oni też są autorami wybudowanego tuż przy szybie Pułaski osiedla Nikiszowiec.

Budynki szybu Pułaski mają cechy neobaroku. Większość budynków została wymurowana z cegły, wyjątek stanowi budynki nadszybia i sortowni, które zostały wzniesione w konstrukcji stalowej z wypełnieniem z cegły. Wybrane obiekty: cechownia – budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, murowany z cegły, jednokondygnacyjny, niepodpiwniczony, nakryty dachem o konstrukcji stalowej; w elewacji zachodniej lizeny wyznaczające rytm

podziałów, pomiędzy lizenami potrójne zespoły okien zamknięte płaskimi łukami, ponad nimi okna zamknięte łukami, wchodzące w strefę dachu, w środkowej części tej elewacji ośmioboczna wieża nakryta dachem namiotowym. Budynki maszynowni oraz budynek przetwornic tworzą trzyczęściowy zespół, środkową część zajmuje budynek przetwornic, do którego ścian przylegają maszynownie. Razem tworzą zespół o symetrycznym rzucie opartym na środkowym trapezie i przylegających do niego prostokątnych częściach, jest to jednokondygnacyjna bryła z otworami okiennymi analogicznymi jak w cechowni. Analogicznie rozwiązano elewacje budynków stolarni, elektrowni oraz warsztatu mechanicznego z kuźnią. Budynki sortowni i nadszybia mają ortogonalne bryły, rozczłonkowane za pomocą dobudówek, pozbawione ceglanej dekoracji. Sortownia od północnego-zachodu przylega do nadszybia, pod sortownią znajduje się torowisko. Elewacje podzielone za pomocą elementów konstrukcyjnych, okna stalowe prostokątne, a wyższych kondygnacjach zamknięte łukami. Dachy oparte na konstrukcjach stalowych.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt może zostać zaadaptowany na funkcje handlowe (sklep typu dyskont), rekreacyjne, halę gimnastyczną, sale do squasha, klub fitness z siłownią, gabinetami odnowy biologicznej. Cechownia może pełnić rolę sali teatralnej lub koncertowej po adaptacji pod kątem akustyki.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 3 października 2011

NAZWA OBIEKTU: Zespół budynków starego dworca kolejowego

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Dworcowa 2-10

WŁAŚCICIEL: prywatny/Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°01'23,97''; 50°15'26,72''

CZAS POWSTANIA: 1908–1930

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1218/75 z 18 XII 1985 r. Ochroną objęte są zabudowania.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zabudowa starego dworca została zlokalizowana na trasie kolei Górnośląskiej, łączącej Mysłowice z Wrocławiem. Pierwszy budynek drewniano-murowany został zastąpiony znacznie większym budynkiem w latach 90. XIX wieku. W początkach XX wieku rozbudowano go o skrzydła boczne oraz aneksy. Zespół budynków o wyraźnie modernistycznej formie. W latach 20. najstarszą część dworca rozbudowano o 4 kondygnacje. Kolejne prace przeprowadzono w okresie międzywojennym, podczas których dobudowano do jednej z hal przedsionek oraz poszerzono kasy. Dworzec został wyłączony z ruchu kolejowego w 1972 roku, kiedy zakończono budowę nowego dworca.

Zespołu starego dworca tworzą budynki stykające się ścianami bocznymi. Są to budynki murowane z cegły, otynkowane, w niektórych partiach obłożone piaskowcem lub wykonane z piaskowca. Budynek narożny wzniesiony na planie prostokąta, trójkondygnacyjny. Okna w pierwszej kondygnacji zamknięte łukiem pełnym, w osi centralnej w formie prostokątów, z kolei w bocznych osiach widoczne małe okienka. W narożniku zlokalizowana wieża trójkondygnacyjna, wzniesiona na planie kwadratu, kryta hełmem cebulasty. Budynek biurowy wzniesiony na planie prostokąta, cofnięty względem budynku narożnego, dwukondygnacyjny, osadzony na niskim boniowanym cokole. W zachodniej części przedsionek z portalem zamkniętym łukiem obniżonym, kryty dachem mansardowym.

W pierwszej kondygnacji widoczne prostokątne otwory zdwojone w osiach. Okna w kondygnacji drugiej zamknięte łukiem obniżonym. Budynek restauracji i poczekalni I klasy wzniesiony na planie prostokąta, trójkondygnacyjny z poddaszem i piwnicami. Okna zwieńczone falistym gzymsem w pierwszej kondygnacji, w drugiej w formie stojących prostokątów z płyciną z dekoracyjnym kartuszem. Korpus zamknięty naczółkami o łuku wklęsło-wypukłym. Okna z analogicznymi naczółkami z dekoracją w pierwszej kondygnacji, w drugiej ujęte w obramienia uszate. Ryzality zwieńczone balustradą tralkową. Hala główna jednokondygnacyjna, kryta kolebką, flankowana po obu stronach niższymi budynkami kas (jednokondygnacyjne z widocznym boniowaniem, górą zamkniętą balustradą tralkową). W pierwszej kondygnacji widoczne dwa wąskie otwory okienne i trzy prostokątne otwory wejściowe. Na drugim piętrze okna półokrągłe wielopodziałowe. Budynek biurowy wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitami. Okna zamknięte łukiem pełnym w pierwszej kondygnacji, w pozostałych partiach prostokątne. Od frontu hala zamknięta łukiem pełnym z półokrągłym trójdzielnym oknem. Budynek kasy II jednokondygnacyjny, niepodpiwniczony. W elewacjach widoczne boniowane pilastry i kartusze. Okna zamknięte łukiem pełnym, zajmują całą wysokość elewacji. Budynek mieszkalny dwukondygnacyjny. Wejście do budynku we wschodniej skrajnej osi. Całość zamyka poprzecznie ustawiony budynek trójkondygnacyjny. W elewacji zastosowane gzymsy oddzielające kondygnacje oraz boniowania. Okna zwieńczone naczółkami w pierwszej kondygnacji, w drugiej ujęte w obramienia uszate.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Adaptacja przestrzeni na cele usługowe, biurowe, handlowe, publiczne i kulturalne np. kino, restauracje, hotel, galeria sztuki. Możliwość adaptacji niektórych pomieszczeń na lofty mieszkalne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 13.03.2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy szybu Bartosz

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Kopalniana 6

WŁAŚCICIEL: Samorząd

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°15'49,27''; 19°01'58,98'

CZAS POWSTANIA: XIX wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 16/99 z 25 V 1999 r. zakres ochrony obejmuje nadszybie z wieżą, maszynownię z wyposażeniem oraz budynek siłowni i hali sprężarek.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Szyb Bartosz należy do zespołu dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Ferdinandgrube” założonej w 1823 roku. Prace nad wydrążeniem szybu Bartosz ruszyły w 1834 roku. Początkowo nosił on nazwę Benjamin i zajmował teren, na którym znajdował się dawnej szyb drewniany. Prace nad jego pogłębianiem trwały przez kilka kolejnych lat, dopiero w 1883 roku uzyskał on budynek nadszybia. Wkrótce powstał cały zespół zabudowań szybu składający się z maszynowni wyposażonej w parową maszynę wyciągową oraz siłowni. W połowie lat 70. XIX wieku kopalnia została zalana, ponowne prace wydobywcze ruszyły w 1876 roku, a cały teren objęły prace modernizacyjne. Pod koniec lat 90. kopalnię przejęła Spółka Akcyjna Górnictwa i Hutnictwa z głównym akcjonariuszem Thiele Wincklerem. Kopalnia pod zarządem spółki przetrwała do okresu międzywojennego, funkcjonując od początku lat 20. XX wieku pod spolszczoną nazwą „Ferdynand”. Dokładnie 1937 roku kopalnia pod nową nazwą „Katowice” weszła w skład polskiego kapitału Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych. W latach 90. została połączona z kopalnią KWK Kleofas, jednak w 1999 roku została zamknięta. W 2001 roku na terenie dawnej kopalni aż 86 obiektów powietrznych zostało poddanych likwidacji, cztery lata później na mocy porozumienia teren KWK „Katowice” został przeznaczony na budowę nowej siedziby Muzeum Śląskiego – prace mają potrwać do 2013 roku.

Zespół zabudowań szybu Bartosz obejmuje budynek nadszybia, budynek maszynowni oraz budynek siłowni. Budynek nadszybia jest dwukondygnacyjny, wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. Obiekt murowany z cegły, częściowo nieotynkowany posiada bryłę zwartą. W elewacjach widoczny detal architektoniczny w postaci: ceglanych lizen, opasek, łuków odcinkowych. W centralnej części budynku znajduje się wieża wyciągowa, wzniesiona w konstrukcji stalowej jako kratownica nitowana z parą kół linowych ustawionych obok siebie. Budynek maszynowni to obiekt murowany, dwukondygnacyjny wzniesiony z cegły ceramicznej na planie prostokąta. Elewacje nieotynkowane, otwory okienne zamknięte łukiem pełnym lub odcinkowym, całość kryje dwuspadowy dach w konstrukcji drewniano – stalowej. Wnętrza jednoprzestrzenne z wyposażeniem obejmującym urządzenia wyciągowe oraz suwnicę. Budynek siłowni został wymurowany z cegły ceramicznej o bryle silnie rozczłonkowanej z trzema zasadniczymi elementami: centralnym korpusem i dwoma dobudówkami. Od pd. do korpusu przylega partia dobudowana, trójdzielna z ryzalitem, z kolei od pn.-wsch. przylega partia z centralną 4-kondygnacyjną wieżą i 3-kondygnacyjnym ryzalitem. Całość posadowiona na rzucie trzech połączonych ze sobą prostokątów. Elewacje wieloosiowe z urozmaiconym detalem architektonicznym, okna zamknięte łukiem pełnym lub odcinkowym. Wnętrze o przeważającym współczesnym wyposażeniu, zawiera również zabytkowe elementy jak np. klatkę schodową czy filary pod tory suwnicy.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt obecnie znajduje się w fazie adaptacyjnej, ma stanowić część zabudowy nowego Muzeum Śląskiego.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 19.04.1012r.

NAZWA OBIEKTU: Wieża wodna

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Pszczyńska, około 30 m na zachód od budynku ul. Górniczego Stanu 8

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°03'40,24''; 50°13'01,12''

CZAS POWSTANIA: 1908

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1417/90 z 1990-10-29, granice ochrony obejmują całość budowli wraz z otoczeniem

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W 1905 roku rozpoczęto realizację osiedla Giszowiec (Gischewald) dla koncernu Georg von Giesches Erben. Początkowo planowano wykopanie kilku studni, które zaspokajałyby zapotrzebowanie mieszkańców osiedla w wodę, zakładając, że ta nie będzie doprowadzana do domów. Później zmieniono te założenia i zdecydowano doprowadzić wodę z wodociągu należącego do księcia pszczyńskiego, a przebiegającego w pobliżu osiedla. W 1907 roku postanowiono skorzystać z miejskiej sieci wodociągowej i zbudować nitkę z Zawodzia. Ze względu na różnice wysokości terenu zaistniała potrzeba wybudowania sieci wodociągowej, stacji pomp oraz wieży ciśnień. Obiekt powstał w 1908 roku według projektu architektów Emila i Georga Zillmannów, którzy byli także projektantami osiedla Giszowiec. Projektantem sieci wodociągowej był mistrz budowlany Laurer z Bogucic. Wieża była użytkowana do lat 60. XX wieku.

Budynek na planie koła, z wejściem od północnego-wschodu, murowany z cegły, nietynkowany. Bryła zwarta, złożona z wysokiego, zwężającego się ku górze czterokondygnacyjnego trzonu i części mieszczącej zbiornik o ośmiobocznym obrysie. Na poszczególnych kondygnacjach trzonu otwory okienne na ośmiu osiach, na drugiej kondygnacji zdwojone na przemian, na czwartej kondygnacji okrągłe. Na trzeciej kondygnacji cztery wykusze rozmieszczone regularnie. Część zbiornikowa oparta na kroksztynach łączonych łukiem odcinkowym, w jej ścianach (w górnych partiach) rzędy

potrójnych okien. Wnętrze podzielone na kondygnacje bez połączenia komunikacyjnego. Dach ośmiospadowy, dwudzielny. Wieża ma wysokość około 25 m.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Funkcja mieszkaniowa – lofty, obserwatorium astronomiczne, wieża widokowa z funkcją gastronomiczną, można zachować także obecną funkcję – maszt pod anteny telefonii komórkowej.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 11 sierpnia 2011

NAZWA OBIEKTU: Wieża wodna

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Korczaka (obok numeru 53)

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°05'14,56''; 50°16'27,32''

CZAS POWSTANIA: 1912

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1418/90 a dnia 1990-10-29, granice ochrony obejmują całość budowli wraz z otoczeniem

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Obiekt powstał wg projektu architektów Emila i Georga Zillmannów. Był zbudowany dla nowopowstałych zakładów cynkowych (huta Uthemanna), należących do koncernu Georg von Giesches Erben, jako recepta na potrzeby zaopatrzenia w wodę. Wybudowano ją na najwyższym wzniesieniu w pobliskiej wsi Dąbrówka Mała-Borki. Woda była pompowana z rzeki Brynicy, na brzegu której znajdowała się stacja pomp. Pełniła swoje funkcje do lat 50. XX wieku, kiedy to zakład zaczął pobierać wodę z rzeki Przemszy w Nivce. Później znajdowała się w budynku wieży wytwórnia śrutu ołowianego.

Przemysłowa wieża ciśnień, o konstrukcji żelbetowej, zbudowana na planie okręgu o promieniu ok. 17 m, z wejściem od strony wschodniej. Bryła składa się z cokołu, smukłego, zwężającego się ku górze trzonu oraz części mieszczącej zbiornik wodny. Trzon oraz część zbiornikowa są ośmioboczne i przeprute prostokątnymi oknami. Z części ze zbiornikiem pasy muru przechodzą na trzon w formie zmodyfikowanych wykuszy. Część szczytowa nakryta hełmem na konstrukcji drewnianej. Wnętrze pięciopoziomowe, poziomy wsparte na żelbetowych ramach. W partii cokołowej we wnętrzu rytm dziesięciu lizen (przypór) wzmacniających ściany. Wewnątrz kręte schody metalowe oraz półeliptyczny stalowy zbiornik na wodę. Wysokość wieży od posadowienia – 69,6 m.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Funkcja mieszkaniowa – lofty, obserwatorium astronomiczne, wieża widokowa z funkcją gastronomiczną, centrum fitness z platformą do skoków na bungee lub ścianą wspinaczkową na zewnątrz.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 22 lipca 2011

NAZWA OBIEKTU: Dawne zabudowania szybu Alfred

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: Plac Alfreda 1-13

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa/prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°00'40,53"; 50°17'30,81"

CZAS POWSTANIA: po 1834

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1228/78 z dnia 19 VIII 1978. Ochroną objęte są zabudowania szybu.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół zabudowań dawnego szybu „Alfred” w Wełnowcu podlegał kopalni „Wełnowiec”. Szyb „Alfred” powstał w 1834 roku, eksploatowany od 1865 roku i powiększony w 1867 roku. Szyb stanowił główny szyb wydobywczy kopalni „Alfred” i należał do księcia zu Hohenlohe-Oehringen. W 1869 roku książę połączył kopalnie i pola górnicze w skonsolidowaną kopalnię „Hohenlohe”. Pod koniec XIX wieku kopalnię znacznie rozbudowano, wyposażając w wiele budynków pomocniczych m.in. warsztaty, magazyny, cechownię, sortownię i wagę. W tym samym czasie powstały też budynki mieszkalne przy kopalni. W 1905 roku kopalnia „Hohenlohe” przeszła na własność Zakładów Hohenlohego, w 1923 nosiła nazwę „Hohenlohe-Fanny”. Dziesięć lat później kopalnię unieruchomiono, a w 1936 roku zmieniono jej nazwę na „Wełnowiec”. Po I wojnie światowej szyb „Alfred” został wyłączony z produkcji, jego zabudowania w latach 1920–1929 pozbawione zostały wyposażenia, szyb zasypano i zdemontowano wieże wyciągowe. Pozostałe budynki zaadaptowano na cele mieszkalne, obecnie nadal spełniają tę funkcję. W skład zespołu wchodzi 15 budynków, z czego 12 objętych jest ochroną konserwatorską. W trakcie adaptacji zespołu na funkcje mieszkalne dobudowano komórki na węgiel i piec chlebowy.

Zabytkowy kompleks składa się z dawnych budynków produkcyjnych takich jak: nadszybie szybu powietrznego, maszynownia, kotłownia, budynki pomocnicze, kuźnia, administracja, cechownia, lokomotywnia, warsztaty i magazyny. Zespół znajduje się w północnej części miasta, w dzielnicy Wełnowiec. Jest jednym z najstarszych w regionie i dobrze oddaje klimat małych, prowincjonalnych zakładów wydobywczych. Walory zespołu podnosi jeszcze towarzysząca mu zieleń zwana „Parkiem Alfreda”.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Ze względu na aktualny sposób użytkowania nie istnieje potrzeba zmiany funkcji. W przeciwnym razie można wprowadzić funkcje komercyjne – powierzchnie biurowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 25-05- 2012

Zdjęcie: autor: „Michał Balsa”; źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Hala dawnej walcowni cynku

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: w rejonie ul. 11 Listopada

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°04'3 40"; 50° 13'49 64"

CZAS POWSTANIA: 1903–1904

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 308/10 z dnia 23 VI 2010. Ochroną objęta jest hala dawnej walcowni cynku w rejonie ulicy 11 Listopada wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Hala dawnej walcowni cynku powstała w latach 1903–1904, a w latach 1915–1917 została powiększona – dobudowano partię północno-zachodnią. Po rozpoczęciu eksploatacji walcownia stanowiła odrębny zakład, a hala była jej głównym obiektem produkcyjnym. Po powiększeniu hali jej powierzchnia została przystosowana do możliwości uruchomienia w niej przetwórstwa cynku.

Walcownia tworzyła zaplecze dla przetwórstwa cynku na terenie huty „Bernhardi”, która należała do gwarectwa Spadkobierców Gischego, będącego potentatem w tej branży. Już przed I wojną światową koncern ten był największym na Górnym Śląsku producentem kadmu, a także dostawcą cynku, ołowiu i srebra. W okresie międzywojennym huty należące do gwarectwa takie jak „Bernhardi”, „Uthemann” i „Lieres” przejął amerykański koncern Harrimana i firma Anaconda Copper Mining. Huty w latach 50. XX wieku upaństwowiono i rozbudowywano w zależności od prowadzonej produkcji.

Hala walcowni zbudowana jest na rzucie wydłużonego prostokąta i posiada współczesne dobudówki. Jej główny korpus został wzniesiony w konstrukcji murowanej, bryła jest zwarta, złożona z dwóch połączonych szczytowo segmentów o zbliżonych wysokościach i jednej wysokiej kondygnacji, dachy dwuspadowe. Wnętrze głównej hali jest jednoprzestrzenne.

W kolejnych okresach zmian produkcji dokonywane były modernizacje hali, jednak w starszej części (południowo-wschodniej) zostały zachowane do dziś cztery linie walcarek. W skład tej linii wchodzi walcarki do walcowania wlewków (z 1904 roku), walcarki do walcowania blach cynkowych (z około 1904/1905 roku) oraz silniki parowe (z 1903 roku) z kołami zamachowymi. We wnętrzu znajduje się również stół odlewniczy obrotowy (z 1903 roku), nożyca gilotynowa do cięcia blach (z 1903 roku), piec płomieniowy do rafinacji cynku oraz szlifierko-tokarka do walców. W skali kraju tego rodzaju historyczna hala wraz z wyposażeniem uważana jest za unikatową. Pomimo, że jej architektura może wydawać się typowa, na tle innych walcowni cynku jest dobrze zachowana i reprezentatywna.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Hala ze względu na zachowany park maszynowy może zostać zaadaptowana na Muzeum Hutnictwa. Ewentualnie może być adaptowana na funkcje produkcyjne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 26-05-2012

NAZWA OBIEKTU: Dawna wieża wyciągowa szybu „Wschodniego II”

MIEJSCOWOŚĆ: Katowice

GMINA: Katowice

POWIAT: Katowice

ADRES: ul. Feliksa Bocheńskiego

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°59’08 90”; 50°15’34 67”

CZAS POWSTANIA: 1913-1916

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 321/10 z dnia 23 XI 2010 r. Wpis do rejestru zabytków obejmuje dawną wieżę wyciągową szybu „Wschodniego II”, znajdującą się na działce o numerze 41/51, w granicach zgodnych do obrysów przylegających budynków nadszybia oraz maszynowni szybu „Wschodniego II”.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Wieża wyciągowa Szybu Wschodniego II (dawniej szybu „Scharzenfeld II”) jest własnością Spółki Restrukturyzacji Kopalń w Bytomiu. Wieża wyciągowa wraz z budynkiem nadszybia i maszynowni zlokalizowana w obrębie dawnego zespołu kopalnianego. Wieża powstała przy szybie peryferyjnym kopalni węgla kamiennego „Cleophas”, a po jego rozbudowie stała się głównym obiektem technologicznym zakładu. Wchodziła w skład nadziemnej części kopalnianego wyciągu szybowego, przeznaczonego do transportu ludzi i materiałów. Budowa wieży wiązała się z przeprowadzanymi w latach 1913–1916 i późniejszych nowymi inwestycjami, takimi jak: drążenie nowego szybu oraz zaplecza (budynki nadszybia i maszynowni). Wieża początkowo funkcjonowała dla przedziału wschodniego, dopiero w latach 1921–1922 po pogłębieniu szybu uruchomiony został również szyb zachodni. W tym samym czasie została także wzmocniona. Wieża w porównaniu z innymi tego typu konstrukcjami jest stosunkowo niska, z pojedynczym zastrzałem oraz kołami linowymi zamontowanymi w głowicy. Koła linowe znajdują się w podwójnej parze na wspólnym podeście w układzie „obok siebie” na wysokości 22,2 metra. Podobnych wież na terenie Katowic w tego typu obiektach do 1945 roku nie znajdziemy i dlatego wieża szybu

„Wschodniego II” stanowi odosobniony przykład. Przedział wschodni pracował dla transportu klatkowego do 1959 roku, po czym urządzenia wyciągowe wraz z kołami wyciągowymi wieży zostały zdemontowane. W 1966 roku konstrukcję wieży wzmocniono. Stanowi ona konstrukcję stalową z jednym zastrzałem, z trzonem obudowanym blachą. Istniejące obecnie koła pochodzą z 1969 roku. W trzonie wieży znajdują się schody stalowe biegnące wokół niego z czterech stron.

Wieża stanowi charakterystyczny dla przemysłowej dzielnicy Załęże element krajobrazu, jest dobrze widoczna w perspektywie ul. Bocheńskiego. Pod względem typologicznym jest zabytkiem techniki o znaczeniu regionalnym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt może zostać zaadaptowany na funkcję komercyjną: powiększenie powierzchni handlowej znajdującej się obok, powierzchnie biurowe lub adaptacja na lofty.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 24 V 2012

NAZWA OBIEKTU: Wieża gichtociągowa dawnej huty Waleska

MIEJSCOWOŚĆ: Palowice

GMINA: Czerwionka - Leszczyny

POWIAT: rybnicki

ADRES: Palowice obszar leśny Gichta przy grobli nad stawem Garbocz

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°42'39,78''; 50°04'17,71''

CZAS POWSTANIA: 1835r, ok. 1870 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 599/66 z 1966-03-17. Ochroną objęty jest obiekt.

HISTORIA I OPIS OBIEKT:

W latach 1830–1836 w Palowicach powstała huta „Waleska”. Jej właścicielem był Franciszek Winckler. Lokalizacja huty nie była przypadkowa, na terenie umiejscowionym w sąsiedztwie dwóch stawów Garbocz i Łanuch w poprzednich latach funkcjonowały młyny wodne oraz fryszerki. Zabudowa huty obejmowała dwa wielkie piece hutnicze, dwie fryszerki, wieżę wsadową odlewnię oraz młyn przemysłowy. Za budowę całego zespołu odpowiadał Juliusz Walter. W 1851 roku po śmierci Wincklera dobra ziemskie wraz z hutą odziedziczyła córka Waleska von Winckler. Tempo produkcji huty było dotychczas ograniczone ze względu na system wodny, który nie dostarczał wystarczającej energii dmuchawom, obsługującym piece hutnicze – prowadzono zamienny tryb eksploatacji pieców. Wkrótce huty opalane węglem drzewnym stały się mniej opłacalne w porównaniu z hutami opalnymi koksem. W końcu w latach 70. XIX wieku mąż Waleski, Hubert von Tiele–Winckler zamknął hutę. Na początku XX wieku prawdopodobnie zespół budynków huty z pominięciem wieży wyciągowej wsadu, został wyburzony. Po 1945 roku przeprowadzono prace zabezpieczające wieżę. Kolejne działania podjęto w 1974 roku kryjąc obiekt dachem, ponadto wzmocniono koronę murów oraz zamurowano otwory okienne i drzwiowe. Ostatnie prace zabezpieczające miały miejsce w 1989 roku, konserwacji poddano ślusarkę oraz wstawiono nową klatkę schodową. Planowano zagospodarowanie obiektu na potrzeby PTTK (ówczesny wykonawca ostatnich prac), jako bazę noclegową, jednak projekt nie został sfinalizowany.

Wieża zlokalizowana jest w odległości kilku kilometrów na północny-zachód od wsi Palowice, na terenie leśnym w pobliżu stawu Garbocz. Obiekt o bryle zwartej graniastej z dachem kopertowym, czterokondygnacyjny. Wzniesiony na planie prostokątnym /9,5 x 6,0 m/. Ściany murowane z cegły ceramicznej, na ogół otwory okienne zamknięte łukiem, w drugiej kondygnacji widoczna okiennica, w czwartej duży otwór okienny technologiczny. Otwory bramne zamknięte łukiem lub prostokątnie, na południowej ścianie duży otwór bramny, częściowo przebudowany, w północnej elewacji otwór zamurowany. W drugiej i trzeciej kondygnacji brak otworów bramnych. Elewacja symetryczna i jednoosiowa, widoczne gzymsy oddzielające poszczególne kondygnacje. Partie w przyziemiu pogrubiłe murem w formie wysuniętych przypór. Wnętrze podzielone na trzy kondygnacje. Brak wyposażenia i instalacji.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Ze względu na lokalizację wieży na trudnym terenie zalesionym oraz brak dogodnej drogi dojazdowej do obiektu możliwości adaptacyjne są znacznie ograniczone.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 5.03.2012 r.

Fot. Pracownia Projektowo-Urbanistyczno-Konserwatorska *Abakus*

NAZWA OBIEKTU: Wieża wyciągowa do transportu wsadu wielkopieczowego

MIEJSCOWOŚĆ: Poręba

GMINA: Poręba

POWIAT: zawierciański

ADRES: ul. Fabryczna 70 m na pn. – zach. od budynku 1c

WŁAŚCICIEL: prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°20;22,81''; 50°29'20,33''

CZAS POWSTANIA: 1798 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1211/75 z 25 V 1975 r.; granice ochrony obejmują obiekt

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Obiekt znajduje się na terenie Fabryki Urządzeń Mechanicznych „Poręba”, pomiędzy dwoma późniejszymi budynkami produkcyjnymi. Pierwsze urządzenia hutnicze w okolicach Zawiercia powstawały już w XVIII wieku. W miejscu dawnych dymarek, na terenie dóbr dziedzica hrabiego Lucasa Bnińskiego w 1798 roku wybudowano wielki piec do przetapiania rudy, opalany węglem drzewnym. W początkach XIX wieku odlewnia przeszła na kolejne lata pod zarząd kapitalistów niemieckich: Krügera, Kenpnera, Schafa, Gloscha i Pringsheima. Od 1837 roku produkcja fabryki była ukierunkowana na odlewanie rur żelaznych do maszyn parowych. Znaczna część produkcji została ukierunkowana na wyroby żeliwne, w tym celu w 1856 roku uruchomiono pierwszy żeliwniak. Odnoszone zyski na rynku umożliwiły inwestycje w trzy kolejne żeliwniaki. W 1863 roku rozpoczęto produkcję naczyń emaliowanych. Chwilowy spadek produkcji nastąpił w latach 70. XIX wieku. Poprawa nastąpiła już w 1881 roku czego wynikiem było uruchomienie pierwszej na terenie Poręby kopalni węgla brunatnego „Joanna” – inwestorem był zarządzający wówczas fabryką Pringsheim. W 1898 roku wzniesiono dużą halę warsztatu mechanicznego, co umożliwiło produkcję cięższych zespołów urządzeń i maszyn. Z kolei w latach 1899–1901 wzniesiono kuźnię oraz nową halę warsztatów mechanicznych, które wyposażone dodatkowo w maszyny parowe połączyły zakład ze stacją kolejową Zawiercie. Kolejny okres rozbudowy przypadł na

lata 1907–1909, kiedy zbudowano nową odlewnię maszynową oraz zmodernizowano produkcję zakładu. Po zakończeniu I wojny światowej zakład popadł w chwilowe zaniedbanie. Kolejni właściciele i inwestorzy nie przyuczali się do rozrostu przedsiębiorstwa. Wielkie nadzieje na poprawę wiązano ze Stowarzyszeniem Mechaników Polskich w Ameryce, jednak okres stabilizacji i modernizacji zakładu nastąpił dopiero w latach 1922–1926. Rozwój zastopował wybuch II wojny światowej, a produkcja została dostosowana do potrzeb rynkowych. Po wojnie nastąpił znaczący rozwój zakładu, a rozbudowa i modernizacja umożliwiły uplasowanie się fabryki w czołówce światowych producentów obrabiarek ciężkich.

Wieżę wyciągową wsadu wielkopieczowego wybudowano w 1798 roku z kamienia wapiennego ciosowego. Budowla murowana na zaprawie wapiennej. Ma bryłę w formie lekko zwężającego się ku górze prostopadłościanu na rzucie zbliżonym do kwadratu, w górnej części nadbudowana murem ceglany, nakryta czterospadowym dachem. W przyziemiu znajduje się brama przelotowa zasklepią półkolebką.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: W wieży znajduje się ekspozycja prezentująca dzieje zakładu. Ze względu na wartość historyczną oraz zachowanie obiektu zasadne jest rozwinięcie funkcji ekspozycyjnej.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 5 listopada 2011

Fot. Jakub Owczarek

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowań lokomotywowni

MIEJSCOWOŚĆ: Pyskowice

GMINA: Pyskowice

POWIAT: gliwicki

ADRES: ul. Dworcowa

WŁAŚCICIEL: PKP

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°23'13,50''; 18°36'45,99''

CZAS POWSTANIA: połowa XIX wieku?

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 46/01 z 12 IV 2001 r. Ochrona obejmuje lokomotywownię wachlarzową. Aktualnie trwa procedura wpisu do rejestru zabudowy oraz układu torowego.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Kompleks zabudowy powstał pod koniec XIX wieku, pierwsze zabudowania obejmowały budynek magazynowo-warsztatowy oraz zespół łaźni. Wkrótce na terenach położonych po przeciwnej stronie torów kolejowych, zbudowano nowy zespół stacyjny. Wielka hala wachlarzowa powstała w pierwszych latach XX wieku. Kolejnym etapem rozbudowy była budowa wieży wodnej w sąsiedztwie lokomotywowni oraz nowych budynków uzupełniających dotychczasowy zespół zabudowy stacji. Przypuszcza się, że jeszcze przed wybuchem I wojny światowej wybudowano kompleks zabudowy rozdzielni i administracji oraz nastawnie. Kolejne budynki warsztatowo-magazynowe, wagonownia, schronisko manewrowe, nowa nastawnia, most na Dramie i wiadukt powstały w okresie międzywojennym. Równoległe z rozbudową terenu trwały prace modernizacyjne obejmujące starsze budynki. Od lat 90. XX wieku do czasów współczesnych stacja jest nieużytkowana. Obecnie na terenie zespołu znajduje się Skansen Kolejowy prowadzony przez Towarzystwo Ochrony Zabytków Kolejnictwa i Organizacji Skansenów.

Zespół lokomotywowni składa się z 12 obiektów: hali wachlarzowej, obrotnicy, wieży wodnej, kuźni, schronu, dyspozytorni, budynków socjalnych drużyn konduktorskich, budynku administracyjnego, budynku rozdzielni, dźwigu węglowego, zacieków węglowych

i kanałów oczyszczkowych. Kompleks składa się budynków murowanych z cegły, częściowo otynkowanych. Hala wachlarzowa wzniesiona na planie wycinka pierścienia, otwartym na pd.–wsch. stronę, gdzie znajduje się obrotnica. Obiekt 1-kondygnacyjny o konstrukcji szkieletowej, z ceglanymi partiami ścian od zewnątrz. Dach dwuspadowy o konstrukcji stalowej. Okna i drzwi zamknięte łukiem odcinkowym ze ślusarką. Wieża wodna wzniesiona na planie koła, osadzona na cylindrycznym cokole. Trzon o formie ściętego stożka z kielichowo nasadzoną głowicą z częścią zbiornikową, kryta stożkowatym dachem z niewielkim kominkiem wentylacyjnym. Trzon wieży wraz z fundamentami wykonane z cegły pełnej, ceramicznej, ściana głowicy z kolei posiada stalową konstrukcję szkieletową, wypełnioną betonem. Wnętrze jednoprzestrzenne. Budynek zaplecza warsztatowego mechanicznego z kuźnią zlokalizowany jest w sąsiedztwie hali od pn.–zach. strony. Obiekt murowany, jednokondygnacyjny. Od pn.–wsch. strony budynku widoczny schron. Od pd.–wsch. ściany hali zlokalizowane zostały: jednokondygnacyjny budynek dyspozytorni, dwukondygnacyjne budynki socjalne drużyn konduktorskich, budynek administracyjny – 2-piętrowy, 2-kondygnacyjne budynki rozdzielni z częścią biurową i magazynową, składnica trakcyjna oraz niewielki budynek dźwigu węglowego.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Teren stacji obecnie częściowo zajmuje Skansen gromadzący jednostki taboru kolejowego. Zastosowana forma adaptacji pozostałych obiektów po stacji kolejowej jako przestrzeń zabytkową, przeznaczoną dla celów kulturowych i edukacyjnych wydaje się być najbardziej właściwą.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 26.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół dworca kolejowego

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska – Chebzie

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: ul. Dworcowa 33

WŁAŚCIECIEL: PKP

WPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°18'13,16''; 18°52'39,92''

CZAS POSTWANIA: koniec XIX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: Obiekt planowany do wpisu rejestru zabytków

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół zabudowy dworca kolejowego powstał pod koniec lat 50. XIX wieku. Bezpośrednim czynnikiem rozpoczęcia budowy był nowo otwarty odcinek kolejowy relacji Wrocław–Gliwice–Mysłowice, przebiegający przez Chebzie. Do pierwszych zabudowań stacyjnych należał budynek dworca, poczta oraz restauracja. Pierwotny układ i rozplanowanie budynków wraz z bocznicami kolejowymi został całkowicie przebudowany na przełomie XIX i XX stulecia. Zespół obejmował główny budynek dworca, pocztę, administrację, warsztat oraz zabudowania peronów. W obrębie zabudowań dworca w latach 1902–1914 zbudowano kolonię mieszkań przeznaczonych dla pracowników kolei. Stacja obsługuje trzy linie kolejowe: Katowice–Legnica, Chebzie–Zabrze Biskupice oraz Chorzów Batory–Chebzie. Ruch kolejowy obejmuje przejazdy pasażerskie, jednak największy odsetek stanowią wagony towarowe. W latach 2006–2010 stacja wchodziła w skład obiektów wpisanych na Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. W 2011 roku na terenie głównego budynku dworca wybuchł pożar, największych zniszczeń doznała sala dawniej mieszcząca scenę.

Główne budynki stacji zajmują wydłużony pas terenu we wschodniej części parceli, budynek nastawni znajduje się po północnej stronie torów, dawna kolonia mieszkaniowa na zachód od głównego kompleksu. Murowane perony z wiatą o nitowej stalowej konstrukcji, nakrywają dwuspadowe dachy wsparte na stalowych słupach. Perony i budynki stacji łączą podziemne tunele o konstrukcji żelbetonowej. Wszystkie obiekty – z wyjątkiem budynku warsztatów,

zostały wzniesione w konstrukcji mieszanej: stalowy ruszt od zewnątrz wypełniony cegłą, od wewnątrz betonowymi płytami. Z zewnątrz nieotynkowana bryła budynków zawiera stalową konstrukcję częściowo spawaną i nitowaną, nawiązującą do muru pruskiego. W większości elewacji występują prostokątne okna. We wschodniej części zespołu mieści się budynek dworca, wzniesiony na planie prostokąta posiada dwie dobudowane partie: większą od strony południowej oraz mniejszej od strony zachodniej – obie o rzucie prostokąta. Najwyższą część budynku – halę dworca kryje dach łukowy o konstrukcji stalowej. Budynek dawnej poczty zlokalizowany został w sąsiedztwie z głównym budynkiem dworca. Wnętrze trzytraktowe z centralną klatką schodową i korytarzem. Całość kryje dach jednospadowy o niewielkim nachyleniu i drewnianej konstrukcji, kryty papą. Centralną część zespołu zajmuje budynek administracyjny, bezpośrednio sąsiadujący z torami kolejowymi. Obiekt wzniesiony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny o zwartej bryle, posadowiony na cokole, nakryty dachem 1-spadowym o niewielkim nachyleniu. W zachodniej części znajduje się budynek warsztatu, wzniesiony został na planie prostokąta z dobudówką w pd.– zach. części. Budynek parterowy o zwartej bryle, kryty dachem dwuspadowym z wieżyczką wentylatora.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Adaptacja zespołu na pomieszczenia handlowo – biurowe z punktem gastronomicznym, hostelem, punktem informacyjno – turystycznym. Obecnie trwają rozmowy nad projektem utworzenia parafii i adaptacji jednego budynku na kościół, Galeria BIBU z Katowic planuje tu otwarcie ekspozycji.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 23.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół dawnych zakładów koksowniczych Orzegów

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska, Orzegów

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: ul. Kardynała Augusta Hlonda

WŁASCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°19'26,43''; 18°52'31,00''

CZAS POWSTANIA: 1903 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1352 z 6 XI 1987 r. Zakres ochrony obejmuje budynek wieży węglowej, zbiornik smoły, ciąg komór I baterii koksowniczej oraz odcinek drogi dojazdowej.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Koksownia „Orzegów” założona w 1903 roku należała do Górnośląskich Zakładów Koksowniczych i Fabryk Chemicznych w Zabrze. Węgiel sprowadzano z pobliskiej kopalni Karol. Okres rozbudowy zakładu trwał przez kolejne 20 lat, w późniejszym okresie nie przeprowadzano żadnych poważnych prac remontowych. Najcenniejszy element zespołu koksowni stanowiły trzy baterie koksownicze różnych typów oraz maszyna wsadowo-wypychowa. Do zabudowy zakładu należały również zaplecze przygotowawcze oraz budynek przetwórstwa chemicznego. Koksownia nieprzerwanie prosperowała aż do 1976 roku. Po zamknięciu nowym właścicielem stało się Przedsiębiorstwo Remontowe Urządzeń Koksowniczych z Knuruwa. Na terenie zajmowanym przez koksownię miał powstać nowy zakład, jednak tych planów nigdy nie zrealizowano i w konsekwencji teren od kilku lat jest nieużytkowany. Koksownia „Orzegów” reprezentuje ostatni i najstarszy tego typu zakład na terenie Polski.

Zespół dawnych zakładów składa się ze zbiornika smoły, budynku wieży węglowej, ciągu komór pierwszej baterii koksowniczej wraz z odcinkiem drogi dojazdowej. Zbiornik smoły wzniesiony w 1903 roku to wolnostojący obiekt w kształcie wysokiego walca. Składa się on z dwóch części: przyziemia murowanego z cegły z wysokim otworem okiennym zamkniętym

półkoliście oraz części górnej wykonanej z blachy metalowej – trzy pasy łączone nitem, zwieńczona metalową balustradą. Z 1903 roku zachował się budynek wieży węglowej, wzniesiony na planie prostokąta, murowany z cegły, kryty dachem dwuspadowym. Konstrukcja dachu drewniana przykryta papą. Budynek dwukondygnacyjny, wewnątrz brak podziałów przestrzeni na poszczególne piętra. Okna zlokalizowane w drugiej kondygnacji zamknięte odcinkowo, widoczna metalowa ślusarka. Metalowe schody z balustradą widoczne w zachodniej elewacji. Ciąg komór pierwszej baterii koksowniczej powstał na planie wydłużonego prostokąta w 1903 roku. Obiekt murowany z cegły, pierwotnie dwukondygnacyjny. Pierwszą kondygnację tworzyły sklepione kolebkowe komory paleniskowe z zewnętrznymi otworami wsadowymi, zamknięte łukiem pełnym. Właściwy ciąg baterii ze ścianą południową był cofnięty w stosunku do lica przyziemia stanowił drugą kondygnację obiektu.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Ze względu na obecny zły stan zachowania zespołu dawnych zakładów koksowniczych „Orzegów” możliwości adaptacyjne są bardzo ograniczone, wręcz niemożliwe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 16.03.2012

NAZWA OBIEKTU: Budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuszkowej

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska-Bielszowice

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: ul. E. Kokota 169

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°50'01,39''; 50°16'00,63''

CZAS POWSTANIA: 1905–1906

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 316/10 z 15 X 2010 r. wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek sali zbornej, dawnej łaźni i szatni łańcuszkowej wraz z najbliższym otoczeniem, znajdującym się na działce o numerze 1227/113

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Budowana w latach 1896–1904 w Bielszowicach (Ruda Śląska) kopalnia finansowana była przez skarb pruski. Objęła swoim terenem kopalnie Königin Luise, Guido, Gewalt oraz kilkanaście pól górniczych. W 1922 roku odłączone zostały szyby Guido i Delbrück, które pozostały w niemieckiej części Śląska. Polską część kopalni wydzierżawiła polsko-francuska spółka Skarboferm. Podczas okupacji hitlerowskiej pod nazwą Rheinbabenschächte została włączona do koncernu Preussag. W latach 1945 należała do Gliwickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego, od 1957 r. wchodziła w skład Zabrzeńskiego ZWP. Od 1956 roku pozostaje częścią kopalni Zabrze.

Budynek łaźni powstawał w latach 1905–1906. W 1955 roku do zachodniej części dostawiona została dobudówka. Budynek zlokalizowany jest w strefie frontowej zakładu. Zbudowany na nieregularnym rzucie, murowany. Bryła składa się z dwukondygnacyjnego korpusu nakrytego dachem naczółkowym. W części wschodniej znajduje się wysoka, czworoboczna wieża zwieńczona spłaszczonym hełmem. Parter budynku wydzielony jest za pomocą gzymsu, druga kondygnacja podzielona za pomocą lizen, pomiędzy którymi znajdują się prostokątne okna oraz dekoracyjne pola. W płytkim ryzalicie w elewacji północnej znajduje się portal z dwoma otworami drzwiowymi, nad którym znajduje się ozdobne zwieńczenie z daszkiem.

W jego obrębie znajduje się tympanon oraz pas attyki. Do elewacji południowej przylega parterowa dobudówka, w której znajdują się otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym. W elewacji wschodniej wprowadzono pilastry-przypory. W osi środkowej znajduje się półkolisty otwór okienny w ozdobnym obramieniu. W strefie nadokiennej tej elewacji wprowadzono dekoracyjne pola oparte na łukach nadproży. W przyziemiu elewacji zachodniej umieszczony jest cokół. W podziałach umieszczono podobnie jak w elewacji wschodniej pilastry-przypory. W jednoosiowej partii dobudówki umieszczono otwór zamknięty łukiem odcinkowym. Pozostała część elewacji należy do dobudówki z lat 50. XX w. Część historyczna budynku wykazuje cechy architektury historyzującej.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Pomieszczenia komercyjne - biura, sklepy, usługi

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 19 października 2011

NAZWA OBIEKTU: Szyb Franciszek

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: ul. Szyb Bartosza 8

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°51'32,85''; 50°18'54,19''

CZAS POWSTANIA: koniec XIX w.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1324/84 z 29 VIII 1984 r., ochroną objęte są budynki portierni, nadszybia, dawnej łaźni górniczej, cechowni, kotłowni, straży pożarnej, administracji, rozdzielni i stacji ratowniczej, dawnej stacji warsztatu, dawnej stolarni, warsztatu elektrycznego i wieży nadszybowej.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Szyb „Franciszek” powstał pod koniec XIX w. jako szyb wydobywczy kopalni „Wolfgang” (jednej z najstarszych na ziemiach polskich). W latach 1912–1926 stanowił samodzielną kopalnię pod nazwą „Hrabia Franciszek”, po czym znów został włączony do kopalni „Wolfgang”. W początkach XX w. rozbudowano go, jednak w latach 50. zaczynał tracić na znaczeniu. W latach 70. część zabudowań wydzierżawiono innym jednostkom. W latach 1984–85 przebudowano budynek łaźni. Ochroną prawną został objęty w 1984 r. Zespół składa się z murowanych, podpiwniczonych budynków. W centralnej części znajduje się budynek nadszybia oraz szyb; w tym miejscu znajdował się także nieistniejący już budynek administracyjny. Jednym z najciekawszych budynków jest usytuowana w sąsiedztwie nadszybia remiza strażacka. Jest to parterowa, całkowicie podpiwniczona budowla z użytkowym poddaszem. W zachodnim narożniku zlokalizowana jest wieża obserwacyjna nakryta dachem namiotowym o bardzo bogatym detalu architektonicznym w postaci fryzu arkadowego, półkoliście zamkniętych biforiów i triforiów, arkadowych otworów wejściowych oraz sterczyn w narożnikach szczytu niższej partii. Oprócz tego w kompleksie znajduje się również maszynownia, kotłownia, tartak, warsztat, stolarnia, magazyn,

rozdzielnia oraz komin. W dawnym budynku stajni obecny właściciel tej części urządził mieszkanie oraz prowadzi działalność gospodarczą.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Funkcja komercyjna: biura, funkcja mieszkaniowa, niewielkie zakłady produkcyjne

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 20 października 2011

NAZWA OBIEKTU: Basztowa wieża wyciągowa szybu Andrzej

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska, dzielnica Wirek

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: Ruda Śląska ul. Szyb Andrzeja

WŁAŚCICIEL: Miasto Ruda Śląska

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°16'19,77''; 18°52'22,78''

CZAS POWSTANIA: 1870 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1226/ 78 z 1978-03-22. Ochrona objęte są budynki maszynowni i biurowy wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Historia wieży wyciągowej szybu „Andrzej” sięga 1803 roku, kiedy na terenie dzisiejszej dzielnicy Wirek została założona kopalnia Gottessegen. Właścicielem kopalni był hrabia Henckel von Donnersmarck. Głębinową eksploatację węgla rozpoczęto dopiero w II połowie XIX wieku. Pierwszym wydrążonym szybem w 1867 roku był Aschenborn – dzisiejszy szyb Andrzej. Trzy lata później wzniesiono nad nim budynek wieży typu Małachowskiego, charakteryzujący się nietypową bryłą zbliżoną do baszty obronnej. Wkrótce w sąsiedztwie wieży powstały budynki maszynowni, kotłowni, pompowni oraz budynki administracyjne oraz drewniana sortownia. Szybem Aschenborn prowadzono nie tylko wydobywanie urobku ale i odwodnienie wyrobisk parowymi pompami. Na przełomie XIX i XX wieku teren kopalni podlegał rozbudowie. Przeprowadzanym pracom podlegała również wieża, która w 1895 roku została nieznacznie przebudowana. Kiedy w 1922 roku w wyniku przeprowadzonego podziału Górnego Śląska Wirek znalazł się po polskiej części, kopalnia została przemianowana na Błogosławieństwo Boże. Spolszczeniu uległy również nazwy: Aschenborn na Andrzej, Hillebrand na Lech i Arthur na Artur. W 1926 roku kopalnia została unieruchomiona i przejęta przez sąsiednie zakłady. W kolejnych latach szyb był włączany do różnych spółek: po 1926 roku do kopalni Pokój, dwa lata później do koncernu Wirek Kopalnie, a w 1945 roku do kopalni Wanda Lech. W przeciągu wszystkich tych lat nadal

pełnił funkcję szybu odwadniającego, po 1945 roku przez 20 lat funkcjonował również jako szyb pomocniczy. Ostatecznie został unieruchomiony w 1969 roku, zasypano otwór szybowy oraz zdemontowano wszelkie urządzenia, naczynia i wyciągi. Teren wokół szybu oraz sam obiekt zostały zaadaptowane jako warsztat samochodowy. W latach 70. rozpoczęto rozbiórkę części nieużytkowej, wkrótce prace wstrzymano ponieważ obiekt trafił do rejestru zabytków.

Wieża wniesiona na planie zbliżonym do kwadratu w konstrukcji murowanej z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej. Obiekt 4-kondygnacyjny, kryty pierwotnie dachem ostrosłupowym o konstrukcji stalowej, zwieńczony iglicą. Ściany obiektu posiadają narożne filary oraz ściągi stalowych wzmocnień. W ostatniej kondygnacji szczątkowo zachowały się podesty technologiczne, które pierwotnie były wsparte na belkach z blachownic. Otwory okienne zamknięte odcinkowo z częściowo zachowaną ślusarką o drobnych podziałach. Otwory drzwiowe również zamknięte odcinkowo obecnie zamurowane. W narożach ścian widoczne lizeny. W zamknięciu wysunięty wspornikowo krenelaż. Wnętrze wieży pierwotnie podzielone na poszczególne kondygnacje, obecnie brak podziałów między piętrami.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Możliwość adaptacji na przestrzeń kulturalno-usługową (centrum kulturalne, przestrzeń galeryjna, wystawiennicza), handlowo-usługową (biura, restauracja z punktem widokowym).

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 16.03.2012

autor "Chudy1210", źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Wielki piec hutniczy „A” wraz z halą lejniczą

MIEJSCOWOŚĆ: Ruda Śląska-Nowy Bytom

GMINA: Ruda Śląska

POWIAT: Ruda Śląska

ADRES: ul. Piotra Niedurnego 79

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°52’31,77’’;50°17’25,62’’

CZAS POWSTANIA: 1968

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 360/12 z 27 XI 1912 r. Ochroną objęty jest wielki piec hutniczy „A” wraz z wyciągiem ukośnym, wyciągiem osobowo-towarowym, odpylnikiem statycznym, zespołem nagrzewnic 1, 2, 3.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Budowę „Huty Pokój” rozpoczęto w 1840 roku, została założona przez bytomskich kupców Moryca Friedlandera, Szymona Löwy’ego i Daniela Löwenfelda z Wrocławia. Zakład został uruchomiony pod nazwą „Friedenshütte” AG. Na początku huta posiadała jeden wielki piec opalany koksem, obsługiwany przez maszynę parową. Obok znajdowała się kotłownia zasilająca maszynę, warsztaty, odlewnia i zakład przyprawiania rudy. Koks do pieca był produkowany na terenie zakładu w otwartych mielerzach koksowniczych. W 1851 roku hutę nabył hrabia Andrzej Renard, który postawił drugi wielki piec oraz znacznie rozbudował koksownię. W roku 1858 huta posiadała już 4 wielkie piece o wspólnej hali lejniczej. Piece zarówno co do rozmiarów, jak i pojemności zaliczane były w owym czasie do największych na Górnym Śląsku. W latach 1879–1881 stare piece zastąpiono nowymi. Na początku XX wieku wybudowano kolejny wielki piec z dmuchawą gazową. W roku 1912 huta posiadała sześć wielkich pieców o wysokości 23 m. W kolejnych latach wielkość produkcji plasowała hutę na 2 miejscu w Polsce. W 1933 roku wybudowano walcownię blach na zimno według projektu inżyniera Tadeusza Sendzimira z walcarką jego patentu. W 1937 roku huta posiadała 7 wielkich pieców. Po II wojnie światowej nastąpił dalszy rozwój huty, a wielkości osiąganey

produkcji plasowały „Hutę Pokój” na pierwszym miejscu w kraju. W roku 1950 dokonano przebudowy pieca „C”, następnie pieca „D”. W 1963 roku dużym osiągnięciem technicznym była przebudowa wielkiego pieca „C”. W 1973 roku zatrzymano i zlikwidowano wielki piec „B”, w 1984 roku piec „C”, a w 1988 kolejny.

Obecnie najważniejszym elementem krajobrazu huty jest zespół wielkiego pieca „A”, ostatniej tak dużej jednostki na terenie zakładu. Wielki piec od czasu uruchomienia służył do wytopu surówki w procesie redukcyjnym, od 1987 roku przystosowany był do produkcji żelazomanganu. W 1997 roku produkcję zakończono, a piec został wygaszony. Kolejny rozruch odbył się w 2004 roku i trwał do lutego 2005 roku, po czym piec został ostatecznie zatrzymany ze względów ekonomicznych i ekologicznych. Wielki piec „A” jest ostatnim tego typu obiektem na terenie województwa śląskiego i jednym z trzech na terenie kraju, których budowa przypadała na czas po 1945 roku. Wraz z zespołem nagrzewnic 1, 2, 3 (z lat 1966–1967), odpylnikiem statycznym (z lat 1966–1968), konstrukcją wyciągu ukośnego (z lat 1966–1968), konstrukcją wieży wyciągu osobowo-towarowego (z lat 1967–1968), stanowi pojedynczy relikw w obrębie byłego zakładu wielkopiecowego. Wyróżnia się także wysoką konstrukcją i lokalizacją przy głównej bramie zakładu, która może okazać się pomocną przy planowaniu jego udostępniania.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt może zostać zaadaptowany na funkcję turystyczną.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 22 V 2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy kopalni Ignacy – Hoym, ob. KWK „Rydułtowy”

MIEJSCOWOŚĆ: Niewiadom

GMINA: Rybnik

POWIAT: rybnicki

ADRES: ul. Ignacego Mościckiego

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°03’44,58’’; 18°28’03,66’’

CZAS POWSTANIA: XIX/XX wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 165/05 z 30 XII 2005 r. Ochrona obejmuje budynek nadszybia z wieżą wyciągową szybu „Głowacki”, budynek maszyny wyciągowej szybu „Głowacki”, budynek nadszybia z wieżą wyciągową szybu „Kościuszko”, budynek maszyny wyciągowej szybu „Kościuszko”, elektrownię, obecnie sprężarkownia.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Kopalnia Hoym powstała w 1792 roku. Stanowiła zakład eksploatowany sztolniami i płytkimi duklami. Pierwszy szyb kopalniany nosił nazwę Hoym. W 1834 roku kopalnia została wykupiona przez udziałowców kopalni Sylwester położonej w sąsiedztwie, na wschodnim zboczu wzgórza Babia Góra. Połączone kopalnie funkcjonowały od tej pory pod nazwą Consolidierte Hoym Silvester Gupe. W 1870 roku w wyniku przyłączenia do kopalni nadania Laura powstała Skonsolidowana Kopalnia Hoym–Laura. W 1887 roku książę Hugo zu Hohenlohe–Oehringen nabył pakiet kontrolny Gwarectwa kopalni, niecałe trzy lata później przejął resztę udziałów. Po śmierci księcia udziały przeszły w ręce jego syna Christiana Kraftha. W wyniku podziału Górnego Śląska w 1922 roku kopalnia Hoym–Laura znalazła się po stronie polskiej. Dwa lata później kiedy pakiet kontrolny spółki przejął Petschek, dotychczasowe nazwy uległy spolszczeniu. Początkowo powrócono do nazwy Hoym, jednak w 1936 roku zdecydowano się na nową nazwę kopalni: Ignacy. Podobnie stało się z nazwami wszystkich szybów, Oppurg zmieniono na Głowacki, Grundmann na Kościuszko, Graf Reden na Sobieski, Pfeiffer na Marian a Thurnagel na Zygmunt. W okresie międzywojennym teren kopalni został poddany poważnej rozbudowie i modernizacji. Po 1945 roku kopalnia została

upaństwowiona i stała się częścią Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. W latach 40. jako zakład zanikowy, kopalnia uzyskała pola górnicze z sąsiednich kopalń.

Zabudowania obejmują część socjalną, administracyjną oraz pomocniczą. Główna brama wjazdowa znajduje się we wschodniej stronie parceli. Najstarsze budynki zostały wzniesione z cegły, posiadają ujednoliconą historyzującą formę architektoniczną. W elewacjach widoczna symetria z regularnymi podziałami, w dekoracjach dominują lizeny i gzymsy. Okna i drzwi o podobnym kształcie, zamknięte na ogół łukiem pełnym. W obrębie całego zespołu zabudowy kopalni występują budynki 1- lub 2-kondygnacyjne o prostej bryle, kryte spłaszczonymi dachami dwuspadowymi. Bryły o bardziej złożonych układach przestrzennych reprezentują obiekty w rozbudowanych ciągach mieszczące łaźnie, maszynownię Głowacki, kompresorię-rozdzielnię oraz zabudowę nadszybia Głowacki i Kościuszko. Szyb Kościuszko zlokalizowany jest w południowej części kopalni, posiada wieżę wyciągową z 1921 roku o konstrukcji „Humboldt” KÖL. Szyb Głowacki zlokalizowany jest w pd. części w środkowym obrębie, w partii murowanej zachowała się forma pierwotnej basztowej wieży.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Adaptacja na przestrzeń, centrum handlowo-usługową lub kulturalno-usługową, rozrywkową, mogą też być zaadaptowane na funkcje produkcyjne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 27.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Wieża ciśnień w zespole Państwowego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych (dawniej Państwowy Szpital Psychiatryczny)

MIEJSCOWOŚĆ: Rybnik

GMINA: Rybnik

POWIAT: rybnicki

ADRES: ul. Gliwicka 33

WŁAŚCICIEL: Samorząd

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°32'41 35''; 50°06'09 93''

CZAS POWSTANIA: 1883-1886 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 75/02 z dnia 30 XII 2002 r. Objęty ochroną zespół składa się z układu kompozycyjnego i z historycznej zabudowy którą tworzą: budynek dyrekcji; biblioteka; magazyn; dawna willa dyrektora (budynek mieszkalny nr 3); dawna willa głównego lekarza (budynek mieszkalny nr 5); pawilony szpitalne nr I, II, III, IV, V, VII, VIII, IX, X; pawilon szpitalny nr XIII, XI, XII, XIX; budynek mieszkalny nr 6; pawilon-oddział dzienny; wieża ciśnień; kaplica szpitalna pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa; układ zieleni.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół szpitala psychiatrycznego wzniesiono na przełomie XIX i XX wieku. Pierwsze zabudowania powstały w latach 1883–1886 m.in. kaplica, budynek dyrekcji, willa dyrektora i głównego lekarza, część pawilonów szpitalnych, zabudowania gospodarcze, magazynowe i warsztatowe. Z tego samego okresu pochodzi także wieża ciśnień. Zasadnicza część tej pierwotnej zabudowy utrzymana jest w jednorodnym charakterze, stanowiąc pod względem historycznym i przestrzennym ciekawy zespół zabudowy. Zespół składa się z ceglanych budynków w kilku typach zabudowy o zróżnicowanych gabarytach. Budowa dalszych zabudowań była kontynuowana w latach 1886–1898 i w 1908 roku. W okresie międzywojennym znaczna część budynków została zmodernizowana i przebudowana. W latach 30. XX wieku powstały dalsze zabudowania utrzymane w stylu

funkcjonalistycznym m.in. portiernia i węzeł gospodarczy. Pozostałe budynki powstały po II wojnie światowej.

Zespół od początku powstania funkcjonował jako szpital o profilu psychiatrycznym i posiadał ważne znaczenie jako placówka tego typu w skali regionu. Wśród obiektów szpitalnych można wyróżnić kilka typów zabudowy. Pierwotny zespół zabudowy składał się z budynków pawilonów szpitalnych (po 3 pawilony), usytuowanych po obu stronach wewnętrznego dziedzińca (teren zieleni), stanowiącego oś symetrii, zamkniętego od północy budynkami reprezentacyjnymi (willa dyrektora i głównego lekarza), a na południu wieżą ciśnień.

Wieża znajdująca się na lekkim wzniesieniu, zapewniała dla szpitala stałe ciśnienie dostaw wody z sieci wodociągowej. Wybudowana jest w tradycyjnej technologii z cegły pełnej. Ma kształt walca (cylindra) na kamiennym cokole. Zwartą bryłę nakrywa stożkowy dach. Elewacje posiadają bogaty wystrój architektoniczny w stylu historyzmu z elementami romańskimi. Obiekt stanowi lokalną dominantę przestrzenną.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt znajduje się na terenie zamkniętego ośrodka, jego adaptacja bez wydzielenia z tegoż terenu może okazać się trudna. Może zostać zaadaptowany na wieżę widokową z funkcją gastronomiczną.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 23 V 2012

NAZWA OBIEKTU: Budynek wagi kopalni Charlotte

MIEJSCOWOŚĆ: Rydułtowy

GMINA: Rydułtowy

POWIAT: wodzisławski

ADRES: ul. Leona

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°26'08,61''; 50°04'03,31''

CZAS POWSTANIA: 1909 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1320/84 z 21 II 1984 r. Ochrona obejmuje budynek wagi wraz z najbliższym otoczeniem

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W latach 60. XIX w. Józef Doms, właściciel pól górniczych wydrążył szyb Leon, od którego nazwę wzięła kopalnia. Pod koniec XIX w. kopalnia połączyła się ze Skonsolidowaną Kopalnią „Charlotte” tworząc Gwarectwo Węglowe „Charlotte”. W kolejnych latach szyb zmodernizowano i pogłębiono. W tym czasie oraz w latach 1905-1907 wybudowano wiele nowych budynków. W 1909 roku oddano do użytku położoną przy południowo-zachodniej bramie wagę drobnicową.

Budynek wagi jest to murowany, częściowo otynkowany, jednokondygnacyjny, na planie prostokąta. Pierwotnie składał się z dwóch elementów funkcjonalnych jakimi były dwie jednoosiowe bramy oraz trójosiowy budynek portierni pomiędzy nimi. Obecnie w miejscu bram znajdują się duże, zamknięte spłaszczonymi łukami okna. Ponad nimi mieszczą się pola zwieńczone łukiem wklęsło-wypukłym, w których znajdują się górnicze godła. Partie boczne zaakcentowane są nieotynkowanymi filarami wychodzącymi ponad linię zamknięcia i zwieńczonymi daszkami. Część środkowa zawiera otwór drzwiowy oraz flankujące go okna zamknięte łukami pełnymi, które zaakcentowane są opaskami wystającymi przed lico muru. Fryz wieńczący podzielony jest na sześć pól i wypełniony krzyżowym ornamentem. Elewacje

boczne pozbawione są okien, ujęte jedynie po bokach ceglanymi lizenami. Początkowo wewnątrz podzielone było na cztery pomieszczenia, obecnie są one scalone.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

W chwili obecnej znajduje się tam izba pamięci kopalni i funkcji tej nie ma potrzeby zmieniać. W przypadku zaprzestania eksploatacji możliwość adaptacji na cele usługowe.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 19 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Szyb powietrzny III KWK Rydułtowy

MIEJSCOWOŚĆ: Rydułtowy – Radoszowy

GMINA: Rydułtowy

POWIAT: wodzisławski

ADRES: ul. Pietrzkowicka 32

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°05'06.80''; 18°26'13.53''

CZAS POWSTANIA: XIX – XX wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1319/84 z 13 II 1984 r. Ochroną objęte są zabudowania.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Szyb powietrzny III stanowi pozostałość dawnej kopalni „Dicke Verwandschaft” powstałej w 1857 roku. W 1861 roku do kopalni przyłączono nadanie Wallhofe. Niestety pokłady nie przynosiły większych zysków i zakład stawał się nieopłacalny, co w konsekwencji oznaczało zamknięcie kopalni. Jej ponowne uruchomienie miało miejsce dopiero w 1890 roku, kiedy teren został wykupiony przez kopalnię „Charlottengrube”. W obrębie zabudowań kopalni jeden z dwóch dawnych szybów przystosowano do funkcji wentylacyjnych. Wkrótce w jego sąsiedztwie wzniesiono budynki pomocnicze i przemysłowe. Nowa nazwa szybu brzmiała Diecke Verwandschaft. Początkowo posiadał on nadszybie drewniane z wieżą wyciągową, którą dopiero na przełomie 1914–15 objęto modernizacją i przebudowami. Począwszy od lat 20. XX wieku po lata 50. tegoż stulecia teren zespołu był poddawany szeregu prac budowlanych i adaptacyjnych. Po 1945 roku kopalnia została znacjonalizowana i przemianowana na „Rydułtowy”. W latach 90. zespół został przejęty przez PPHU Herkules sp. z o.o.

Zespół zabudowy szybu powietrznego III zajmuje teren o nieregularnym kształcie. W środkowej strefie, od wsch. istniał niegdyś otwór szybowy, który w późniejszym okresie został zasypany. Budynki należące do zabudowy szybu zostały rozmieszczone w dwóch

zasadniczych zwartych ciągach. Od północnej strony szybu zlokalizowane są budynki łaźni oraz cechowni z markownią i kotłownią. Drugi ciąg rozmieszczony jest po zachodniej stronie szybu, obejmuje on maszynownię z dobudowaną od południa rozdzielnią i stacją transformatorową. Nad szybem góruje wieża wyciągowa o konstrukcji stalowej, nitowanej, kratownicowej z parą kół w układzie nad sobą. Współczesnymi realizacjami były zabudowania nadszybia i stacja wentylatorów – obecnie rozebrane. Pozostałe budynki wzniesione z cegły ceramicznej, jako nieotynkowane. Budynki zespołu zabudowań szybów wzniesione są na planach wydłużonych prostokątów na osi pn.-zach.–pd.-zach. W większości charakteryzuje je prosta bryła, kryta dachem dwuspadowym. Wyjątek stanowi budynek rozdzielni o bryle złożonej z trzech zasadniczych części. W zamknięciu każdej z nich widoczne odrębne dachy dwuspadowe z kalenicami. Budynek posiada dwa charakterystyczne elementy: w pd.–wsch. części występuje dwukondygnacyjna wieża, a w pd.–zach. elewacji jednokondygnacyjny ryzalit. Otwory okienne i drzwiowe we wszystkich budynkach mają kształt zbliżony do prostokąta, zamknięte łukami pełnymi. W elewacjach widoczne są dekoracyjne gzymsy, opaski nadokienne oraz rozety. Do zespołu zabudowań należy budynek nowego wentylatora, który jest połączony technologicznie z szybem powietrznym. Jest to obiekt wolnostojący o zwartej bryle, na rzucie wydłużonego prostokąta, wzniesiony z cegły pełnej, w górnej części otynkowany. Od południa bezpośrednio do budynku przylega niższa wiata, wykonana z betonu i stali.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Możliwość adaptacji terenu wraz z zabudowaniami jako przestrzeń kulturalno – usługową, pomieszczenia gastronomiczne, usługowe lub handlowe. Wykorzystanie przestrzeni również do celów produkcyjnych.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 27.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Walcownia

MIEJSCOWOŚĆ: Sławków

GMINA: Sławków

POWIAT: będziński

ADRES: ul. Walcownia 16-18

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°23'50,95''; 50°17'44,42''

CZAS POWSTANIA: 1825, 2. połowa XIX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1250/81 z 22 IX 1981 r. Ochroną objęty jest zespół składający się z: budynku dawnej walcowni, magazynu, budynku mieszkalnego, pozostałości dawnego systemu napędowego; kanału dopływowego i odpływowego z resztkami śluz. Granice ochrony obejmują całość założenia z systemem kanałów i śluz.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół został zlokalizowany na wschodnim brzegu rzeki Przemszy, powstał w 1825 r. jako inwestycja państwowa. Przy odlewni powstała osada robotnicza. Zakład funkcjonował prawdopodobnie do 1870 roku, wtedy budynki zostały przekształcone na mieszkalne. Po II wojnie światowej działała tam Spółdzielnia Samopomoc Chłopska, obecnie mieszczą się w nich mieszkania, pomieszczenia magazynowe oraz wytwórcze.

Zespół składa się z trzech budynków ułożonych w kształcie litery „U”. Pod budynkiem produkcyjnym, zlokalizowany w środku założenia, przechodził kanał, którego woda napędzała urządzenia i maszyny walcowni. Wszystkie 3 budynki zespołu są murowane z miejscowego kamienia oraz cegły, jednokondygnacyjne, założone na rzutach wydłużonych prostokątów, nakryte wysokimi dachami; produkcyjny dachem dwuspadowym, pozostałe dachami naczółkowymi. W elewacjach szczytowych dawnego budynku magazynowego (nr 16) zachowały się resztki dekoracji w postaci ramowej artykulacji ścian, charakterystycznej dla architektury przemysłowej 1. połowy XIX wieku. W budynkach zostały przekształcone otwory okienne i drzwiowe, wymieniona stolarka oraz wybudowane liczne dobudówki w postaci wejściowych ganków oraz pomieszczeń gospodarczych, co spowodowało zatracenie pierwotnego wyglądu obiektów. W budynku produkcyjnym znajduje się pierwotne

okno nadświetla wykonane z żeliwa. Zachowały się pozostałości urządzeń hydrotechnicznych w postaci kanału. Brak śluz i pierwotnych urządzeń produkcyjnych.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Funkcja hotelowa lub gastronomiczna, ze względu na warunki terenowe możliwość organizacji stancy wodnej (kajaki, pontony), po rewitalizacji kanału możliwości te będą większe. Możliwe także rozwinięcie funkcji mieszkalnej.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 13 października 2011

autor „Ephraim Stillberg”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Młyn

MIEJSCOWOŚĆ: Sławków

GMINA: Sławków

POWIAT: będziński

ADRES: ul. Kabania 1

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°23'41,85''; 50°17'49,58''

CZAS POWSTANIA: 1820 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1250/81 z dnia 22 IX 1981 r.

Ochroną objęty jest zespół zabudowy młyna oraz system wodny wraz ze śluzami na Przemszy, młynówka i koło napędowe oraz tereny zielone.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół zabudowy młyna usytuowany jest nad rzeką Białą Przemszą składa się z młyna (zwanego młynem Lichterowiczów), budynku mieszkalnego i gospodarczego, zabudowań gospodarczych, kapliczki świętego Jana, systemu wodnego wraz ze śluzami na rzece, młynówki i koła napędowego. Młyn ten (wspomniany w źródłach o Sławkowie) powstał w 1820 roku i był pierwszym tego typu obiektem nad Białą Przemszą. W latach 30. XIX wieku młyn należał do Floriana i Marianny Baranowskich, od których został w 1836 roku odkupiony przez Kacpra Lichterowicza wraz z tzw. prawem wodnym. W 1860 roku powstał drugi młyn zbożowy, znajdujący się w niedalekiej odległości od pierwszego. Młyn rodziny Lichterowiczów pracował nieprzerwanie aż do zakończenia I wojny światowej. W rękach tej rodziny znajduje się do tej pory.

Budynki mieszkalny i gospodarczy są murowane, założone na rzucie prostokąta, oba nakryte dachami dwuspadowymi. Obiekt wymaga remontu kapitalnego.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt może zostać zaadoptowany na funkcję rekreacyjno-gastronomiczną (kawiarnia, restauracja, pensjonat) lub mieszkalną.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 20 maja 2012

NAZWA OBIEKTU: Dworzec Główny

MIEJSCOWOŚĆ: Sosnowiec

GMINA: Sosnowiec

POWIAT: Sosnowiec

ADRES: ul. 3 maja 16

WŁAŚCICIEL: PKP

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°07'35,63''; 50°16'42,60''

CZAS POWSTANIA: 1859 rok

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 15/99 z 1999-06-30. Granice ochrony obejmują budynek dworca.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Dworzec Główny w Sosnowcu wybudowano w 1859 roku na trasie kolei warszawsko-wiedeńskiej na zlecenie Towarzystwa Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. Projekt opracował włoski architekt Enrico Marconi, wzorując się na Dworcu Wiedeńskim w Warszawie. W 1915 roku budynek został rozbudowany, a w latach 70. XX w. wyburzono północne skrzydło, stawiając tam budynek administracyjny.

Budynek dworca jest murowany, otynkowany, częściowo podpiwniczony. Posiada wydłużony, nieregularny plan i rozcłonkową bryłę. Fasada od strony placu dworcowego jest 35 osiowa. Cały budynek obiega boniowany cokół, a części dwukondygnacyjne przedzielone są fryzem. Otwory okienne i drzwiowe są prostokątne, część zamknięta półkoliście. W części frontowej znajduje się dwukondygnacyjny ryzalit, flankowany przez niższe partie, zawierający wejście główne do dworca, a prowadzący do hali głównej. Przeputy jest trzema prostokątnymi otworami wejściowymi, w górnej kondygnacji zdwojonymi oknami. Otwory te rozdzielone są pilastrami. Całość od góry zamyka tympanon, a po bokach występują zdwojone pilastry. W niższych partiach znajdują się jednoosiowe zamknięte półkoliście otwory okienne. Również wejście do części administracyjnej dworca znajduje się w płytkim ryzalicie, a koronuje je tympanon. Pozostałe części budynku różnią się

wysokością i zastosowanymi tam elementami. Są to np. trójkątne attyki, tympanony, płyciny, fryzy wieńczące. Budynek utrzymany jest w stylu neoklasycystycznym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Utrzymanie funkcji dworca, dodatkowo funkcja biurowa, handlowa i usługowa, kulturalna (rozwinięcie istniejącej biblioteki), muzealna (o specyfice przemysłowej i kolejowej).

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 22 września 2011

NAZWA OBIEKTU: Dworzec kolejowy

MIEJSCOWOŚĆ: Sosnowiec-Maczki

GMINA: Sosnowiec

POWIAT: Sosnowiec

ADRES: ul. Skwerowa 18

WŁAŚCICIEL: Polskie Koleje Państwowe

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°16'11,66''; 50°15'41,40''

CZAS POWSTANIA: 1850-1857

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 807/67 z dnia 9 XII 1957 r. Granice ochrony obejmują budynek dworca.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół zabudowy stacji kolejowej w Maczkach składa się m.in. z budynku dworca kolejowego, z zespołu zabudowań dawnej komory celnej, budynku dawnej straży pożarnej, budynku mieszkalnego, hali lokomotywni, budynku dyżurnego ruchu i wieży wodnej. Budynek dworca znajduje się pomiędzy dwoma rozgałęzieniami torów kolejowych, między ul. Krakowską i ul. Skwerową.

Graniczna stacja kolejowa w Maczkach to jedna z najstarszych stacji kolejowych w Polsce. Budynek dworca został wzniesiony dla Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, która powstała w latach 1839-1848. Stacja pełniła ważną funkcję w historii gospodarczej i politycznej Zagłębia i Królestwa Polskiego. Obiekt został zbudowany w stylu neorenesansowym, według projektu Henryka Marconiego, następnie przebudowany w 1890 roku, według projektu Czesława Domaniewskiego. Budynek jest dwukondygnacyjny, murowany z cegły, częściowo podpiwniczony, dachy o różnorodnych konstrukcjach. Wzdłuż dłuższych elewacji znajdują się zadaszenia peronów wsparte na żeliwnej konstrukcji. Obiekt wzniesiony został na planie wydłużonego prostokąta, składa się z trzech części: dwóch parterowych (po bokach) i środkowej parterowej. Elewacje wszystkich części obiektu są symetryczne, okna pierwszej kondygnacji prostokątne, drugiej prostokątne- zamknięte łukiem pełnym. We wnętrzach

znajdują się sale z bogatym wystrojem architektonicznym ścian i sufitów oraz zachowany detal architektoniczny. Obiekt od lat jest nieużytkowany i wymaga remontu kapitalnego.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt może zostać zaadaptowany na dom kultury, galerię lub klub fitness z siłownią. Może być także wykorzystany na cele handlowe, usługowe, a nawet mieszkalne. Utrudnieniem w adaptacji jest układ torowy, obiekt znajduje się pomiędzy dwoma torami.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 21. 05. 2012

NAZWA OBIEKTU: Piec hutniczy

MIEJSCOWOŚĆ: Ślemień

GMINA: Ślemień

POWIAT: żywiecki

ADRES: obok ul. Spacerowa

WŁAŚCICIEL: gmina Ślemień

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 19°22'31,21''; 49°43'11,21''

CZAS POWSTANIA: XVIII wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

179/77 z 1977-09-20. Ochroną objęty jest sam piec.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Początek działalności pieca hutniczego przypada na XVIII wiek, kiedy dobrami ślemieńskimi władał Hieronim Wielkopolski. Piec zlokalizowany był w pobliżu pałacu. Pojemność pieca wynosiła kilka stóp kubicznych, przetapiano w nim niskoprocentową rudę darniową w wysokich temperaturach uzyskiwanych przez spalanie węgla drzewnego. Roczna ilość produkowanych w nim cetnarów żelaza wynosiła 100 tys. W 1780 roku w wyniku pożaru piec wraz z zakładami fryserskim, piłą i warzelnią soli spłonął. Po tym wydarzeniu nie podjęto nigdy prac remontowych pieca, który z biegiem czasu popadał w coraz większą ruinę. Powołana wkrótce komisja dokonała spisu ocalałych po pożarze sprzętów i narzędzi (154 sztuki), które przechowywane w różnych magazynach stopniowo ulegały rozproszeniu – do czasów współczesnych nic nie przetrwało ze sporządzonego spisu. Podczas I wojny światowej próbowano wysadzić ruiny pieca hutniczego, jednak bezskutecznie. W późniejszych latach część kamienia wykorzystano do budowy dróg. Pozostałości z dawnego pieca hutniczego w 1977 zostały objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Obiekt położony jest na płaskim terenie. Wzniesiony z kamienia łamanego, spojonego zaprawą glinianą – wapienną.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Ze względu na obecny stan zachowania ruin możliwości adaptacyjne są ograniczone.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 29.02.2012 r.

autor „Ormelka”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Dwie wieże wyciągowe dawnej kopalni Polska

MIEJSCOWOŚĆ: Świętochłowice

GMINA: Świętochłowice

POWIAT: Świętochłowice

ADRES: ul. Wojska Polskiego 16

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

CZAS POWSTANIA: XVIII/XIX wiek

WSPÓŁRĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°17'07,73''; 18°55'09,26''

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 110/04 z 2004-01-20 Ochronie podlegają wieża wyciągowa szybu I i wieża wyciągowa szybu II.

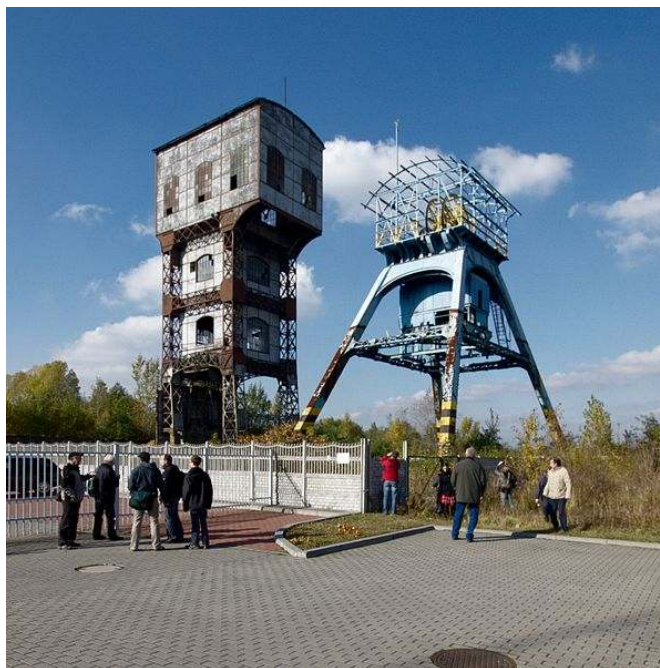
HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Dwie wieże wyciągowe Szybu I i Szybu II są jedynymi obiektami zachowanymi po kopalni „Polska”. Kopalnia powstała w 1873 roku, jej pierwotna nazwa brzmiała „Deutschland”. Począwszy od 1884 do 1887 roku na terenie górnictwem uzyskano pierwszy poziom szybu nr I o głębokości 180 m. W 1880 roku wzniesiono nad nim pierwszą wieżę (niezachowaną do naszych czasów), pięć lat później wyposażono ją w maszynę wyciągową. Na przełomie lat 1889/91 wydrążono drugi szyb kopalniany nr II – zachowany do dnia dzisiejszego, jego pokłady sięgały 225 m. Wkrótce po tym wydarzeniu rozpoczęto prace nad uzyskaniem głębszych poziomów na głębokości 300 m, do których podłączono szyby I, II i III. Szyb II uzyskał w tym czasie dodatkową parową maszynę wyciągową. W 1908 roku na terenie kopalni wzniesiono nową wieżę wyciągową – zachowaną do czasów obecnych – obecny szyb nr I. Projektantem był prawdopodobnie niemiecki architekt Hans Poelzig, który stalową konstrukcję uzupełnił ceglanyścianami. Po 1922 roku kopalnia znalazła się po stronie Polskiej, uzyskała nową nazwę brzmiącą „Niemiec”, a w 1937 roku przemianowano ją na kopalnię „Polska”. Po zakończeniu II wojny światowej nowym właścicielem kopalni stał się Chorzowski Zjednoczony Przemysł Węglowy. Kilka lat później – w 1972 roku kopalnię połączono z kop. „Prezydent”. Wspólnie działały pod nazwą „Polska” do 1995 roku, kiedy ostatecznie zostały zamknięte.

Wieża wyciągowa nr II zlokalizowana jest w zachodniej części terenu zajmowanego niegdyś przez kopalnię „Polska”. Jest obiektem dwu-przedziałowym, czteronaczyniowym wzniesionym w konstrukcji nitowanej. Wieża wyciągowa dwuskrzydłowa posiada charakterystyczne cztery słupy podporowe rozstawione w odległości 12 m od osi szybu. W strefie głowic widoczne cztery koła linowe, kryte dachem o powierzchni walcowanej – obecnie zachowała się jego stalowa konstrukcja. Wieża wyciągowa szybu nr II położona jest w bliskim sąsiedztwie szybu nr I. Szyb jednoprzędziowy również dwunaczyniowy, wzniesiony został w konstrukcji kratowanej. Wieża bez zastrzałowa została wyposażona w maszynę wyciągową umieszczoną nad szybem. Elementami nośnymi konstrukcji są cztery słupy o przekroju karatowym, spięte ryglami i dodatkowo wzmocnione nitowaną blachą. Na słupach opiera się hala maszyny wyciągowej, krytej stalowym dachem walcowanym, całość zamykają ściany wzniesione w konstrukcji stalowej z wypełnieniem ceglanym. Trzon wieży również z wypełnieniem ceglanym. Okna w partii hali i trzonu zwieńczone łukiem odcinkowym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Adaptacja obiektów na cele turystyczne, z wykorzystaniem części przestrzeni na cele kulturalne, rozrywkowe lub usługowo – biurowe. Stworzenie punktu widokowego.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 12.04.2012 r.

autor: „Nemo5576e”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Zespół zakładów cynkowych Silesia, ob. walcownia zakładów metalurgicznych „Silesia”

MIEJSCOWOŚĆ: Lipy

GMINA: Świętochłowice

POWIAT: Świętochłowice

ADRES: ul. Chorzowska 117

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°18'20,67''; 18°53'28,00''

CZAS POWSTANIA: poł. XIX – pocz. XX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1355 z 1987-12-23 Ochronie podlega budynek walcowni, kotłowni, warsztat mechaniczny oraz budynek pralni i rozdzielni.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Początek rozwoju hutnictwa cynku na terenach Lipy datuje się na 1825 rok. Pierwszym zakładem czynnie działającym, była huta Dawida zlokalizowana w części pn.–wsch. W 1826 roku zakład wykupił hrabia Henckel von Donnersmarck. W 1847 roku założył drugą większą hutą Konstancja, a w 1852 roku kolejna Gabor, zlokalizowaną w sąsiedztwie. Pięć lat później w 1858 roku obydwie huty weszły w skład Śląskiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa. Utworzona filia spółki w Lipach nosiła nazwę: Zakłady Cynkowe Silesia. Osiągnięty sukces zakładu przyczynił się do rozbudowy terenu, powstały nowe zbudowania obejmujące walcownię oraz siedem zakładów hutniczych budowanych kolejno etapami. W skład nowego zespołu zabudowań wchodziła również hala. W latach 70. główną częścią zakładu stała się walcownia. Od 1984 roku dotychczasową nazwę zakładów zmieniono na Zakłady Metalurgiczne „Silesia”. Od 2001 roku Zakłady Metalurgiczne Silesia wykupiła spółka MetalCo. W 2003 roku teren dawnych zakładów przynależy do Śląskiego Parku Przemysłowo –Technologicznego.

Zespół zabudowań zakładów cynkowych „Silesia” mieści się w pn.–zach. części Świętochłowic. W środkowej i wsch. części terenu znajdują się pozostałości po wcześniejszych zabudowaniach m.in. zlikwidowanej cynkowni I i II. Zespół budynków to

większości obiekty murowane z cegły ceramicznej i kamienia łamanego, wyłącznie ceglane lub wzniesione w konstrukcji szkieletowej ze stali z wypełnieniem ceramicznym. Wszystkie budynki charakteryzuje plan prostokąta wydłużonego w osi południowej. Okna zamknięte łukiem pełnym lub w formie prostokątów, zgrupowane w osiach elewacji lub występujące pojedynczo. W zach. części zakładu na wysokości bramy wjazdowej zlokalizowany został budynek walcowni. Bryła budynku w transpozycji układu bazylikowego, została przedłużona od strony zach. dobudówką, od frontu flankowana jest dwoma wieżami. Od wsch. przylega kotłownia walcownia I. Budynek posiada bryłę zwartą i 1-kondygnacyjną. W części wschodniej widoczna partia cylindrycznego komina wraz z zasobnikami, kanałem dymnym i ekonomizerem, do pd.–wsch. części przylegają dwie niewielkie dobudówki. Od pn. w ciągu kotłowni zlokalizowany jest warsztat mechaniczny cynkowni kryty dachem 2-spadowym. Rzut budynku analogiczny do poprzednich, z wyjątkiem wycięcia w narożniku pn.–zach., gdzie dobudowano niewielką partię. Budynek centrali elektrycznej obecnie kotłowni gazowej zlokalizowany został w obrębie walcowni i kotłowni, od pd.–zach. sąsiaduje z dawną łaźnią. Budynek 2-kondygnacyjny z 2 segmentami zasadniczym w partii północnej z niewielkim wietrznikiem w formie czworobocznej wieżyczki oraz z niższą partią w części południowej zamkniętą naczółkiem.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Możliwość adaptacji przestrzeni na cele usługowo-handlowe (budynki biurowe, konferencyjne) lub strefę usługowo-rozrywkową (przestrzeń handlowa, gastronomiczna).

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 29.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zabytkowa Kopalnia Rud Srebronośnych i Sztolnia Czarnego Pstrąga

MIEJSCOWOŚĆ: Tarnowskie Góry

GMINA: Tarnowskie Góry

POWIAT: tarnogórski

ADRES: ul. Szczęść Boże 52 – kopalnia; ul. Śniadeckiego – Sztolnia

WŁAŚCICIEL: Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej

WSPÓŁRZEDNE GEOGRAFICZNE:

50°25'31,76''; 18°55'09,26'' (kopalnia); 50°25'37,17''; 18°48'25,57'' (sztolnia)

CZAS POWSTANIA: 1784, 1821 – 1834

NR REJSTRU, ZAKRES OCHRONY: 608/66 z 28 V 1966 r. Ochrona obejmuje korytarze po wyrobiska zarówno te odkryte i zabezpieczone jak i pozostałe o łącznej długości ok. 100 km; 14 V 2004 r. pomnikiem historii uznano podziemia kopalni wraz ze sztolnią „Czarnego Pstrąga”; 25 X 2006 r. teren wyrobisk pokopalnianych został uznany za Park Krajobrazowy „Hałda Popłuczkowa”.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

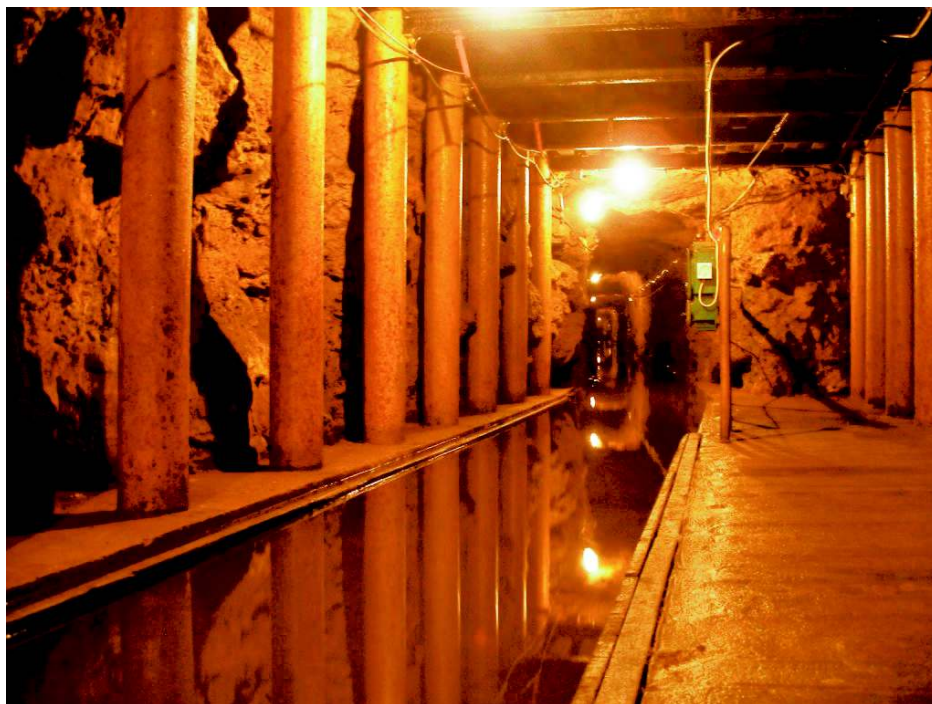
Historia zabytkowej kopalni sięga II połowy XVIII wieku, kiedy w rejonie Garbu tarnowskiego odkryto złoża srebronośnej galeny. W 1784 roku na obszarze pokładów złóż powstała państwowa kopalnia o początkowej nazwie „Friedrich–Wilhelm–Grube”, przemianowanej na „Fridrichsgrube”. Istotnym elementem wyposażenia kopalni była angielska maszyna parowa wykorzystywana do odwadniania wyrobisk, dzięki której uzyskiwano niskie koszty eksploatacyjne. Pokłady kopalniane wyczerpały się tuż przed rozpoczęciem I wojny światowej, a główną tego przyczyną była prowadzona zbyt wysoka eksploatacja złóż.

Zabytkowa sztolnia „Czarnego Pstrąga” należy do najmłodszych spośród wszystkich sztolni tarnogórskich powstałych począwszy od 1547 roku. Prace nad jej wydrążeniem trwały 14 lat, od 1821 do 1834 roku. Długość pierwszego odcinka wynosiła 4600m i sięgała do złóż położonych na głębokości 56,5 m. Jej początkowa nazwa brzmiała „Głęboka–Fryderyk”

i zyskała miano najdłuższej sztolni na terenie Tarnowskich Gór, kiedy w 1880 roku łącznie liczyła ok.15 km. Opuszczone podziemia kopalni w szybkim czasie wzbudziły ogromne zainteresowanie społeczeństwa, w związku z czym podjęto starania o udostępnieniu podziemi szerszej publiczności. Pierwsze poważne kroki w tym kierunku podjęte zostały w okresie międzywojennym przez magistrat tarnogórski, który powołał grupę osób mającą kierować pracami nad utworzeniem na terenie dawnej kopalni muzeum. Plany tymczasowo przerwała II wojna światowa, do projektu powrócono już w 1953 roku. Poważne prace nad udostępnieniem podziemi kopalni podjęło się Stowarzyszenie Miłośników Historii i Zabytków Ziemi Tarnogórskiej, założone w 1954 roku. Prace badawcze podziemi kopalni oraz prace porządkowe wyrobisk, po dość burzliwym okresie ostatecznie zakończyły się w 1976 roku. Zwiedzającym udostępniono fragment wyrobisk Zabytkowej Kopalni Rud Srebronośnych wraz ze sztolnią „Czarnego Pstrąga”. Wybrany fragment podziemnych wyrobisk kopalnianych obejmuje trasę znajdująca się na głębokości 40 m, liczy 1700m i prowadzi między szybami „Anioł”–„Żmija”–„Szczęść Boże”. Udostępniony odcinek Sztolni Czarnego Pstrąga liczy 600 m, trasa obejmuje podziemny odcinek pomiędzy szybami Ewa i Sylwester, trasę pokonuje się łodziami.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt użytkowany, przeznaczony do celów turystycznych.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 18.04.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół Browaru Książęcego

MIEJSCOWOŚĆ: Tychy

GMINA: Tychy

POWIAT: tyski

ADRES: ul. Mikołowska 5

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°08'52,18''; 18°59'17,33''

CZAS POWSTANIA: początek XVII wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 670/66 z 28 V 1966 r. Zakres ochrony obejmuje zabudowania starego browaru i nowego browaru.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Książęcy Browar został założony prawdopodobnie na początku XVII wieku, pierwsze informacje na jego temat pochodzą z 1613 roku. Pierwsze zabudowania browaru obejmowały budynki drewniane, w których mieściły się głównie urządzenia browarnicze oraz gorzelnie. Całkowitą murowaną zabudowę Browar uzyskał w latach 20. XIX wieku. W latach 60. XIX wieku ruszyła budowa nowego kompleksu browaru, stara część została przebudowana i przekształcona w piwnice lodowe oraz gorzelnie. W latach 70. browar uzyskał nowe połączenie wodne z źródłami z pobliskiej wsi, a teren zabudowy został objęty pracami budowlanymi i modernizacyjnymi. Na początku XX wieku unowocześnienie procesu produkcji piwa, wpłynęło na budowę nowej warzelni. W latach 30. XX wieku w skutek wysokiego zadłużenia księcia, browar przeszedł pod zarząd komisaryczny. W 1939 roku powstaje spółka Książęce Browary, w której skład weszły również Browar Obywatelski i Browar Siemianowicki. Po zakończeniu II wojny światowej spółka została przejęta przez polskich pracowników. Od połowy lat 70-tych do początku lat 80. decyzją partii Browar został połączony z Górnośląskim Zakładem Piwowarskim. Po odzyskanej niezależności i przeprowadzonych pracach modernizacyjnych w 1995 roku Browar został sprywatyzowany oraz otrzymał nową nazwę: Browary Tyskie Górny Śląsk S.A. W 2004 roku powstaje w na terenie Browaru pierwsze Muzeum Piwowarstwa.

Zespół składa się z 32 budynków rozplanowanych nieregularnie i asymetrycznie. Budynki stanowią wolnostojące jednostki lub wchodzą w zgrupowane zespoły, połączone systemem dróg. W większości zespół tworzą budynki murowane o bryle zwartej lub rozcłunkowanej z ryzalitami, wieżami oraz przybudówkami. W elewacjach stosowane dekoracje architektoniczne m.in. gzymsy, lizeny, pilastry i łuki odcinkowe zamykające otwory okienne. Zabudowania dawnego folwarku znajdują się na zachód od browaru po przeciwnej stronie ulicy Katowickiej. W środkowej części znajdują się pojedyncze budynki administracyjne, od zach. sąsiadujące z magazynami i warsztatami oraz budynkami mieszkalno – gospodarczymi. Pd.–wsch. część zajmuje zespół budynków: słodowni, suszarni słoju, warzelni nr III oraz nr I i II, hale maszyn oraz piwnica fermentacyjną tzw. „Zachodnią”. W sąsiedztwie zespołu widoczne wolnostojące budynki kotłowni oraz przychodni zakładowej – dawnej łaźni. W pn.–wsch. części znajduje się ciąg połączonych budynków bednarni, smolarni oraz stolarni z wieżą wodną. W zach. części budynek parowozowni i kuźni wraz z przyległym budynkiem mieszkalnym oraz magazynem. W części północnej zlokalizowane są wolnostojące budynki portierni kołowej, dwa budynki mieszkalne oraz piwnica składowa „Toszek”. W pd.–wsch. części zlokalizowany jest zespół budynków dawnej kaplicy ewangelickiej, piwnicy „Ameryka”, budynek chłodni oraz wolnostojący warsztat i budynek garażowy.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obecnie na terenie Browaru prosperują Browary Tyskie Górny Śląsk S.A. W dawnej kaplicy od 2004 roku funkcjonuje Muzeum Piwowarstwa. Nowe możliwości adaptacyjne są znacznie ograniczone.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 23.03.2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy Browaru Obywatelskiego

MIEJSCOWOŚĆ: Tychy

GMINA: Tychy

POWIAT: tyski

ADRES: ul. Browarowa 7

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°08'05,18''; 18°57'43,86''

CZAS POWSTANIA: lata 90. XIX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 80/03 z 28 II 2003 r. Ochronie podlega 15 budynków tworzących zabudowania Browaru Obywatelskiego.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W latach 90. XIX wieku mieszkańcy wsi Tychy zawiązali z towarzystwem budowy browarów w Brzegu komitet budowy nowego browaru. Wybrano teren sąsiadujący z dworcem kolejowym. Nazwa zakładu brzmiała: Browar Obywatelski, a głównym udziałowcem była spółka piwowarska „Bieger Aktien Brauerei Gesellschaft”. Browar rozpoczął produkcję w 1898 roku i w szybkim czasie stał się poważną konkurencją dla pobliskiego Browaru Książęcego. Sytuacja uległa zmianie w 1918 roku, kiedy książę pszczyński wykupił 90% akcji, tym samym stając się zarządcą Browaru Obywatelskiego. W latach 30. XX wieku przeszedł pod zarząd komisaryczny Państwa Polskiego. W 1936 roku zawieszono umowę pomiędzy przymusowym zarządcą dóbr a Browarem Obywatelskim S.A. o wydzierżawienie przedsiębiorstwa produkcyjnego. W 1939 roku Browar wszedł wraz z Browarem Książęcym i Browarem Siemianowickim w spółkę akcyjną: Browary Książęce S.A. w Tychach. Po wojnie przeprowadzono prace modernizacyjne obejmujące warzelnię, a poważniejsze prace przeprowadzono w 1956 roku przy współudziale Biura Projektów Przemysłu Fermentacyjnego w Warszawie. Po 1951 roku Browar przeszedł we własność Górnośląskich Zakładów Piwowarskich. Od 1992 roku browary tyskie stały się jednoosobową spółką Skarbu Państwa z nową nazwą Browary Tyskie Górny Śląsk S.A. Browar zakończył swoją działalność w 1999 roku i przeszedł następnie we własność prywatnego inwestora.

Zespół liczący 15 obiektów zajmuje nieregularny plan terenu. Główna brama wjazdowa znajduje się od strony północnej, wewnątrz zabudowy Browaru przeprowadzono system dróg z głównym traktem na osi pn.–pd. oraz prostopadłymi bocznymi drogami. Zespół obiektów wniesiony z cegły ceramicznej, w większości otynkowany z pozostawionymi ceglanymi dekoracjami i elementami wystroju architektonicznego. W niektórych przypadkach zastosowano konstrukcję szkieletową lub drewnianą z wypełnieniem ceglanym. Kształty i gabaryty budynków zróżnicowane w zależności od pełnionej przez nich funkcji. W zach. części zespołu zlokalizowane zostały główne budynki produkcyjne. Kompleks słodowni z wieżą i kominem suszarni mieści się w pobliżu bramy wjazdowej. Drugi duży kompleks budynków związanych z produkcją znajduje się na pd. od zabudowań słodowni. Pomiedzy dwoma głównymi kompleksami mieści się budynek kuźni, warsztatu i starej smolarni oraz budynek bednarni. We wsch. części zlokalizowana została pozostała część budynków mieszczących administrację, zaplecza pomocnicze oraz obiekt reprezentacyjny. Do tej części należą również budynki wolnostojące w tym portierni, dyrekcji, kasyna, stolarnia, stajni, garaży, młotowni i rozdzielni. Ostatnim obiektem na tej linii jest wzniesiony na planie 8-kąta budynek mieszczący niegdyś studnię.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Teren wykazuje ogromne możliwości adaptacyjne. Możliwość stworzenia bazy usługowo–kulturalnej, mieszczącej pomieszczenia gastronomiczne, handlowe, usługowe, kulturalne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 23.03.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy Huty Paprockiej

MIEJSCOWOŚĆ: Tychy

GMINA: Tychy

POWIAT: tyski

ADRES: ul. Nad Jeziorem 44

WŁAŚCICIEL: Miasto Tychy

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°05'30,34''; 18°59'36,94''

CZAS POWSTANIA: 1710, koniec XVIII wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1427/91 z 10 VII 1991; granice ochrony obejmują budowle: budynek mieszkalno-administracyjny z drugiej połowy XIX wieku; budynek produkcyjny z połowy XIX wieku; budynek gospodarczy z 1787 roku oraz ich otoczenie.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół zlokalizowany jest nad Jeziorem Paprocańskich, w miejscu, gdzie rzeka Gostynka wpada do zbiornika. Pierwotnie założona przy rzece, którą spiętrzone za pomocą tamy. Założona jako huta żelaza przez właścicieli dóbr pszczyńskich, właścicieli tamtejszych terenów. Początkowo funkcjonowała jako kuźnica z czterema fryszerkami. W 1734 roku powstał tutaj wielki piec opalany węglem drzewnym. Modernizowana w 1770 i 1850 roku. W XIX wieku powiększono tamę, dzięki czemu powstało duże rozlewisko – Jezioro Paprocańskie. Ze względu na przestarzałą technologię produkcja w hucie w 2. połowie XIX wieku przestała być opłacalna i dlatego zakład został zlikwidowany w 1872 roku. Budynek mieszkalno-administracyjny (prawdopodobnie 2. połowa XIX wieku) murowany, tynkowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, dwu- i półkondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym. Budynek produkcyjny (prawdopodobnie połowa XIX wieku) założony na rzucie prostokąta, murowany, tynkowany, półtorakondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym. Budynek gospodarczy pochodzi z 1787 roku, jest parterowy, na rzucie prostokąta, murowany, tynkowany, z poddaszem. Wzniesiono go częściowo w konstrukcji szkieletowej. Nakryty dachem naczółkowym. Po hucie pozostały widoczne w terenie hałda oraz grobla stawu. Niedaleko budynku magazynowego znajduje się tablica upamiętniająca modernizację zakładu

w 1770 roku przeprowadzoną przez rodziną Anhaltów, prawdopodobnie przeniesiono ją z rozebranej bramy wjazdowej.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Ze względu na wartości historyczne zespołu wskazane jest stworzenie tutaj ekspozycji muzealnej, tym bardziej, że na terenie województwa śląskiego nie istnieje muzeum hutnictwa. Po likwidacji ekspozycji Oddziału Odlewnictwa Artystycznego Muzeum w Gliwicach na terenie Gliwickich Zakładów Urządzeń Technicznych widoczny jest brak takiej placówki zorganizowanej *in situ*, w budynkach dawnej huty. Adaptacja ta może wiązać się ze zbyt dużymi kosztami, dlatego należy wziąć pod uwagę inne rozwiązanie: funkcja mieszkalna lub komercyjna (pensjonat, restauracja). Obecnie obiekt adaptowany jest na hotel.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 3 listopada 2011

NAZWA OBIEKTU: Zespół kuźni Huta Teresa

MIEJSCOWOŚĆ: Ustroń

GMINA: Ustroń

POWIAT: cieszyński

ADRES: ul. Papiernia 4,6 i 8,

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°49'53,35''; 49°41'47,00''

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 670/91 z 22 XI 1991. Ochrona obejmuje budynek przemysłowy, budynkami mieszkalne nr 4 i 6 oraz budynek gospodarczy.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Początkowo na terenie dawnej huty Teresa prosperowała papiernia celulozowa. Działała ona od 1792 do 1837 roku, zajmując jeden budynek jednokondygnacyjny. Po likwidacji papierni obiekt został zaadoptowany na kuźnię wyrobów stalowych o początkowej nazwie Huta Świętej Teresy – później Huta Teresa. W tym czasie wybudowano w sąsiedztwie dwa budynki mieszkalne oraz jeden gospodarczy. Na pobliskim terenie założono również zbiornik wodny, napędzający system piętrzenia wody w kanale oraz koło wodne umieszczone w obrębie budynku kuźni. W 1853 roku na terenie kuźni wybuchł pożar, jednak jego skutki natychmiast zostały usunięte. Produkcja w kuźni Teresa została wstrzymana w 1899 roku. Cały zespół zabudowy został włączony do zespołu zakładów produkcji maszyn „Maschinenbau – Anstalt in Ustron”. Na początku XIX wieku jeden z budynków został zaadoptowany na siłownię elektryczną, co wiązało się z modernizacją całego systemu wodnego. W 1912 roku kuźnia przechodzi w własność firmy „Brevillier i Urban” i funkcjonuje jako siłownia dla „Fabryki Śrub i Wyrobów Kutych w Ustroniu”. Po II wojnie światowej obiekt został przejęty na własność państwa.

Zespół obejmuje cztery wolno stojące budynki połączone z systemem wodnym: odnoga Kanału „Młynówka”, staw oraz system regulacji zbiornika. Najstarszy budynek przemysłowy, wolnostojący, jednokondygnacyjny, usytuowany bezpośrednio przy kanale wodnym ze stawem retencyjnym. Obiekt murowany z cegły i kamienia łamanego, otynkowany, założony

na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitami dobudówek. W tylnej części budynku widoczna dwuczęściowa dobudówka, przeznaczona na instalację wodną. Elewacja zachodnia siedmioosiowa niesymetryczna i jednoosiowa z ryzalitem dobudówki. Boczne elewacje szczytowe niesymetryczne, tylna wschodnia elewacja również niesymetryczna, 2-częściowa. Okna przesklepione łukami. Budynki mieszkalne nr 4 i 6 wolnostojące, 1-kondygnacyjne, kryte dachem 2-spadowym z poddaszem, podpiwniczone częściowo, wzniesione na planie wydłużonych prostokątów. Budynek gospodarczy, wolnostojący, 1-kondygnacyjny i niepodpiwniczony z poddaszem użytkowym. Obiekt wybudowany na planie prostokąta z drewniana dobudówką, murowany, otynkowany, widoczne schody zewnętrzne drewniane, dach dwuspadowy w układzie kalenicowym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Możliwa adaptacja budynków do celów usługowych, handlowych. Ze względu na walory krajobrazowe i topograficzne możliwość adaptacji zespołu budynków do celów turystycznych np. pensjonat z przystanią kajakową, restauracja.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 29.02.2012 r.

NAZWA OBIEKTU: Huta Klemens, obecnie Muzeum Ustrońskie im. Jana Jarockiego

MIEJSCOWOŚĆ: Ustroń

GMINA: Ustroń

POWIAT: cieszyński

ADRES: ul. Hutnicza 3

WŁAŚCICIEL: gmina Ustron

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°49'02,13''; 49°42'58,01''

CZAS POWSTANIA: XVIII/XIX wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 534/92 z 17 VIII 1992 Ochroną objęty jest budynek wraz ze zbiornikiem wodnym, śluzami, młynówką oraz odcinkiem drogi – w granicach 11 działek.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa im. Jana Jarockiego powstało w 1986 roku dzięki Ustrońskim Zakładom Kuźniczym. Siedziba Muzeum mieści się w zabytkowym budynku dawnej dyrekcji Huty „Klemens”. Gromadzi eksponaty z zakresu techniki hutniczej i kuźniczej, historii, etnografii, lecznictwa uzdrowiskowego oraz sztuki. Przyjęło miano od długoletniego dyrektora Zakładów Kuźniczych, który przez wiele lat zabezpieczał eksponaty i dokumenty na poczet zbiorów. Rozwój hutnictwa w Ustroniu rozpoczął się w XVIII wieku. Wpłynęły na to tutejsze złoża rud żelaza, zasoby drewna potrzebnego do produkcji węgla drzewnego oraz rzeka Wisła, której rwący nurt wykorzystywano do napędzania urządzeń hutniczych. Za datę powstania huty uznaje się lata 1771/1772, założona z inicjatywy księcia Augusta (Alberta) Kazimierza Saskiego oraz pod nadzorem Komory Królewsko – Czeskiej. Pierwszy piec na terenie huty służący do wytopu żelaza datowany jest na przełom lat 1771/72. W 1774 roku został on przebudowany na nowocześniejszy wieki piec hutniczy, co niewątpliwie wpłynęło na wzrost znaczenia przemysłu przetwórstwa żelaza na terenie Ustronia. Pomiędzy 1825 a 1830 roku huta zmieniła nazwę z „Klemens” na „Krystyna”. W 1868 roku w bliskiej odległości został wybudowany budynek biurowy dyrekcji. Ponowne przemianowanie huty nastąpiło w 1880 roku, huta otrzymała nazwę „Elżbieta”, co

spowodowane było zmianą zarządu huty. W tym czasie powstały kolejne zabudowania: budynki magazynowy, gospodarczy oraz mieszkalny. W 1897 roku nastąpiło wygaszenie wielkiego pieca, a huta przestała prosperować. Po tym wydarzeniu przestrzeń obiektu została zaadoptowana na potrzeby mieszkalne. W latach 30. XX wieku w obrębie dawnej huty wzniesiono niewielki budynek gospodarczy oraz mieszkalny. Z kolei w latach 70-tych obiekt został przejęty przez sąsiadującą szkołę i wykorzystywany był do celów dydaktycznych. W 1986 roku na terenie huty powstało Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa przy Zakładach Kuźniczych FSM. Przetrwały murowany budynek dawnej dyrekcji huty od jej zamknięcia na przestrzeni lat wielokrotnie był przebudowywany, na co wpływ miała adaptacja miejsca do innych funkcji: mieszkalnych, dydaktycznych. Od momentu przejęcia obiektu przez Muzeum, prowadzono prace mające na celu odtworzenie pierwotnej formy budynku.

Budynek administracyjny wybudowany został na planie wydłużonego prostokąta, parterowy z dwukondygnacyjną częścią środkową, wysuniętą ryzalitowo od tyłu. Dach czterospadowy, w części wyższej dwuspadowy ustawiony szczytowo. Fasada symetryczna jedenastoosiowa, zdobiona lizenami i gzymsem arkadkowym. Okna prostokątne z profilowanymi nadprożami. Wejście poprzedzone współczesną, drewnianą werandą. Elewacja tylna sześćoosiowa, z dwuokiennym ryzalitem przechodzącym w facjatę poddasza. W piwnicy i w sieni sklepienia kolebkowe.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Ze względu na pełnioną funkcję muzealna nie ma potrzeby dodatkowej adaptacji.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 20 października 2011

NAZWA OBIEKTU: Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego GUIDO

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: ul. 3 Maja 93

WŁAŚCICIEL: samorządowa jednostka organizacyjna

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°17'23,40''; 18°47'29,41''

CZAS POWSTANIA: XIX-XX w.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 1342/87 z dnia 26 II 1987 r. Zabudowania i wyrobiska podziemne dawnej kopalni „Guido” – zabudowania nadszybia z wieżą i maszynownią szybu „Kolejowy” wraz z zespołem wyrobisk podziemnych.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Kopalnia „Guido” powstała w 1855 roku. Jej właścicielem był przemysłowiec Guido Henckel von Donnersmarck, od którego imienia wzięła nazwę. Wydobywany z kopalni węgiel był wykorzystywany na potrzeby miejscowej huty, również należącej do Donnersmarcka. Wydobycie prowadzono dwoma głównymi szybami Barbara i Concordia – późniejszy szyb Guido. W wyniku napotykaných trudności z pogłębianiem szybów, kopalnia aby zgromadzić odpowiedni kapitał weszła w spółkę z Górnośląskim Towarzystwem Kolejowym. Na terenie kopalnianym rozpoczęto wkrótce prace nad wydrążeniem szybu „Kolejowy” – obecnie służący turystom do zjazdu do podziemi kopalni. W latach 1885 – 1887 kopalnia wykupiona została przez skarb pruski i włączona do kopalni „Bielszowice”. W 1922 roku, po podziale Śląska, zakład znalazł się po niemieckiej stronie granicy, a od 1924 roku należał do koncernu „Preussag”. W 1925 roku kopalnie „Guido” i „Makoszowy” zostały połączone, a po wyeksploatowaniu złóż węgla kopalnia straciła na swoim znaczeniu. W 1928 roku szyb Guido został wyłączony z eksploatacji, a Kolejowy przestał pełnić swoją dotychczasową funkcję wydobywczą i stał się szybem zjazdowym załogi i materiałów. Po II wojnie światowej teren stał się nieczynnym rejonem kopalni „Makoszowy”. W 1967 roku szyby odwadniające wycofano z eksploatacji i przekształcono w Kopalnię Doświadczalną Węgla

Kamiennego M-300, gdzie testowano nowoczesne urządzenia i maszyny górnicze. W 1982 roku w podziemiach kopalni uruchomiono Skansen Górniczy „Guido”, będący oddziałem Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu, który w 1996 roku zakończył swoją działalność. W 1987 roku obiekt został wpisany do rejestru zabytków, a w kolejnych latach powstawały liczne inicjatywy mające na celu uratowanie skansenu i jego adaptację na cele muzealno-turystyczne. Przetrwały zespół zabudowań kopalni Guido składa się szybu „Kolejowy” z budynkiem nadszybowym z wieżą ciśnień oraz sąsiadującym budynkiem maszynowni, szybiku „Guido” oraz przyległych wyrobisk podziemnych, sięgających na poziom 170 m i 320 m głębokości. W 2007 roku Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” została otwarta, oferując zwiedzającym bogatą ofertę turystyczną.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Obiekt jest już zagospodarowany.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 29.09.2011

NAZWA OBIEKTU: Mur oporowy z partiami wież wsadowych

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: ul. Bronisława Hagera, obok hali nr 3

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°18'48'';16; 18°47'23,69''

CZAS POWSTANIA: lata 50. XIX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 255/09 z 2099-07-07. Ochroną objęty jest mur wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Mur oporowy został wzniesiony w latach 50-tych XIX wieku. Służył nie tylko jako zabezpieczenie wzniesienia, ale również dzięki wyposażeniu w system kanałów wewnętrznych oraz dwie wieże gichtociągowe wykorzystywany był w procesie technologicznym. W szybkim czasie dobudowano trzecią wieżę, konieczną dla obsługi rosnącej ilości pieców. Zmianie ulegało również wyposażenie muru, na przełomie lat 70. i 80. wnętrza wież wyposażono w parowy napęd wyciągów, a wraz z początkiem XX stulecia w napęd elektryczny. W latach 30. kiedy zakłady zostały przejęte przez gliwicki koncern Vereintigte Oberschleisische Hüttenwerke AG, mur przestał pełnić swoje dotychczasowe funkcje i został poddany pracom remontowym. Powodem tych zmian była decyzja o likwidacji wielkich pieców. W latach 1937/8 mur wraz z wnętrzami, został poddany renowacji i niewielkim przekształceniom w części południowej. W trakcie II wojny światowej wnętrza muru zostały zaadaptowane na schrony przeciwlotnicze. Mur należy do zespołu zabudowań dawnych zakładów Donnersmarckhütte. Zlokalizowany jest wzdłuż zachodniej elewacji dawnej hali dmuchaw. Na zachód od muru rozciąga się plac mieszczący niegdyś hale produkcyjne zakładu maszyn, dalej zlokalizowany park hutniczy, a od południa sąsiaduje z niżej położonym centrum handlowym Platan.

Zabudowania muru ciągną się wzdłuż południkowo usytuowanej skarpy. Wysokość muru wynosi 12 m, jego szerokość zmniejsza się od 270 cm u nasady do ok.60–90 cm w górnych partiach. Najstarszy docinek muru tworzy linię prostą, rozczłonkowaną dwiema wieżami, dobudowana część od strony północnej przebiega w nieregularnej linii łamanej z dwoma odcinkami na końcu. Partia północna muru wzniesiona w konstrukcji betonowej z wypełnieniem ceglanym oraz wzmocniona gęstym pasmem przypór. Pozostała część muru murowana z mieszaniny kamienia i cegły. Do ścian na wysokości 9 m dobudowane podziemne sklepione kanały i korytarze wykorzystywane niegdyś w procesie technologicznym – obecnie niedostępne, korona muru zamknięta betonową czapą. Schody zewnętrzne żelbetonowe, zlokalizowane w południowej części muru, prowadzą do poziomu hal, schody wewnętrzne z kolei w bardzo złym stanie technicznym – nie dostępne. Otwory drzwiowe i okienne wież niegdyś w kształcie prostokątów zamkniętych łukiem pełnym, obecnie zamurowane lub zblendowane.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: W obecnym stanie zachowania obiekt wykazuje małe możliwości adaptacyjne. Niedostępne wnętrza wież, uniemożliwiają podjęcia prób większych adaptacji. Możliwość w przyszłości połączenia budowli z przyległym pustym placem w celu adaptacji przestrzeni do celów użytkowo – rozrywkowych lub kulturalnych (połączenie z parkiem hutniczym, wprowadzenie nowych obiektów rozrywkowych, stworzenie przestrzeni kulturalnej)

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 2.04.2012

autor: „Pan weterynarz”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Wieża wodna w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG przy Hucie „Zabrze”

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: rejon ulicy Bronisława Hagera

WŁAŚCICIEL: Skarb Państwa

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18,47,33,06; 50,18,47,09

CZAS POWSTANIA: 1871 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 254/09 z dnia 7 VII 2009 r., wpis do rejestru zabytków obejmuje wieżę wodną w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Obiekt znajduje się w południowo – wschodniej części zespołu zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG (obecnie nieistniejąca Huta „Zabrze”), w centrum miasta. Wieża została zbudowana w 1871 roku i należy do grupy najstarszych na Śląsku. Jej stan techniczny został oceniony jako dobry, ale wymaga remontu, ponieważ są widoczne zewnętrzne i wewnętrzne zniszczenia. Huta Donnersmarck została uruchomiona w latach 1850–1852 z inicjatywy przemysłowca Gwidona Henckel von Donnersmarck. Początkowo zakład składał się m.in. z 4 wielkich pieców i odlewni, następnie został rozbudowany i stał się dużym kombinatem górniczo-hutniczym z zapleczem produkcyjnym. Wieża, o charakterystycznej sylwecie, została zbudowana w rejonie koksowni, na wzgórzu.

Budowla murowana z cegły ceramicznej o kształcie cylindrycznym, obudowa tamburu zbiornika wykonana w konstrukcji drewnianej w formie wielokąta foremego. Zastosowane rozwiązania nadały budowli oryginalne cechy. Partia cokołu została wykonana jest z kamienia łamanego. Wieża posiada rzut w formie pierścienia o średnicy zewnętrznej 8,55 m, a jej wysokość do poziomu dachu wynosi 22 m. Bryła budowli składa się z wysokiego, zwężającego się ku górze, trójkondygnacyjnego trzonu oraz wysuniętego przed jego lico

cyldrycznego tamburu, opartego na dwunastokacie foremnym. W części wspornikowej tamburu znajdują się zewnętrzne elementy stalowej konstrukcji oraz drewniane poziome wypełnienie. Dach o formie stożka pokrywa dachówka ceramiczna. W strefie trzonu poszczególne kondygnacje rozdzielają gzymsy, otwory okienne widoczne w elewacjach zawierają przetrwałą stolarkę z okresu przedwojennego. W partiach murowanych okna w formie prostokątów z nadprożami łukowymi, w partii obudowy zbiornika okna prostokątne bez dodatkowych elementów architektonicznych. Wewnątrz poprowadzone schody spiralne, stalowe docierają do poziomu +9.2 m – obecnie niezachowane, dalej na samą górę prowadzi drewniana drabina. Na zewnątrz schody betonowe. W partii parteru umieszczony jest ryzalit z wejściem. Od 1909 roku funkcjonowała jako wodny rezerwuar na trasie ważnego wodociągu, biegnącego z Mikulczyc do Zaborza. Woda z wieży dostarczana była wodociągiem do wieży wodnej w Zaborzu. Budowla funkcjonowała do czasu wyłączenia z eksploatacji w 1982 roku. Aktualnie wieża dobrze ilustruje pierwotną, historyczną architekturę zabudowań huty, ma wszelkie walory XIX-wiecznej architektury przemysłowej. Jest jednym z symboli miasta.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Adaptacja budowli jako wieży widokowej z galerią i kawiarnią lub lofty.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 02.09.2010

NAZWA OBIEKTU: Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna na odcinku od szybu „Carnall” (Skansen „Królowa Luiza”) do dawnego wylotu przy ul. Karola Miarki w Zabrze wraz z najbliższym otoczeniem miejsca przy wylocie

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: ul. Karola Miarki, ul. Wolności 402

WŁAŚCICIEL: samorząd

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 50°18'45.81"; 18°47'27.05"

CZAS POWSTANIA: XVIII–XX w.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 220/07 z dnia 11 XII 2007. Ochroną objęty jest odcinek sztolni od szybu „Carnall” do wylotu przy ul. Miarki wraz z najbliższym otoczeniem.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna powstała w latach 1799–1863 i w chwili uruchomienia była najdłuższą sztolnią w Europie – liczyła ponad 14 km. Celem uruchomionej sztolni było odwodnienie pól górniczych dla pierwszych kopalń węgla kamiennego na Śląsku. Inicjatorem jej powstania był między innymi twórca nowoczesnego przemysłu na Śląsku, hrabia Fryderyk Reden. Sztolnia uzyskując 14 km połączyła kopalnię „Królowa Luiza” z kopalnią „Król” w Chorzowie. Z kolei otwarcie pierwszego spławianego odcinka sztolni z przedłużeniem trasy Kanałem Sztolniovym, dało nową transportową drogę wodną, której zadaniem było połączenie dwóch zakładów kopalni „Królowa Luiza” i Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach. Realizacja tego przedsięwzięcia była możliwa dzięki zastosowaniu wielu nowatorskich rozwiązań technicznych, ponieważ prace były prowadzone w trudnych warunkach geologicznych. Pierwszy włączony do eksploatacji odcinek sztolni został wydrążony w Zabrzu, jego celem było także udostępnienie pokładów węgla kamiennego. Węgiel transportowano łodziami, a pod ziemią na trasie sztolni znajdowały się między innymi porty załadunkowe, mijanki dla łodzi. W miejscu wylotu Kanału Sztolniovego znajdował się port przeładunkowy z basenem (rejon ul. Karola Miarki).

Port umożliwiał prowadzenie przeładunku węgla z łodzi na barki, którymi węgiel transportowany był dalej do huty gliwickiej. Pomimo, iż Kanał Sztolniowy miał znaczenie lokalne, łączył się z Kanałem Kłodnickim umożliwiając dalszą drogę Odrą, aż do portu w Szczecinie. Zabrzeński odcinek sztolni pełnił funkcję podziemnej drogi transportowej do końca lat 30-tych XIX wieku. Decyzja o wyłączeniu odcinka wynikała z sytuacji, w jakiej znalazła się kopalnia pod lat 20. Początkowo odnotowywane spadki wydobywania, ostatecznie przyniosły całkowite wyczerpanie pokładów powyżej poziomu głównej sztolni. Po tym wydarzeniu transport węgla przejęła kolej, a utrzymanie sztolni zaczęło sprawiać problemy. Główna Kluczowa Sztolnia Ostatecznie jej użytkowanie zakończono w 1950 roku, kiedy zdecydowano o zasypaniu odcinka kanału między zabrzańską kopalnią, a gliwicką hutą.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Otwarcie trasy turystycznej stanowiącej jedną z głównych atrakcji miasta Zabrze. Obecnie planowane są prace nad szlakiem łączącym podziemnym chodnikiem Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną ze sztolnią Skansenu Luiza.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 15.09.2010

autor: „Bartosz Kamiński”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Hala dmuchaw wielkopieczowych (obecnie hala nr 3) w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: rejon ulicy Bronisława Hagera

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18,47,23,95; 50,18,45,10

CZAS POWSTANIA: lata 60. XIX w.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 234/08 z dnia 18 II 2009 r., wpis do rejestru obejmuje halę dmuchaw wielkopieczowych wraz z najbliższym otoczeniem

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W Zabrzu Hutę Donnersmarck (Donnersmarckhütte AG) uruchomiono w latach 1850–1852 z inicjatywy przemysłowca Gwidona Henckel von Donnersmarck. Początkowo zakład składał się między innymi z 4 wielkich pieców, hali namiaru, muru oporowego, odlewni i hali lejniczej. W następnych latach huta znacznie się rozbudowała i stała się dużym zakładem górniczo-hutniczym z zapleczem produkcyjnym, surowcowym i przetwórczym. Jedną z ważniejszych części tego zespołu był zakład budowy maszyn, znany z produkcji maszyn i urządzeń dla górnictwa, hutnictwa, budownictwa i przemysłu maszynowego. Hala dmuchaw jest częścią historycznej zabudowy huty, powstała w latach 60. XIX wieku. W ciągu kilku kolejnych lat budynek był poddawany pracom budowlanym i modernizacyjnym, koniecznym między innymi ze względu na wprowadzenie nowego systemu dmuchaw wielkopieczowych. Pod koniec lat 20. XX wieku, kiedy pokłady rudy zostały wyczerpane, a piece wygaszone, hala dmuchaw została zaadaptowana na wzorcownię fabryki maszyn. W czasie II wojny światowej budynek został rozbudowany i zaczął pełnić funkcję głównej hali produkcyjnej. Po 1945 roku, kiedy zakład został przejęty przez Rosjan stracił całe swoje wyposażenie. Po przeprowadzonej nacjonalizacji przez stronę polską, po raz kolejny zdecydowano o rozbudowie zakładu. Kryzys w produkcji zakładu nastąpił w latach 80., w kolejnym dziesięcioleciu został on przekształcony w spółkę akcyjną skarbu państwa. Obecnie hala

dmuchaw wielkopieczowych pełni funkcję jednej z hal produkcyjnych Wydziału Budowy Maszyn Huty Zabrze S.A.

Obiekt znajduje się na terenie huty, w sąsiedztwie skarpy z murem oporowym. Hala zbudowana jest na rzucie prostokąta w konstrukcji murowanej z cegły ceramicznej, w partii przyziemia z kamieniem, jest nietynkowana. Posiada zwartą, wieloprzęsłową bryłę, krytą dachem dwuspadowym o małym kącie nachylenia z rozczłonkowanymi czterospadowymi świetlikami. Pierwotna forma hali została dwukrotnie rozbudowana w kierunku północnym, od strony wschodniej dostawiono do niej analogiczną halę produkcyjną. Budynek został wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta na osi północ-południe, jest jednokondygnacyjny z wyjątkiem dwóch przęseł południowych, zaadoptowanych na pomieszczenia administracyjno – biurowe o czterech i pięciu kondygnacjach. Elewacja zachodnia jest 12-osiowa z podziałem lizenami. W górnej części znajdują się ceglane gzymsy biegnące w kilku pasach. Obecnie okna są przekształcone, pierwotnie zamknięte były łukiem pełnym. Elewacja południowa jest 5-osiowa, z trójkątnym zamknięciem i lizenami w narożach. W wyniku przekształceń został zaburzony pierwotny układ otworów okiennych.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obecnie hala jest użytkowana przez Zakład Budowy Maszyn Huta Zabrze S.A. Nowe formy adaptacyjne hali jako przestrzeń usługowo – biurowa, wystawiennicza lub konferencyjna.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 06-10-2011

autor: „Pan weterynarz”, źródło: Wikimedia Commons, licencja CC-BY-SA 3.0 PL

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy kopalni Ludwik

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: ul. Bronisława Hagera

WŁAŚCICIEL: prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°47'38,21''; 50°19'27,13''

CZAS POWSTANIA: 1910–1918

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 204/06 z dnia 29 XII 2006r. Ochroną objęty jest zespół zabudowy kopalni „Ludwik”, w jego skład wchodzi obiekty wraz z najbliższym otoczeniem: budynek cechowni-łazni szatni (ob. magazynowo-produkcyjny); budynek biurowy (ob. magazynowo-produkcyjny); budynek łazni-szatni (ob. magazynowo-handlowy); budynek maszynowni szybu „Konrad” (ob. hala IV); hala warsztatu ślusarskiego z kuźnią (ob. hala III).

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół dawnej kopalni „Ludwik” składa się z zabudowy dawnego zakładu górniczego. Jego początki sięgają lat 50. XIX wieku, a do eksploatacji pokładów górniczych przystąpiono w 1873 roku. Rozbudowa kopalni obejmująca kompleks powierzchni zakładu trwała od lat 70. XIX wieku. Największa rozbudowa i modernizacja była przeprowadzona na początku XX wieku. W tym okresie stosunkowo mała kopalnia została przekształcona w duży zakład produkcyjny. Dokonana rozbudowa zmieniła pierwotny XIX-wieczny układ przestrzenny i wyeksponowała nowe budynki o historyzującej formie architektonicznej. Zespół zabudowań pochodzący z lat 1910–1918 utworzył najbardziej charakterystyczną część kopalni „Ludwik”, wyraźnie wyróżniającą się pod względem architektonicznym.

Zespół ten obejmuje następujące budynki: cechowni-łazni-szatni, biurowca, łazni i szatni, maszynowni szybu „Konrad” i halę warsztatu ślusarskiego z kuźnią. Budynek cechowni-łazni-szatni (obecnie magazynowo-produkcyjny) znajduje się w pn.-zach. części zespołu, powstał około 1910 roku, zbudowany jest w konstrukcji murowanej na niesymetrycznym

rzucie zbliżonym do prostokąta. Główna część budynku jest symetryczna, 3-kondygnacyjna, podpiwniczona, kryta dachem łamanym o konstrukcji stalowej, otwory okienne prostokątne, przebudowane. Budynek biurowy (obecnie magazynowo-produkcyjny) zlokalizowany jest w pn.-zach. części zakładu. Powstał ok. 1913 roku, zbudowany w konstrukcji murowanej, na rzucie zbliżonym do prostokąta, 3-kondygnacyjny, z podpiwniczeniem i dachem o konstrukcji drewnianej, otwory okienne w większości są przebudowane. Budynek łaźni-szatni (obecnie magazynowo-handlowy) zlokalizowany jest w pn.-zach. części zespołu. Powstał około 1918 roku, zbudowany w konstrukcji murowanej, na rzucie złożonym z dwóch prostokątów, 2-kondygnacyjny, z w większości przebudowanymi otworami okiennymi. Budynek maszynowni szybu „Konrad” (później szybu „Tadeusz” hala IV) zlokalizowany jest w pn. części zespołu. Obiekt powstał w 1912 roku, zbudowany w konstrukcji murowanej, na planie zbliżonym do kwadratu z 2 ryzalitami, bryła półtora kondygnacyjna, podpiwniczona, dach w konstrukcji stalowej. Hala warsztatu ślusarskiego z kuźnią (obecnie hala III) jest zlokalizowana w pn.-zach. części zespołu, budynek powstał w 1912 roku, zbudowany w konstrukcji stalowo-szkieletowej z wypełnieniem z cegły, wzniesiony na planie prostokąta, bryła zwarta półtora kondygnacyjna, symetryczna, nakryta dachem łamanym.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt jest już wykorzystywany na funkcje komercyjne (biura) oraz kulturalne, można rozwinąć te sposoby użytkowania.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 26 V 2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy kopalni Królowa Luiza

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: ul. Wolności 402

WŁAŚCICIEL: Samorząd

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°48'24,97"; 50°17'47,42"

CZAS POWSTANIA: XVIII wiek

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:1539/93 z dnia 20 XII 1993. Ochroną objęty jest zespół zabudowy kopalni „Królowa Luiza”: budynek nadszybia dawnego szybu „Carnall” (obecnie Zabrze II); budynek maszynowni dawnego szybu „Carnall”; budynek dawnej maszynowni szybu „Prinz” (obecnie Zabrze I); dawny budynek kompresorów i rozdzielni GKU; budynek dawnej łaźni łańcuskowej i markowni; budynek dawnej skraplarni powietrza (warsztat elektryczny); budynek dawnego magazynu (obecnie warsztat i biuro); budynek dawnej cechowni (obecnie sklep meblowy).

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Kopalnia „Królowa Luiza” jest jedną z najstarszych kopalni na Górnym Śląsku, jej początki sięgają XVIII wieku. W 1790 roku w okolicach Zabrze podjęto poszukiwania złóż węgla kamiennego. Odkrycia złóż dokonał inżynier Salomon Izaak. Powstanie kopalni związane było z osobą pruskiego starosty górniczego Fryderyka Wilhelma von Redena. Będąca własnością Skarbu Państwa kopalnia otrzymała imię żony króla Prus Fryderyka Wilhelma III.

Po II wojnie światowej kopalnia otrzymała nazwę „Zabrze”. W 1973 roku kopalnia „Zabrze-Zachód” zaprzestała wydobywania, a jej zabudowania zostały wpisane do rejestru zabytków województwa katowickiego (w 1993 roku). Tego samego roku Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu otworzyło Skansen Górniczy „Królowa Luiza”. Najcenniejszym zabytkiem w nadziemnej części skansenu jest parowa maszyna wyciągowa wyprodukowana w 1915 roku w hucie „Printz Rudolf” w Dülmen. Urządzenie to, o mocy 2 tysiące KM, obsługiwało szyb na głębokości 503 m. Silnik wyciągu ma dwa cylindry o średnicy około 1 m

oraz tarczę cierną Koepego o średnicy 6 m. Obecnie, mimo że maszyna nie spełnia swojej pierwotnej funkcji, dla zwiedzających odbywają się pokazy jej pracy. W budynku nadszymbia można oglądać warsztat szybowy, oddziałową stację ratowniczą, ekspozycję urządzeń szybowych i łączności sygnalizacyjnej. Platforma wieży szybowej (o wysokości 25 m) stała się punktem widokowym w mieście.

Drugą część skansenu stanowią podziemia usytuowane przy ul. Sienkiewicza. W sztolni, której długość chodników wynosi 1,5 km można zobaczyć wyrobiska zarówno XIX-, jak i XX- wieczne. Zwiedzający uczestniczą w pokazie pracy urządzeń górniczych, m.in. kombajnu urabiającego ścianę węglową.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Możliwe rozszerzenie obecnej funkcji muzealnej i turystycznej.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 26 V 2012

NAZWA OBIEKTU: Zespół zabudowy Szybu Maciej, w którego skład wchodzi: budynek nadszybia z wieżą wyciągową Szybu Maciej, budynek wagowni i budynek maszynowni

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: Zabrze-Maciejów ul. Srebrna 6

WŁAŚCICIEL: Prywatny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°44'29,69''; 50°18'53,51''

CZAS POWSTANIA: lata 20. XX wieku

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY: 164/05 z dnia 30 XII 2005 r. zakres ochrony obejmuje budynek nadszybia z wieżą wyciągową, budynek maszynowni z maszyną wyciągową i wyposażeniem oraz budynek wagowni, obecnie portiernia.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Zespół Szybu Maciej funkcjonował w strukturze zabrzańskiej kopalni „Concordia” (potem KWK „Pstrowski”) związanej ze spółką „Donnersmarckhütte” AG. Był to szyb peryferyjny, zlokalizowany w zachodniej części terenu kopalni, skąd początkowa nazwa szybu „Zachodni”. Przystosowany był do funkcji wentylacyjnych i odwadniających, następnie do funkcji wydobywczych. Dopiero w chwili rozpoczęcia eksploatacji szybu na początku lat 20. XX wieku, wzniesiono wokół niego budynki technologiczne oraz pomocnicze. Należały do nich budynki nadszybia, wieża wyciągowa, maszynownia z dobudowaną częścią rozdzielni, budynki wagi, wentylatora, pomieszczenia biurowe, a także wagownia. Został wyposażony w najnowocześniejsze jak na tamte czasy urządzenia i maszyny. Zespół zabudowań szybu doskonale ilustruje transport pionowy w górnictwie. Po 1945 roku szyb Zachodni zyskał nową nazwę „Maciej”. W latach 30. XX wieku wzniesiono nowy budynek stacji uzdatniania wody, budynek rozdzielni 6 kV oraz budynki mieszczące nowe wentylatory. Pod koniec lat 50. „Concordia” połączyła się z kopalnią „Ludwik”, a w latach 70. wraz z zakładem „Mikulczyce – Rokitnica”, stworzyła kompanię „Rokitnica”. Wkrótce jednak eksploatacja pokładów węgla w pobliżu szybu „Maciej” zaczęła znacznie maleć, w wyniku czego w latach

80. XX wieku rozważana była jego likwidacja. W 1991 roku rejon szybu przeszedł w zarząd przedsiębiorstwa „Demex” sp. z o.o.. Obiekty wchodzące w skład zespołu mają interesującą formę architektoniczną oraz pierwotne wyposażenie, co oddaje dawny charakter. Budynki zostały rozplanowane w wąskim pasie terenu wydłużonym w kierunku południowym. Zespół zabudowań tworzą budynki murowane z cegły ceramicznej z nieotynkowanymi elewacjami. Obiekty charakteryzuje ujednolicony wystrój architektoniczny, regularny podział osi elewacji płaskimi pasmami, lizenami oraz prostokątnymi oknami. Budynek nadszybia zlokalizowany w środkowej części zespołu, od strony zachodniej, wzniesiony w konstrukcji szkieletowej, stalowej z wypełnieniem ceramicznym. Obiekt kryty dachem dwuspadowym – w północnej części widoczna przenikająca wieża wyciągowa. Do nadszybia od strony północnej przylega budynek dawnego wentylatora, od południa z kolei wagonnia zaadaptowana na portiernię. Od wschodu sąsiaduje z budynkiem maszynowni, wzniesiony na planie prostokąta, jednokondygnacyjny z południowym ryzalitem.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Obiekt funkcjonuje jako atrakcja turystyczna, studnia głębinowa, możliwe rozszerzenie obecnej funkcji o komercyjne.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 26.09.2011

NAZWA OBIEKTU: Wieża kominowa i ciśnień w zespole Państwowego Szpitala Klinicznego nr 1

MIEJSCOWOŚĆ: Zabrze

GMINA: Zabrze

POWIAT: Zabrze

ADRES: Zabrze, ul. 3 Maja 15

WŁAŚCICIEL: Państwowy Szpital Kliniczny

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18,47,07,21; 50,18,07,52

CZAS POWSTANIA: 1904 lub 1905 r.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

1402/90 z dnia 1 VIII 1990 r. Ochrona obejmuje wieżę.

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

Wieża ciśnień w zespole Państwowego Szpitala Klinicznego została wzniesiona w 1904 roku. Jej projektantem był berliński architekt Arnold Hartmann. Na tle miasta Zabrze budowla stanowi jeden z niewielu zachowanych do dziś reprezentacyjnych obiektów przemysłowych o sporych walorach architektonicznych i urbanistycznych. W zespole szpitala stanowi funkcjonalny i architektonicznie powiązany element o charakterze dominanty wysokościowej. W jej sąsiedztwie znajdują się budynki pomocnicze szpitala, m.in. pralnia, kotłownia i kuchnia. Wieża jest elementem składowym kompleksu dawnych budynków Lazaretu Spółki Brackiej. Współcześnie wieża pełni funkcję przewodu kominowego.

Budowla wzniesiona w stylu eklektyzmu z elementami neobaroku, mierzy 33,5 m wysokości. Jej podstawa zbliżona do kwadratu jest czteropoziomowa, bez podpiwniczenia. Konstrukcja trzonu murowana z cegły licowanej klinkierem, w górnej części strefa czaszy posiada konstrukcję muru pruskiego, wykonana z drewna dębowego z wypełnieniem ceglanym, otynkowanym i bielonym. Bryła zwarta, nakryta czteropołaciowym hełmem o załamaniu w 1/3 wysokości, zwieńczona wieżyczką. Pokrycie dachu blachą miedzianą, dawniej dachówką ceramiczną. Elewacje w większości w jednakowym układzie, wyjątek stanowi strefa trzonu gdzie występuje pojedyncze, środkowe okno zamknięte półokrągło. W strefie czaszy uzewnętrzniona konstrukcja ściany szkieletowej ryglowanej o układzie symetrycznie

powtarzających się stref wypełnionych dekoracyjnymi elementami. Pomędzy strefami dekoracyjnymi widoczne pasmowe układy okien z sześcioma kwaterami w formie małych kwadratów oraz w formie wykuszy. W trzeciej kondygnacji w partii hełmu wieża jest lekko rozszerzona. Pierwotnym elementem wyposażenia jest pierścieniowaty zbiornik wodny.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI: Wieża pełni obecnie funkcje przewodu kominowego.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 21.09.2010

NAZWA OBIEKTU: Fabryka fajek

MIEJSCOWOŚĆ: Zborowskie

GMINA: Ciasna

POWIAT: lubliniecki

ADRES: ul. Fabryczna 7

WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: 18°40'30,31''; 50°46'52,26''

CZAS POWSTANIA: XVIII w.

NR REJESTRU, ZAKRES OCHRONY:

454/89 z 1989-05-13, ochroną objęty jest budynek wraz z terenem w granicach działki

HISTORIA I OPIS OBIEKTU:

W połowie XVIII wieku hrabia Andrzej Garnier założył spółkę, której zadaniem była produkcja fajansowych fajek. Fajki wytwarzano z gliny, której pokłady były własnością hrabiego. Pierwszy wypał fajek odbył się w 1753 roku, oprócz niej manufaktura produkowała także naczynia oraz figurki ceramiczne. Sprowadzono tutaj także Holendrów z okolic miasta Gouda wyspecjalizowanych w produkcji fajek, którzy mieli czuwać nad technologią i jakością produkcji. Do dnia dzisiejszego przetrwał tylko jeden budynek manufaktury, niegdyś składała się z kompleksu zabudowań i pieców oraz obiektów pomocniczych jak płuczka gliny oraz jej kopalnia.

Wytwórnia fajek ceramicznych (farfurnia) jest drewnianym budynkiem przylegającym od zachodu do domu murowanego. Zbudowany na rzucie prostokąta, ustawiony kalenicowo w stosunku do ulicy, jednokondygnacyjny z poddaszem. Wzniesiony na drewnianej podwalinie, w konstrukcji zrębowej, z zawęgłowaniem na obłap. W północno-wschodnim narożniku działki znajdują się ruiny budynku gospodarczego. Zrąb ściany składa się z ośmiu belek. Zachowały się tynki na ścianach wewnętrznych i zewnętrznych. Piwnica murowana z kamienia oraz cegły, dostęp do niej od strony wschodniej poprzez sklezione kolebkowo schody.. Więźba dachowa krokwiowo-jętkowa, ze ścianą stolcową pod każdą połącią dachu. Dach dwuspadowy. Wnętrze o regularnym podziale – przelotową sienią na osi oraz czterema pomieszczeniami po obu stronach sieni. Na poddasze prowadzą drewniane schody. Wewnątrz centralnie umieszczona komora pieca murowanego z cegły, system grzewczy, którego zachowane elementy świadczą o rozbudowanej formie także murowany z cegły. Pomędzy

strychem i parterem strop nagi od góry ocieplany polepą. Sień oraz komora pieca są brukowane.

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI:

Muzeum regionalne z piecem ceramicznym, organizowanie pokazów wypału wyrobów, funkcja gastronomiczna, przeniesienie do Górnośląskiego Parku Etnograficznego w Chorzowie.

DATA WYPEŁNIENIA KARTY: 25 października 2011

10. Lista dodatkowych zabytków przygotowana przez Międzynarodowe Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym dla Turystyki w Zabrzu

Wyróżniające się zabytki przemysłu i techniki nie wpisane do rejestru

1	Bytom	Budynek oczyszczalni ścieków w rejonie ul. Zabrzeńskiej i Łagiewnickiej zbudowany w I poł. XX w. Ok. 1903 r. z zachowanym parkiem maszynowym. Do 1939 r. jedna z najnowocześniejszych oczyszczalni ścieków w Niemczech	Obiekt czynny
	Czeladź	Zabudowa kopalni SATURN (po 1945 r. kop. Czerwona Gwardia) Ruch I z zachowanymi dwoma wieżami typu basztowego (szyb nr 2 i nr 1) jeden z szyb z zachowaną 24 m wieżą	Obiekt nieczynny zamknięty
2	Będzin	Zespół podziemnych wyrobisk i komór z 1943 r. wykutych w skale z zastosowaniem różnych typów obudowania górotworu, wykonanych prawdopodobnie przez więźniów. Podziemia składają się z dwóch głównych korytarzy o długości ok. 150 m. całość wyrobisk o łącznej długości 450 metrów. Podziemia o nieznanym przeznaczeniu znajdują się pod górą zamkową.	Obiekt remontowany przystosowany do ruchu turystycznego.
3	Będzin - Grodziec	Wieża ciśnień o klasycznym kształcie kielicha i niepowtarzalnej konstrukcji w całości wykonanej w metalu, (nitowane blachy)	Obiekt w złym stanie technicznym
4	Katowice - Murcki	Murowana cechownia kopalniana wybudowana w 1920 r. w stylu eklektycznym należąca do Kopalni Węgla Kamiennego Murcki	
5	Mysłowice	Zabudowa z XIX w. kopalni węgla Kamiennego Mysłowice, sortowania, budynki maszynowe, stalowy zbiornik na gaz	
6	Mikołów -Mokre	Największy zespół kilkudziesięciu (15 sztuk) XIX w, kamiennych pieców do wypalania wapna typu szybowego zachowanych na skraju nieczynnych kamieniołomów wapienia, tworzących niezwykłą całość kompozycyjną.	
7	Pszów	Wieża wyciągowa typu słupowego o stalowym szkielecie szybu Wiktor na kopalni Węgla Kamiennego „Anna” wybudowana w 1913 r. z maszynownią umieszczoną w głowicy wieży.	

8	Rydułtowy	Tunel kolejowy wybudowany w latach 1853 – 1858 najstarszy w Polsce o długości 727 metrów	Obiekt czynny
9	Rybnik - Paruszowiec	Dworzec kolejowy jeden z ciekawszych dworców w Polsce pod względem architektury i niepowtarzalnej koncepcji usytuowania budynku w skarpie, zbudowany w latach 1910 - 1912	Obiekt posiada od 2008 r. decyzję o wyburzeniu.
10	Rybnik	Szyb kopalniany „Szymański” typu basztowego na terenie kopalni Węgla Kamiennego Rymer	
11	Rybnik	Schron bojowy na wzniesieniu na tzw., Wawoku z zachowanym wyposażeniem.(ul. Szczygłów)	Schron zabezpieczony przeznaczony do zwiedzania
12	Rybnik	Nietypowa wieża ciśnień w formie obudowanego bloków ciosanego piaskowca skalnymi zbiornika na wodę z 1905 r. o ozdobnej architekturze znajduje się na wzgórzu w dzielnicy Meksyk. Zachowane częściowo oryginalne wyposażenie.	
13	Sosnowiec Porąbka	Świątynia, o cechach neogotyckich, powstała z budynku zbornego cechowni kopalni Węgla Kamiennego „Kazimierz Juliusz”, który w 1924 r. został zaadoptowany do celów sakralnych przez Hugo Kudera	Obiekt czynny jako kościół
14	Tworów	Młyn zbożowy zbudowany w 1914 r. produkujący mąkę z zachowanym parkiem maszynowym, napędzany turbiną wodną. Obiekt prywatny z możliwością zwiedzania.	Obiekt czynny produkujący mąkę
15	Zabrze	Sprężarka tłokowa wyprodukowana w 1914 r. przez Hutę Donnersmarcka napędzana silnikiem AEG, zachowana w komorze sprężarek na poziomie 320 m w ZKWK Guido.	Obiekt zachowany w bardzo dobrym stanie
16	Zabrze - Makoszowy	Hala sprężarek (AEG, SCHUTZ) z zachowanym parkiem maszynowym z I poł XX w. na terenie Kopalni Węgla Kamiennego Sośnica Makoszowy	Zachowane obiekty w dobrym stanie utrzymywane w ruchu
17	Zabrze - Makoszowy	Drewniana chłodnia kominowa z lat 20 XX w. na terenie dawnej nieistniejącej koksowni Makoszowy.	Obiekt chroniony

18	Zabrze	Szyb „Gigant” zbudowany w I poł XX w. (ok. 1940 r.) o monumentalnej konstrukcji z zachowanym parkiem maszynowym oraz urządzeniami obsługującymi skipoklatki. Szyb czynny należy do Centralnego Zakładu Odwadniania Kopalń	Obiekt czynny utrzymywany w ruchu
19	Zabrze Biskupice	Szyb peryferyjny wentylacyjny „Mikołaj” wybudowany w I poł XX w. ciekawa konstrukcja	Obiekt czynny
20	Zabrze	Wieża ciśnień przy ul. Zamoyskiego, wybudowana w 1909 r. o nietypowej monumentalnej konstrukcji i mansardowym dachu, wys. 43 m.	Obiekt prywatny
18	Zawiercie - Łazy	Wieża ciśnień (kolejowa) o nietypowej monumentalnej architekturze zbudowana na rzucie wydłużonego ośmioboku, o wys. 24 m. wewnątrz zachowane dwa zbiorniki na wodę, wybudowana w 1898 r.	

Zabytki geoturystyczne

1	RYDUŁTOWY	Najwyższa w Europie hałda typu stożkowatego o wysokości ok. 134 m., powierzchni 37 hektarów, posiadająca własną nazwę „Szarłota” od nawiązującej do nazwy historycznej kopalni Charlotte Szczyt hałdy wznosi się na poziom 355 m. n.p.m.	Obiekt chroniony wpisem w miejscowym planie zagospodarowania
2	Tarnowskie Góry	Najstarsza hałda popłuczkowa z I poł. XIX w. związana z zakładem przeróbczym galmanu jaki funkcjonował w latach 1840 - 1912 przy kopalni Fryderyk Na hałdzie znajdują się stanowiska ogniowe (kochbunkry) z czasów II wojny światowej.	Chroniona od 2007 r. jako Park Kulturowy o pow. 6,55 ha.
3	Łaziska Górne	Hałda o nazwie Skalny, usypywana z odpadów pokopalnianych od XIX w. w pobliżu Elektrowni Łaziska. Jej względna wysokość to 92m, bezwzględna 389 n.p.m., zajmuje powierzchnię 30ha. Wążąca ok 17 mln ton hałda jest uważana za jedną z większych w Europie. Na jej szczycie znajduje się niewielkie jezioro.	Istnieje możliwość jej zwiedzenia
4	Łaziska Górne	Kamieniołom z odsłonięciami skał piaskowych karbońskich znajduje się w południowo wschodniej części stoku Kamiennej Górze. Wysokość ścian dochodzi do 100 metrów, To jedno ze 100 w Polsce ciekawe stanowisk geoturystycznych.	Miejsce chronione jako stanowisko geoturystyczne

11. Zabytki przemysłu i techniki według gminnych ewidencji zabytków

Nie uwzględniono obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz tych, dla których wykonano karty.

BESTWINA

Bestwina

- ul. Krakowska - most przy piekarni (kamień łamany, poł. XIX)
- ul. Krakowska 276 – tartak, młyn
- ul. Podkēpie – cegielnia

Kaniów

- ul. Ludowa – wiadukt betonowy
- ul. Młyńska – młyn drewniany

BĘDZIN

Grodziec

- ul. Sielecka 1 – fabryka oraz budynek Dyrekcji Fabryki Przewodów Elektroenergetycznych
- ul. Zagórska – Huta Będzin
- Zakłady Przemysłu Stalowego Meyerholda z 1898 r.
- ul. Zagórska – zespół kuźni i warsztatów z 1870
- ul. Sielecka – fabryka łańcuchów, lata 30. XX
- ul. Wyzwolenia – fabryka wag i nikłownia
- ul. Małachowskiego – Dworzec Główny
- stacja – Dworzec Będzin
- Cementownia Grodziec
- ul. Barlickiego – wieża ciśnień

BIELSKO-BIAŁA

- ul. Brodzińskiego – przepust kolejowy
- ul. Cegielniana – cegielnia
- ul. Cieszyńska – browar miejski

- ul. Czechowicka – pozostałości tartaku (komin)
- ul. Fabryczna – stacja trafo, budynek przemysłowy
- pl. Fabryczny – dawna fabryka Jankowskiego
- ul. Gazownicza – gazownia
- ul. Kolejowa – przystanek kolejowy Mikuszowice
- ul. Kołłątaja – budynek fabryczny
- ul. Komandorska – kuźnia
- ul. Komorowicka – fabryka Hessa
- ul. Lipnicka – most kamienny (obok nr 134)
- ul. 11 Listopada – hala fabryczna Grossa
- ul. Listopadowa 9 – fabryka Fieberta
- ul. Lotnicza – stacja wodociągowa przy nr 26
- ul. Lutra – stacja trafo
- ul. Młyńska 26 – budynek przemysłowy
- ul. Olszówka – dwie stacje trafo
- ul. Paderewskiego 11 – budynek fabryczny
- ul. Partyzantów 22 – dawna fabryka Mänhardta
- ul. Piekarska – stacja kolejowa Bielsko-Biała Wschód
- ul. Rzeźnicza – zespół rzeźni miejskiej
- ul. Sobieskiego 415c – młyn
- ul. Sobieskiego – stacja trafo
- ul. Sobieskiego – stacja wodociągowa
- ul. Sobieskiego – wiadukt kolejowy
- ul. Starobielska – wiadukt kolejowy
- ul. Stojałowskiego 10 – budynek fabryczny
- ul. Sukiennicza 7 – muzeum techniki
- ul. Warszawska – dworzec kolejowy
- ul. Wodna – przepust kolejowy
- ul. Wolności 8 – hala fabryczna
- ul. Wypoczynkowa 56-64 – fabryka kos
- ul. Zmożka – zespół rzeźni miejskiej
- pl. Żwirki i Wigury – muzeum techniki

BIERUŃ

- stacja dworca PKP Bieruń Nowy
- ul. Wawelska 53 - tartak

BLACHOWNIA

BOBROWNIKI

Dobieszowice

- ul. 27 stycznia – jaz na Brynicy

Rogoźnik

- ul. 11 listopada – wiadukt kolejowy

Siemonia

- ul. Młyńska – młyn

Wymysłów

- zaporę na zbiorniku Kozłowa Góra

BOJSZOWY

BORONÓW

BRENNA

Górki Wielkie

- dawna gorzelnia, lata 20. XX wieku
- dawna kuźnia, pocz. XX wieku

BUCZKOWICE

Rybarzowice

- młyn (nr rej. 527/76)

- tartak wodny 1910r.
- tartak wodny 1918r.

BYTOM

- ul. Brzezińska 27 – budynki warsztatów kolejowych
- ul. Chrzanowskiego 21-23 – chłodnia
- ul. Korfantego 13 – budynek przemysłowy
- ul. Kruszcowa 4 – zespół kopalni „Orzeł Biały”
- ul. Reja 12 – zespół stacji kolejowe Bytom-Karb (budynki, wieża ciśnień, torowisko)
- ul. Sienna 25 – hala w Zakładach Drzewnych
- ul. Solskiego 3 – hala „Carbonfixu”
- ul. Witczaka 135 – zajezdnia autobusowa
- Łagiewniki, ul. Fabryczna – zespół huty „Zygmunt”
- Miechowice, ul. Frenzla 95 – zespół szybu „Północ” kopalni „Miechowice”
- Karb, ul. Konstytucji 76 – zespół kopalni „Bobrek”
- Łagiewniki, ul. Łagiewnicka 2 /Zabrzańska – zespół wodociągów miejskich (stacja pomp, komin)
- Miechowice, ul. Racjonalizatorów – zespół kopalni „Miechowice”
- Miechowice, ul. Wysoka – hala przemysłowa
- Rozbark, ul. Siemianowicka 98 – zespół kopalni „Orzeł Biały”
- Szombierki, ul. Kosynierów – elektrociepłownia „Szombierki”
- Szombierki, ul. Zabrzeńska 9 – zespół szybu „Ewa”
- ul. Łużycka – zespół kopalni „Centrum”

CHEŁM ŚLĄSKI

- ul. Stacyjna 30 –stacja kolejowa
- Zabudowania po byłej kopalni „Piast” na Chełmskiej Górze
- ul. Wieniawskiego - dawne zabudowania zakładów nasycalni drewna wraz z wieżą ciśnień

CHORZÓW

- ul. Armii Krajowej – dworzec Chorzów Batory

- ul. Główna – szyb „Zygmunt August”
- ul. Kasprowicza – wiadukt
- ul. Legnicka – dworzec, wiadukt
- ul. Siemianowicka 64 – zespół dawnego szybu „Elżbieta”
- ul. Stacyjna – stacja kolejowa „Chorzów Stary”
- ul. Metalowców 9 – Budynek kompresorów, hala nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 18, 19, 20, 21,
- ul. Narutowicza 15 – fabryka związków azotowych
- ul. Stalowa 18 – zespół dawnych zakładów koksochemicznych „Hajduki” wcześniej Ruetgersa budynki: beznolowni, dyrekcji, dyspozytorów, fenolowni, kotłowni, laboratorium, łaźni, magazynu, remizy, rozdzielni toluenu, siłowni, składu węgla, socjalny, straży pożarnej, warsztatów, żywic syntetycznych
- ul. Dyrekcyjna 6 – huta „Batory” ; budynki: administracyjny, warsztat suwnic, ekspedycji rur, centrali elektrycznej i kotłowni, dyrekcji, walcowni blach cienkich, warsztaty mechaniczne, prasy, stalowni, walcowni, wieża wodna
- ul. Metalowców 11-13 – Huta „Kościuszko”; budynki: warsztatów, biurowy, elektrostalowni, dyrekcji, kuźni i tokarni, kuźni, magazynów, rozdzielni, siłowni, walcowni, hale , koksownia, walcownia, wieża wodna...
- ul. Kościuszki 5 – przepompownia Huty „Kościuszko”
- ul. Piotra Skargi 34d – zespół dawnej kopalni „Prezydent Mościcki”
- ul. Lompy 11-13 – zespół dawnej kopalni „Święta Barbara”
- ul. Katowicka 80 – zespół dawnej kopalni „Wyzwolenie”
- ul. Strzelców Bytomskich 11 – kotłownia z wieżą ciśnień w zespole szpitala
- ul. Krakusa 3 – zespół rzeźni miejskiej
- ul. Tęczowa 23 – rozdzielnia, stacja trafo i kuźnia
- ul. Wiejska 18 – zespół dawnej kopalni „Laura”
- zajezdnia tramwajowa

CHYBIE

Chybie

- ul. Cieszyńska 6 - zespół zabudowy cukrowni

- ul. Dworcowa 7 – budynek dworca kolejowego

CIASNA

CIESZYN

- ul. Dojazdowa 2 – zabudowania browaru
- ul. Dojazdowa 17 – dawna zajezdnia tramwajowa
- ul. Hajduka 10 – dworzec kolejowy
- ul. Mostowa 4 – dawna rzeźnia miejska
- ul. Przykopa 20 – młyn wraz z zabudowaniami elektrowni

CZECHOWICE-DZIEDZICE

Czechowice - Dziedzice

- ul. Dworcowa 10 - stacja Czechowice-Dziedzice Południowe
- ul. Górnicza – Kopalnia Węgla Kamiennego „Silesia”
- ul. Kochanowskiego/ Hutnicza – zespół budynków lokomotywowni „Dziedzice”
- ul. Młyńska 13 – dawny młyn
- Walcownia Metali Dziedzice (hala walcowni blach, hala wyrobów gotowych, walcownia tśm, kotłownia, ciągarnia, prasownia, budynek administracyjny)
- pl. Wolności 3 – dworzec PKP

Zabrzeg

- ul. Korfantego 21 - stacja trafo

CZELADŹ

- ul. Denhelów – zabudowania byłej kopalni „Saturn”
- ul. Kościuszki 9 – budynek maszynowni i zespołu dawnej rozdzielni i elektrowni kopalni „Czeladź”

CZERNICHÓW

- Zapora Porąbka-Żar

CZERWIONKA-LESZCZYNY

Bełk

- ul. Majatkowa - stary most na Bierawce

Czerwionka

- ul. Leśna – dawna cegielnia

Czuchów

- ul. 3 Maja 44 – Kopalnia Węgla Kamiennego „Dębieńsko”
- ul. Szyb Zachodni – Szyb V Zachodni Kopalni Węgla Kamiennego „Dębieńsko”
- u. Kolejowa 6 – dworzec PKP

Leszczyny

- ul. Dworcowa – dworzec PKP

Szczejkowice

- ul. Bielska – dworzec PKP

Palowice

- las na granicy z Żorami nad Stawem Garbocz - gichta, Pozostałości huty „Waleska”

CZĘSTOCHOWA

- ul. Piłsudskiego 100/120 – zespół dworca kolejowego „Stradom”
- ul. 1 Maja 19 - zespół budynków Przędzalni Czesankowej „WEŁNOPOL”
- ul. 1 Maja 21 - zespół budynków Częstochowskich Zakładów Przemysłu Lniarskiego „Stradom”
- ul. Rejtana 23/35 - zespół budynków Fabryki Włókienniczej „Częstochowianka” - Ceba

DĄBROWA GÓRNICZA

- ul. Armii Krajowej – przepompownia kolejowa
- ul. Armii Krajowej – budynek kolejowy – magazyn
- ul. Armii Krajowej 12 – huta szkła okiennego
- ul. Bardowicza - wapiennik
- ul. Białej Przemszy 13 – dom wraz z młynem i małą elektrownią wodną
- ul. Chemiczna 4 – Zakłady Tworzyw Sztucznych „Zabkowice – Erg”
- ul. Dworcowa 8, 10, 17 – zespół dworca PKP

- ul. Górnicza – kopalnia ćwiczebna Szkoły Górniczej
- ul. Górzysta – piec wapienniczy
- ul. Kolejowa – zespół stacji kolejowej „Dąbrowa Górnicza”
- ul. Młynarska 6 – młyn wodny
- ul. Orkana – budynek kolejowy
- ul. Orkana – wiadukt kolejowy
- ul. Perla – Zespół zabudowy kopalni węgla kamiennego „Paryż”
- ul. Piecucha – budynek stacji kolejowej
- ul. Puszkina 3 – budynek przemysłowy
- ul. Sikorskiego – zespół Huty Szkła Gospodarczego „Ząbkowice”
- ul. Składowa – dawna cegielnia
- ul. Sobieskiego – Huta Bankowa
- ul. Stacyjna, ul. Transportowa – zespół stacji kolejowej „Dąbrowa Górnicza”

DĄBROWA ZIELONA

Soborzyce

- ul. Wiatrakowa - wiatrak, mur. ok. 1925 r

DĘBOWIEC

Dębowiec

- ul. Skoczowska – most na drodze do Simoradza
- ul. Spółdzielcza – dawna kuźnia

GASZOWICE

Gaszowice

- ul. Kolejowa – dawna cegielnia

GIERAŁTOWICE

Przyszowice

- ul. Gierałtowicka – dworzec PKP

GILOWICE

Rychwałd

- most na Łękawicę, kamienny

GLIWICE

- ul. Architektów – wieża ciśnień
- ul. Poniatowskiego – wieża ciśnień
- ul. Toszecka – dawna huta szkła Scharffa
- ul. Towarowa 2 – hala produkcyjna i magazyn
- ul. Świętojańska – budynek przemysłowy

GOCZAŁKOWICE-ZDRÓJ

- ul. Dworcowa 74 – dworzec kolejowy
- ul. Uzdrowska – komin elektrociepłowni

GODÓW

Godów

- ul. Dworcowa 5 – budynek dworca PKP
- ul. Glinki 32 – śluza przy stacji uzdatniania wody
- ul. Powstańców Śląskich 35 – wiadukt kolejowy

Krostoszowice

- Wieża wodna na terenie byłej kopalni

GOLESZÓW

Cisownica

- Kuźnia koło domu nr 10

Dzięgielów

- ul. Myśliwska (nad Puńcówką koło mostku)- kuźnia

Goleszów

- ul. Dworcowa 1 – dworzec PKP
- ul. Dworcowa 2 – budynek kolejowy

Puńców

- Jabłoniowa 1 – dawny młyn

GORZYCE

HAŻLACH

HERBY

Herby

- ul. Lubliniecka 11 - budynek dworca kolei wschodnioeuropejskiej
- ul. Lubliniecka 11- wieża wodna kolejowa
- ul. Lubliniecka - budynek dworca kolei herbskiej

Herby Nowe

- budynek dworca

Lisów

- budynek dworca kolejowego

IMIELIN

- ul. Dunikowskiego – dworzec PKP

IRZĄDZE

ISTEBNA

JANÓW

Janów

- młyn przy wjeździe do Janowa, drew., pocz. XX w.

Złoty Potok

- Młyn „KOŁACZEW”, drew.-mur., XIX w.

- ul. Polna - wapiennik

JASIENICA

Grodziec

- Zespół dawnej gorzelni
- Młyn nr 39

Iłownica

- Młyn nr 50

Jasienica

- Fabryka mebli „larysza”
- Fabryka mebli „Mundus”
- Kuźnia przy nr 91
- Budynek 269 w zespole fabrycznym

JASTRZĘBIE ZDRÓJ

- ul. Dworcowa 46 – budynek dworca PKP
- ul. Dworcowa 46a – wieża ciśnień
- ul. Kolejowa – przystanek kolejowy „Ruptawa – Zofiówka”
- ul. Pszczyńska 190c – dawny dworzec PKP
- ul. Ranozka 24a – dawny dworzec PKP
- ul. Świerczewskiego 6 – dawny dworzec PKP
- ul. Zdziebły 13 – dawny dworzec PKP

JAWORZE

JAWORZNO

Jaworzno

- ul. Grunwaldzka – szyby KWK Jan Kanty: Witold I i Witold II z budynkiem maszynowni
- ul. Piekarska – budynek tranformatorowni przy szybie „Leopold”
- ul. Towarowa – budynek dworca PKP

- Kopalnia Węgla Kamiennego „Jaworzno”
- Dawna rzeźnia

Szczakowa

- ul. Kolejarzy – budynek dworca PKP

Pieczyska

- ul. Przemysłowa 1 – portiernia cementowni, magazyn klinkieru, warsztaty szkolne, hala młynów

Ciężkowice

- ul. Dworcowa – budynek dworca PKP
- ul. 29 Listopada – pompa wodna

Dąbrowa Narodowa

- ul. Dąbrowska – pozostałości huty szkła

JEJKOWICE

JELEŚNIA

Przyborów

- Kuźnia przy nr 243

KALETY

Kalety

- Budynek fabryki celulozy
- Budynek dworca PKP
- Budynki w zespole dawnych zakładów papierniczych
- Tereny dawnej kopalni rud żelaza w Bibieli

Miotek

- ul. Tarnogórska/Paderewskiego 207 – wieże transformatorowe

Mokrusia

- ul. Grunwaldzka 30 - młyn

KAMIENICA POLSKA

KATOWICE

- ul. Damrota – wiadukt kolejowy
- ul. Dworcowa 2-10 – budynki kolejowe, wieża wodna
- ul. Ligonia 21 – obiekty przemysłowe
- ul. Mikołowska 3b – zespół hal magazynowych
- ul. Opolska 22 – dawne zakłady graficzne
- ul. Raciborska – zespół lokomotywowni
- ul. Sądowa – nastawnia i warsztaty kolejowe
- ul. Gallusa – wieża ciśnień
- ul. Wincentego Pola 40 – szyb „Krakus”
- ul. Roździeńskiego 214 – pozostałości zespołu d. kopalni „Jerzy”
- ul. Ceglana – dawna cegielnia
- ul. Kościuszki – dawna zajezdnia tramwajowa
- ul. Lotnisko 40 – obiekty dworca lotniczego
- ul. Franciszkańska 13-13a – obiekty kolejowe
- ul. Kłodnicka/Kolejowa – dawny budynek dworca kolejowego Ligota
- ul. Bocheńskiego – kopalnia „Kleofas”
- ul. Gliwicka 20 – zespół dawnej fabryki „Mundus”
- ul. Kozielska – wieża ciśnień, lokomotywownia
- ul. Obroki – zabudowania kopalni „Kleofas”
- ul. Tokarska 6 – budynek fabryczny
- ul. Żelazna 9 dawne budynki huty „Baildon”
- dawny mostek kolejowy na Rawie
- ul. Chorzowska 109 – zabudowania kopalni Kleofas
- ul. Chorzowska 112 – wieża wodna huty „Baildon”
- ul. Chorzowska 186a – hala przepompowni wody
- ul. Konduktorska 8 – walcownia
- ul. Owocowa 21 – dawne budynki przemysłowe kopalni węgla Caroline
- ul. Rysia – wiadukt kolejowy
- ul. Ludwika 48 – 48a – zespół szybu Ludwik

- ul. Wrocławska 1a – hala produkcyjna
- ul. Wróblewskiego 29 – dawna fabryka czekolady
- ul. Korczaka – wieża wodna
- ul. Le Ronda 28 – budynki zespołu przemysłowego
- ul. Le Ronda 30 – stacja transformatorowa
- ul. Le Ronda 65 – zespół dawnego szybu
- ul. Le Ronda 70 – hala zespołu przemysłowego
- ul. Milowicka 6 – stacja pomp zakładów metalurgicznych Silesia
- ul. Niepodległości 2 – dworzec
- ul. Pod Młynem 31 – zespół dawnego młyna
- ul. Bednorza 45 – budynek stacji kolejowej
- ul. Ogród Dworcowy – wieża ciśnień, dworzec kolejowy
- ul. Roździeńska – dawna huta cynku Wilhelmina, warsztat mechaniczny, walcownia
- ul. Oswobodzenia 1 – szyb „Wilson”
- ul. Szopienicka 62c – szyb „Keiser Wilhelm”
- ul. Szopienicka 49 – zespół szybu „Pułaski”
- ul. Szopienicka 66b – budynki poprzemysłowe
- ul. Pod lipami – dawna fabryka lodu
- ul. 73 Pułku Piechoty – wieża wodna
- ul. Tartaczna – stacja kolejowa „Murcki”
- ul. Tartaczna – pozostałości tartaku
- ul. Jaronia 23 – stacja kolejowa „Kostuchna”
- ul. Armii Krajowej 40a – stacja kolejowa „Piotrowice”
- ul. Armii Krajowej 41-51 – zespół fabryki maszyn „Famur”
- ul. Armii Krajowej 89/Świerkowa – dawna hala fabryczna
- ul. Asnyka 32, zespół warsztatów kolejowych
- ul. Bednorza Biskupa 4-12, Obrońców Westerplatte 9, zespół dawnego browaru Mokskich
- ul. Boya-Żeleńskiego 108,110, zespół dawnej fabryki Heydena
- ul. Grundmanna, mostek na Rawie
- ul. Hetmańska, rejon pd. Wyloty, mostek kolejowy na Kłodnicy
- ul. Kamienna 4, zespół dawnej piekarni
- ul. Kaskady, wiadukt kolejowy

- ul. Kolejowa , wiadukt kolejowy
- ul. Korfantego 141, Konduktorska 8, zespół dawnej huty cynku Silesia
- ul. Kościuszki- wieża spadochronowa w Parku Kościuszki
- ul. Kozielska 14, piekarnia
- ul. 1 Maja 31, fabryka Elewator
- ul. Niepodległości 2, stacja kolejowa Katowice – Dąbrówka Mała
- ul. Piotrowicka , mostek drogowy na Ślepiotce
- ul. Polarna, rejon krańca pn-wsch., mostek kolejowy na Ślepiotce
- ul. Porcelanova 23, zespół d. fabryki porcelany
- ul. Porcelanova 25, zespół Fabryki Montana
- ul. Pszczyńska ,d. wieża ciśnień
- ul. Sarmacka – rejon torowiska stacji kolejowej Katowice- Ligota
- ul. Tunelowa , wiadukt kolejowy
- ul. Zaopusta , mostek na rzece Mlecznej

KŁOBUCK

KŁOMNICE

Kłomnice

- wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa teren PKP

KNURÓW

KOBIÓR

- ul. Żelazna 3 – dworzec kolejowy
- Most na rzece Korzeniec (Promnice)

KOCHANOWICE

Kochanowice

- ul. Dworcowa - budynek stacji PKP. mur. l.20-te XX w.

KONIECPOL

KONOPISKA

KORNOWAC

KOSZARAWA

KOSZĘCIN

Koszęcin

- wieża ciśnień PKP

KOZIEGŁOWY

KOZY

KROCZYCE

KRUPSKI MŁYN

- ul. Zawadzkiego/Główna – zabudowania zakładu „Nitroerg SA”
- Most na Małej Panwi

KRUSZYNA

Widzów

- zespół stajni z wieżą ciśnień, ul. Żwirki i Wigury

KRZANOWICE

Krzanowice

- Most kolejowy (w polu)

Bojanów

- ul. Borucka 54 – dawny młyn

KRZEPICE

Krzepice

- wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa
- most kolejowy - rzeka Piskara

KRZYŻANOWICE

Bieńkowice

- ul. Młyńska 11 – dawny młyn

Tworów

- ul. Młyńska 7 – dawny młyn

KUŹNIA RACIBORSKA

LELÓW

LĘDZINY

Lędziny

- ul. Lędzińska – zabudowania kopalni „Ziemowit”

LIPIE

Danków

- młyn, mur. pocz. XX w.

LIPOWA

Lipowa

- Tartak parowy

Twardorzeczka

- Wapiennik
- Dawna kuźnia (nr 86)

Sienna

- Dawna tekturownia

LUBLINIEC

Lubliniec

- ul. Częstochowska - wodociągowa wieża ciśnień,
- ul. Dworcowa - wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa,

LUBOMIA

Buków

- ul. Krzyżanowicka 1 – cegielnia

Lubomia

- ul. Korfatego 37 – dawna fabryka cygar
- ul. Korfatego - śluza
- Zespół stacji kolejowej

LYSKI

ŁAZISKA GÓRNE

- ul. Kolejowa 8 – dworzec kolejowy Łaziska Górne
- ul. Sikorskiego 6 – dworzec kolejowy Łaziska Średnie
- Wieża wodna
- Hałdy przemysłowe
- Kopalnia „Bolesław Śmiały”: rozdzielnia, warsztaty, łaźnia, budynek biurowy
- ul. Chopina - szyb „Bolko”

ŁAZY

- Teren stacji i lokomotywni „Łazy”: hale lokomotywni, wagonownia, 2 wieże wodne, budynek manewrowych, budynek biurowy, wartownia, nastawnia, magazyn, transformator
- Wieża wodna przy drodze Zawiercie – Łazy
- Dawny kombinat cementowo-wapienny w Wysokiej

ŁĘKAWICA

- Most na rzece Łękawce z drogą do Rychwałdu
- Most na Cisowym Potoku (Kocierz Moszczanicki)

ŁODYGOWICE

- ul. Kolejowa – dworzec PKP
- ul. Królowej Jadwigi – most na potoku Żylica

MARKLOWICE

MIASTECZKO ŚLĄSKIE

Miasteczko Śląskie

- ul. Norwida 140 – cegielnia
- Dworzec PKP
- Zespół kolejki wąskotorowej Bytom -Tarnowskie Góry – Miasteczko Śląskie
- Była kopalnia rud żelaza „Bibiela”
- ul. Rubina – pozostałości kopalni rud żelaza „Juliusz”
- Ślady kopalni „Jasiowa Góra” pomiędzy Miasteczkiem Śląskim a stacją kolejową

MIEDŹNA

MIEDŹNO

Miedźno

- wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa, stacja kolejowa

MIERZĘCICE

MIKOŁÓW

- Pl. Karpeckiego 3 – pozostałości młyna
- ul. Młyńska 10 – młyn
- ul. Rybnicka 5 – zakłady papiernicze
- ul. Towarowa 11 – Fabryka Palenisk Mechanicznych
- ul. Waryńskiego 26, 27 – Wiromet
- ul. Waryńskiego 63 – Zakład Tworzyw Sztucznych
- ul. Waryńskiego 5 – Prodryn
- ul. Żwirki i Wigury 4 – Mifama

Bujaków

- ul. ks. Górki 17 – kuźnia
- Droga z Bujakowa do Mokrego – wapiennik

Kamionka – Jamna

- ul. Poprzeczna – dawna cegielnia

Mokre

- ul. 15 Grudnia – ciąg wapienników

Reta

- ul. Przyjaźni - stacja trafo

MILÓWKA

Milówka

- ul. Dworcowa 29 – dworzec PKP

MSTÓW

MSZANA

MYKANÓW

MYSŁOWICE

- ul. Dworcowa 1 – hala
- ul. Dworcowa 4 – zabudowania kopalni „Nowa Przemsza”
- ul. Dworcowa 17 – dworzec PKP
- ul. Katowicka - tunel kolejowy
- ul. Kopalniana – sortownia, nadszybie, parowozownia, wieża nadszybia, maszynownia
- ul. Kościelniaka – piec
- ul. Laryska – cegielnia
- ul. Mickiewicza 4 – dawny zakład przygotowawczy „Prepada”
- ul. Oświęcimska 1 – budynek kolejowy
- ul. Piastów Śląskich 20 - hala sprężarek
- ul. Powstańców 2a-4 – budynek przemysłowy
- ul. Powstańców 6 – dawna hala walcowni cynku „Kunegunde” obecnie sklep
- ul. Powstańców 14-14a – dworzec PKP
- ul. Pukowca 33 – cegielnia
- ul. Skałki – zbiornik wodny
- ul. Świerczyny 5-7 – budynek przemysłowy KWK „Mysłowice”

MYSZKÓW

Myszków

- dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej, Pl. Dworcowy
- wieża ciśnień, Pl. Dworcowy
- budynek przędzalni, ul. Kościuszki 8

NĘDZA

NIEGOWA

OGRODZIENIEC

OLSZTYN

OPATÓW

ORNONTOWICE

ORZESZE

Orzesze

- ul. Dworcowa 33 - wieża wodna (dwie?)
- Dworzec PKP
- Teren dworca – obszar dawnej huty „Maria”

OŻAROWICE

- wiadukt

PANKI

Panki

- budynek dworca PKP, murowany, przed 1945 r.

PAWŁOWICE

- ul. Pszczyńska 4 – stacja kolejowa

PAWONKÓW

Lipie Śląskie

- ul. Cegielniana - cegielnia murowana

PIEKARY ŚLĄSKIE

- ul. Przy Dworcu – Dworzec PKP

Dąbrówka Wielka

- zespół budynków kopalni galmanu „Rozalia”, nadszybia szybów S1 i S2, szyb „Koller”, kuźnia, warsztaty ślusarskie, magazyny

PIETROWICE WIELKIE

PILCHOWICE

Leboszowice

- most na rzece Bierawce
- ul. Wiejska – hala produkcyjna tartaku, transformator

Kuźnia Nieborowicka

- ul. Wiejska/Kasztanowa – transformator słupowy

Nieborowice

- ul. Dworcowa – transformator słupowy

Pilchowice

- ul. Damrota/Trześniówka – transformator słupowy
- ul. Dworcowa – transformator słupowy
- ul. Dolnej Wsi, obok nr 27 – transformator słupowy

Stanica

- ul. 1 Maja 2 – transformator słupowy

Wilcza

- ul. Miarki – młyn
- ul. Miarki/Gliwicka – transformator słupowy

Żernica

- ul. Gliwicka – transformator słupowy
- ul. Powstańców Śląskich 110 – transformator słupowy

PILICA

Wierbka

- fabryka papieru, obecnie POLAM

POCZESNA

Wrzosowa

- ul. Fabryczna 5 - budynek (użytkowany przez firmę „Czarda”)
- ul. Fabryczna 10 - zespół budynków fabrycznych d. cementowni: budynek główny i 3

POPÓW

PORAJ

PORĄBKA

Porąbka

- zaporą wodną wraz z zabudowaniami elektrowni

Czaniec

- zespół dawnego młyna (papiernia)

POREBA

- ul. Fabryczna 1 – zespół zabudowy dawnej Fabryki Urządzeń Mechanicznych: hala, stalownia, budynek mieszkalny dyrektora

PRZYRÓW

Julianka

- zespół dworca kolejowego

Knieja

- młyn murowany

Zalesie

- młyn motorowy, mur., przed 1939 r.

PRZYSTAJŃ

PSARY

PSZCZYNA

Rudołtowice

- ul. Zawadzkiego 132 - kuźnia

Pszczyna

- ul. Kilińskiego 5 – wieża ciśnień
- ul. Żorska 3 – dawny młyn
- pl. Dworcowy 1 – dworzec PKP wraz z zespołem zabudowań i wieżą ciśnień

PSZÓW

- ul. Skwary – zespół zabudowań kopalni „Anna”: maszynownia, kotłownia, rozdzielnia, administracja, nadszybie i maszynownia szybu „Jan”, stacja ratownictwa, łaźnia kobiet, magazyn główny, kuźnia, warsztat elektryczny, przejście podziemne, budynek dyrekcji, wieża wodna, lokomotywownia, sortownia, płuczka, nadszybie z wieżą wyciągową szybu "Chrobry 1", remiza, łaźnia, portiernia, markownia, hala sportowa, cechownia
- ul. Jagiełły – wieża ciśnień
- ul. Bohaterów Westerplatte – wieża ciśnień

PYSKOWICE

- ul. Wolności – zespół dworca PKP

Czerwionka

- ul. Piaskowa – cegielnia
- ul. Powstańców Śląskich – zakład gazowniczy
- ul. Mickiewicza 23 – dawna huta żelaza

RACIBÓRZ

- ul. Zborowa 2 – wytwórnia win
- ul. Batorego 5 – kaszarnia
- ul. Eichendorffa – rzeźnia
- ul. Ogrodowa 46 – fabryka
- ul. Staszica 22 – budynek fabryczny

Brzezcie

- ul. Torowa 1 – stacja kolejowa

Ostróg

- ul. Zamkowa 2 – browar
- ul. Rudzka 101 – cegielnia

Płonia

- 1 maja 8 – wieża ciśnień i zespół zabudowy zbiorników wodnych
- Zakład „Carbon”: prasownia, warsztaty, budynek kontroli jakości
- ul. Piaskowa 6 – młynownia, prasownia
- ul. Piaskowa 4, 7c – budynki przemysłowe
- ul. Piaskowa - wiadukt

RADLIN

- Zespół szybu „Sobieski” : budynek zarządu, cechownia, kuźnia, nadszybie z maszynownią, budynek socjalny, stajnie, portiernia, trafo, okno sztolni
- Zespół szybu „Marian”: wieża, hala sportowa, warsztat, budynki nadzoru
- Zespół szybu „Zygmunt”: maszynownia, nadszybie, kotłownia
- ul. Korfatego - zespół kopalni „Marcel”: wieża basztowa, warsztaty, kuźnia, elektrownia, budynek administracyjny, budynek dyrekcji, łaźnia, cechownia, starż pożarna, rozdzielnia
- ul. Hutnicza – koksownia „Radlin”: warsztat, wieża węglowa , magazyny, wieża płuczki

RADZIECHOWY-WIEPRZ

Radziechowy

- ul. Lipowa - wapiennik

RADZIONKÓW

- ul. Nałkowskiej – obiekty byłej KWK „Powstańców Śląskich” Ruch II
- ul. Szybowa 2 – budynek byłej KWK „Powstańców Śląskich”
- ul. św. Wojciecha - zabudowania dworca PKP

RAJCZA

Rajcza

- Stacja PKP

Sól

- Stacja PKP

RĘDZINY

RUDA ŚLĄSKA

- ul. Pokoju/Chorzowska – wieża ciśnień
- ul. Cegielniana – budynek produkcyjny
- ul. Cynkowa – budynek produkcyjny
- Al. Dworcowa 1 – dworzec PKP
- ul. Dworcowa 33 – dworzec PKP Chebzie
- ul. Gierałtowskiego 12 – budynek produkcyjny
- ul. Kokota 169a – budynek produkcyjny
- ul. Niedurnego 77 – budynek produkcyjny
- ul. Niedurnego 79 – zabudowania Huty „Pokój”
- ul. Piastowska 3 – budynek produkcyjny
- ul. Szyb Walenty – budynki produkcyjne
- ul. ks. Tunkla 116, 112a – budynki produkcyjne
- zespół byłej KWK „Pokój” Ruch II „Wawel”. Zespół dawnych szybów Mikołaj i

Centralny ul. Szyb Walenty 32:

- fragment zabudowy zespołu elektrowni „Mikołaj”
- nadszybie z wieżą wyciągową szybu „Mikołaj”
- maszynownia szybu „Mikołaj”

- warsztat
- zespół byłej KWK „Pokój” Ruch II „Wawel”. Dawny rejon szybu „Klara” ul. Szyb Walenty
 - wieża wyciągowa szybu „Clara”
 - nadszybie
 - budynek dawnej maszynowni
 - pozostałości sortowni
- zespół Rejon Szybu „Wanda” ul. Niedurnego 13. Całość obszaru kopalni zamknięta w ograniczeniach ul. Niedurnego (od pd-wsch.), ul. Obrońców Westerplatte (od pd-zach.), ul. Grochowskiej (odpn-wsch.)
 - budynek dawnej łaźni przy szybie Jan Karol
 - budynek nadszybia z wieżą szybu „Jan Karol”
 - budynek maszynowni szybu „Jan Karol”
 - budynek kompresorów i przetwornic
 - budynek rozdzielni (kondensatorów)
 - budynek dawnej dyrekcji (administracyjno-magazynowy)
 - budynek wagi i portierni
- zespół Rejon szybów Anna Maria ul. Pokoju 13. Zakład powstał na terenach Nowego Bytomia, w pd. strefie rozległego obszaru przemysłowego obejmującego głównie tereny Huty Pokój. Południową granicę kompleksu kształtuje strefa zieleni przynależnej do parku rozciągającego się przy ul. Pokoju (od pn) i ul. Parkowej (od wsch.). Od strony pn. teren należący do kopalni zamykała bocznicą
 - budynek dawnej siłowni energetycznej i sprężarkowi
 - budynek administracyjny
 - budynek Sali gimnastycznej
 - budynek dawnej dyrekcji
 - budynek nadszybia z wieżą wyciągową szybu „Anna”
 - budynek maszynowni szybu „Anna”
 - budynek sprężarkowi i obiektu wozów

- budynek maszynowni szybu „Maria
 - zespół zabudowy kotłowni
 - budynek dawnego magazynu paliw
 - budynek warsztatów mechanicznych
 - budynek łaźni, magazynu i izby opatrunkowej
 - budynek portierni
-
- zespół Rejon szybów Lech ul. Lecha Powierzchnię kopalni ograniczają tereny zabudowane w rejonie ul. 9 Maja i Obrońców Westerplatte (od pd), oraz strefa zieleni zakończona przy dawnej kopalni Wanda. Od pn. układ rozgraniczeń kształtuje pas boczniczy
 - budynki sprężarkowi i rozdzielni
 - maszynownia szybu „Lech”
 - budynek dawnej łaźni i cechowni
 - budynek hali gimnastycznej
 - budynek centrali elektrycznej
 - budynek dawnego działu budowlanego i laboratorium
-
- Zespół dawnej kopalni „Karol” zespół kopalni pozostaje w ograniczeniach ul. Bytomską i ul. Ziętka
 - budynek dawnej łaźni (magazynowy)
 - budynek dawnego warsztatu mechanicznego i elektrycznego
 - budynek dawnej maszynowni „Jurand I”
 - budynek administracyjny przy dawnej maszynowni „Jurand I”
 - budynek dawnej elektrowni (magazyn)
 - dawna willa dyrektora
 - dawna dyrekcja
 - dawna kuźnia
 - dawna lokomotywownia
-
- Zespół KWK „Bielszowice” ul.E.Kokota

zespół dawnej kopalni „Bielszowice” na terenie ograniczonym od wsch. ul. Halembską, od pn. ul. Kokota, od Pd. Trasą kolejową z Katowic do Gliwic. Od strony Zach. granicę obszaru wyznacza strefa zabudowy w rejonie ul. M. Chroboka

- portiernia wraz z murem ogrodzenia od strony ul. E.Kokota
 - budynek wagi
 - dawny magazyn żelaza
 - budynek maszynowni szybu „II”
 - budynek warsztatu mechanicznego i kuźni
- Zespół byłej KWK „Polska-Wirek” Ruch „Wirek” ul. Ks.L.Tunkla 112

Zespół dawnej kopalni zlokalizowany na obszarze Kochłowic. Teren rozciąga się po wsch. stronie ul.ks.L.Tunkla z zamknięciem obszaru w strefie przygranicznej ze Świętochłowicami (od pn). Od strony Pd. Granica kopalni przebiega w rejonie po pn. stronie ul. Świętochłowickiej

- siłownia energetyczna z maszynownią szybu „Sary Wirek”
- maszynownia szybu „Maciej”
- dawna cechownia (kompresorownia)

- Huta Pokój ul. Niedurnego 79

Obszar huty rozciąga się po wschodniej stronie ul. Niedurnego. Obejmuje powierzchnię dochodzącą do granicy ze Świętochłowicami

- zespół wielkiego pieca „A” z halą lejniczą
- budynek dawnego laboratorium
- budynek portierni bramy nr II
- budynek straży pożarnej
- budynek biurowy wydziału wielkich pieców
- budynek dawnej kotłowni IV
- budynek magazynu silników
- budynek akumulatorowi
- zabudowa kotłowni II
- zespół sprężarkowi byłej elektrowni
- budynek warsztatów remontowo-elektrycznych

- budynek dawnego magazynu skór i odzieży
 - budynek socjalno-biurowy
 - budynek biurowy działu inwestycji
 - budynek magazynu części zamiennych
 - zespół budynków utrzymania ruchu przy stalowni
 - zespół hal centralnego warsztatu remontowego
 - budynek warsztatu utrzymania ruchu kuźni
 - budynek magazynu centralnego
 - zespół budynków warsztatów konstrukcyjnych
 - budynek tlenowni
-
- Dawna hala pieców huty cynku „Hugo” ul. Katowicka 18
 - Cegielnia ul. Cynkowa
 - Zabudowa przemysłowa ul. Piastowska 5
 - Wodociągowa wieża ciśnień Nowy Bytom ul. U zbiegu ul. Chorzowskiej i Pokoju
 - Wodociągowa wieża ciśnień – kolejowa Kochłowice Al. do dworca. Stacja kolejowa
 - Wodociągowa wieża ciśnień – kolejowa Chebdzie ul. Pawła 1

RUDNIK

Brzeźnica

- ul. Leśna – młyn

RUDZINIEC

RYBNIK

- ul. Dworcowa 2 – dworzec PKP
- ul. Prosta – wieża ciśnień
- ul. Przewozowa 2 – brama wagowa KWK „Chwałowice”
- ul. Przewozowa/1 maja – zabudowa KWK „Chwałowice”
- ul. Jastrzębska – zabudowa KWK „Jankowice”
- ul. Wielopolska (Paruszowiec) – wiadukt kolejowy

- Paruszowiec – most kolejowy
- ul. Mikołowska (Paruszowiec) – wiadukt kolejowy
- ul. Obwiednia – most kolejowy
- Rondo Chwałowickie – most kolejowy
- Zespół stacji PKP i lokomotywowni
- ul. Cicha (Paruszowiec) – stacja kolejowa
- ul. Zagłoby (Niedobczyce) – stacja kolejowa
- ul. Sygnały (Gotartowice) – stacja kolejowa
- ul. Wodzisławska – szyb „Szymański”

RYDUŁTOWY

- ul. Raciborska 223 – dawny młyn
- ul. Bohaterów Warszawy – dawna cegielnia C. Herzera
- ul. Leona – budynek dawnej wagi drobnicowej oraz portierni
- ul. Pietrzykowicka 34 – zespół szybu wentylacyjnego III (szyb „Dicke”)
- ul. Ofiar Terroru – tunel kolejowy

SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE

- Zespół dawnej kopalni Aleja Przodowników Pracy / Olimpijska
 - budynek dawnej dyrekcji
 - budynek dawnej sprężarkowni
 - budynek dawnej kotłowni
 - budynek dawnej łaźni
 - budynek dawnej maszynowni szybu „S I”
 - budynek dawnego warsztatu szybowego (tlenowni)
- Zespół dawnej kopalni ul. H. Rutkowskiego
 - budynek dawnej cechowni
 - budynek dawnej łaźni robotniczej
 - dawny budynek straży pożarnej
 - dawny budynek warsztatu elektrycznego
 - budynek dawnej maszynowni „Staszic II”

- budynek kuźni
 - budynek kotłowni nowej
 - budynek dawnego wentylatora szybu „Teresa”
 - budynek dawnego warsztatu mechanicznego
 - budynek dawnego warsztatu
 - budynek kompresorowni
 - budynek dawnej kotłowni starej
 - budynek dawnej elektrowni
 - budynek administracyjny dawnej elektrowni
- Zespół dawnej kopalni ul.E.Orzeszkowej
 - budynek dawnych stajni (garaży)
 - budynek dawnej łaźni górniczej z cechownią
 - budynek dawnej hali sprężarek z rozdzielnią
 - budynek dawnej kotłowni
 - komin dawnej kotłowni
 - budynek dawnej maszynowni szybu „Wschodni”
 - budynek dawnej maszynowni szybu „Krystyn”
 - wieża wyciągowa szybu „Krystyn”
 - budynek wartowni
- Zespół dawnego szybu „Północnego” ul. S.Żeromskiego
 - zabudowa dawnej łaźni i cechowni
 - budynek dawnej maszynowni szybu „Północnego”
 - budynek dawnej stacji trafo
- Zespół dawnego szybu „Bańgów” ul. H.Krupanka
 - zespół dawnej cechowni i łaźni
 - zespół budynków dawnej maszynowni, rozdzielni i sprężarkowi
 - budynek dawnej rozdzielni energetycznej
- Zespół historycznej zabudowy Huty „Laura” ul. 27 stycznia

- hale dawnej walcowni rur „Mannesmann” z 1904 r.
- dawna hala drążków przy walcowni „Mannesmann”
- budynek dawnego warsztatu utrzymania ruchu przy walcowni

„Mannesmann”

- budynek magazynu rur walcowni „Mannesmann”
- zespół dawnej kotłowni z 1874 r. (później magazyn modeli, łaźnia i warsztat)
- budynek dawnej kuźni z 1839 r. (później działu BHP)
- budynek dawnego warsztatu z 1834 r. (później centrali telefonicznej)
- zespół budynków warsztatu elektrycznego i energetycznego z 1860 r.
- zespół budynków magazynu odzieżowego i rur zgrzewanych z 1912 r.
- budynek laboratorium z 1908 r.
- budynek kontroli jakości z 1914 r
- dawny budynek biurowy zaopatrzenia wraz z rozdzielnią z 1910 r
- dawny budynek straży pożarnej z 1884 r
- dawny budynek lokomotywowni z 1916 r.
- zespół zabudowy dawnej bramy północnej z 1910 r.
- dawne warsztaty szkolne z pocz. XX w.
- budynek dawnej kotłowni i warsztatu budowlanego z 1910-14 r.
- zespół hal dawnej walcowni „Innocenti” z 1915 r. – bez części stalowej,

której została uzgodniona rozbiórka (dawnej walcowni blachy cienkiej)

- budynek dawnej dyrekcji z 1864 r.
 - budynek dawnego ambulatorium zakładowego i administracji
 - budynek dawnej stolarni z 1844 r. (później modelarni)
 - budynek dawnej odlewni i gwoździarni z 1870 r. (później kuźni)
 - budynek dawnej ciągarni z 1908 r. (później gięciarki rur)
 - budynek dyrekcji nowej z 1914 r.
 - fragment dawnego ogrodzenia z pocz. XX w.
- Dawny zespół Fabryki Elementów Złącznych ul. Fabryczna
 - dawna hala obróbki na gorąco z 1911 r.
 - dawny budynek laboratorium kontroli jakości z 1891 r

- dawny budynek dyrekcji z 1890 r.
- dawny budynek stolarni i częścią garaży z 1910 r
- Zespół dawnego browaru ul.Browarowa 1
 - budynek dawnej słodowni
 - budynek dawnej fermentacji i leżakowni
 - zespół dawnych budynków filtracji, rozlewni i obciążu beczkowego
 - budynek mieszkalny
 - dawny budynek administracyjny i socjalny
 - budynek dawnej warzelni
 - budynek dawnej kotłowni
 - dawna hala maszyn
 - budynek dawnej oczyszczalni ścieków
- Hala produkcyjna dawnej huty szkła ul. Fabryczna
- Zespół dawnej zabudowy w kompleksie Wojskowych Zakładów Mechanicznych , ul. Powstańców
- Zespół dawnej kopalni „Maria” i huty cynku ul. Chemiczna
 - historyczne budynki dawnej kopalni w zach. części zespołu
 - historyczna zabudowa dawnej huty w północnej i wschodniej części zespołu (pozostałości prażalni blendy i fabryki kwasu siarkowego)
- Zespół historycznej zabudowy stacji PKP
 - budynek dworcowy z 1875 r
 - dawny budynek rewizji technicznej wagonów z 1899 r
 - budynek dawnej nastawni Si S1 z 1907 r
 - budynek dawnej nastawni SiS z 1907 r
 - budynek dawnej nastawni Si S2 z 1907 r
 - budynek dawnego magazynu ekspedycji towarowej 1907 r

SIEWIERZ

SKOCZÓW

Skoczów

- ul. Mickiewicza – dworzec PKP

Ochaby Małe

- ul. Miłosna 67 – młyn wraz z urządzeniami kanału Młynówki

Pierściec

- ul. Skoczowska 34 - stacja kolejowa
- ul. Tomiaka 9 – młyn

Pogórze

- nr 103 – stacja kolejowa

SŁAWKÓW

SOSNOWIEC

- ul. Narutowicza – dawna elektrownia kopalni Renard
- Maczki – most kolejowy
- ul. Reja – kościół pw. MB Częstochowskiej – dawna cechownia i sala zbrojna kopalni „Kazimierz”, szyb Kazimierz III
- ul. Kościelna 60 – budynek dworca PKP Sosnowiec Południowy
- ul. Piłsudskiego – wiadukt kolejowy
- ul. Mireckiego 5/9 – dawne zakłady Kraupegó
- al. Mireckiego 22 – budynek w zabudowaniach Odlewni Stali Woźniaka
- ul. Staszica – wieża kufaru do łamania odlewów wielkopieczowych
- ul. Partyzantów – dawna przędzalnia wigoniowa Schoena
- ul. Zamkowa – stacja trafo
- ul. Podjazdowa 25 – przedsiębiorstwo robót górniczych KWK „Milowice”
- ul. Wojska Polskiego 25/27 – hala fabryczna Fabryki Maszyn Górniczych „Niwka”
- ul. Starzyńskiego 4 – d. Waga KWK „Juliusz”
- ul. Minerów 1 – zespół zabudowań kopalni „Juliusz”
- ul. Miroszewskich – wieża ciśnien

- ul. Skwerowa 10 – budynek parowozowni
- ul. Skwerowa – budynek wchodzący w skład zabudowań dworcowych
- ul. Skwerowa – budynek dyżurnego ruchu
- ul. Bronowa 21 – bunkry strzeleckie
- ul. Żeromskiego 1 – dawna przędzalnia Czesankowa H. Dietla
- Maczki – kolejowa wieża wodna
- ul. Nowopogońska – zespół dawnych zakładów Huldshynskiego
- ul. Staszica 31 – zespół Fabryki Kotłów Parowych
- Klimontów – zespół zabudowa© kopalni „Klimontów”

SOŚNICOWICE

- pozostałości kuźni

STARCZA

STRUMIEŃ

- ul. Kolejowa 2 – budynek kolejowy
- ul. Kolejowa 4 – budynek kolejowy
- ul. Kolejowa – magazyn kolejowy
- ul. Kościelna 4 – budynek fabryczny
- ul. 1 Maja 13 - budynek fabryczny
- ul. Młyńska 12 - młyn
- ul. Młyńska 12 - budynek młyński
- ul. Pawłowicka 13 - cegielnia

SUSZEC

SUSZEC

- ul. Stacyjna – stacja kolejowa

RADOSTOWICE

- ul. Dworcowa – stacja kolejowa

SZCZEKOCINY

SZCZYRK

- ul. Uzdrowska 2 – tartak wodny

ŚLEMIEŃ

ŚLEMIEŃ

- Kuźnia – naprzeciw nr 178
- Kuźnia przy domu nr 206
- Kuźnia przy domu nr 183

KOCON

- Kuźnia przy zagrodzie nr 21

ŚWIERKLANIEC

ŚWIERKLANIEC

- Zespół zapory wodnej

NAKŁO ŚLĄSKIE

- ul. 3 Maja – dworzec kolejowy
- Nastawnia – na zachód od dworca kolejowego
- Nastawnia – na wschód od dworca kolejowego
- ul. Wapienniki – piece do prażenia

ŚWIERKLANY

ŚWIĘTOCHŁOWICE

- pomiędzy linią kolejową a ul. Wojska Polskiego i Metalowców - zabudowania d. Huty Florian
- pomiędzy zabudową i ul. Katowicką 62-64 a linią kolejową - wieża wodna
- ul. Metalowców – wiadukt kolejowy
- ul. Katowicka – Wojska Polskiego – mijanka, ob. wiadukt kolejowy

- ul. Katowicka przy nr 44 - punkt regulatorski linii tramwajowej
- ul. Sikorskiego – schron bojowy
- ul. Górnicza – schron bojowy
- ul. Chorzowska 109-119 – zespół zabudowań Zakładów metalurgicznych „Silesia”
- ul. Imieli 37 – zabudowania kopalni „Matylda”
- ul. Chorzowska - na pn od nr 126 – schron bojowy
- ul. Chrobrego – schron bojowy
- Ok. 170 m na pd. od ul. Lotniczej – schron bojowy
- Ok. 80 m na pn od ul. Lotniczej – schron bojowy
- ul. Ostatnia – schron bojowy
- ul. Ostatnia (w lesie) – schron bojowy
- ul. Sztygarska - zabudowa kopalni „Śląsk”
- W rejonie ul. Ślęzan przy granicy z Chorzowem – schron bojowy
- dzielnica Piaśniki, w parku – schron bojowy
- ul. Wojska Polskiego - obiekty Huty „Zgoda”
- przy ul. Hajduki i wiadukcie linii kolejowej PKP na Mijance – lokomotywnia
- dzielnica Zgoda – schron bojowy

ŚWINNA

TARNOWSKIE GÓRY

- żelbetowy schron polowy (Czarna Huta - w rejonie ul. Fabrycznej i Czarnohuckiej)
- żelbetowy schron polowy (w rejonie na Zach. od ul. Gliwickiej, za parkiem)
- żelbetowy schron polowy (w rejonie ul. Astrów i ul. Słoneczników)
- żelbetowy schron (Bobrowniki - w rejonie pół, na pn. od ul. Stefana Batorego)
- żelbetowy schron (Bobrowniki, - w rejonie na wsch. od ul. Księdza doktora Knowały)
- niemieckie schrony polowe z 1944 r
- ul. Nakielska 42 - budynek portierni „Faseru”
- ul. Opolska 51 - wieża ciśnień
- ul. Wodociągowa 2 - Zakład produkcji wody „Staszic” Nadszybie
- ul. Wodociągowa 2 - zespół zabudowy Zakładu Wodociągowego Szyb „Adolph”

- ul. Zagórska - budynek stacji kolejowej PKP „Strzybnica”
- Zespół stacji kolejowej i lokomotywowni
- Zespół kolejki wąskotorowej
- Budynek w zespole dawnej rozdzielni gazu (Zakład pogrzebowy)
- Zespół dawnej fabryki ozdób choinkowych – ul. Zamkowa 1
- dwie lokomotywy przy Technikum Kolejowym
- pojedyncze budynki na terenie zespołu dawnej Huty Fryderyk (Zakłady „Zamrt”)
- ul. Częstochowska - Oczyszczalnia ścieków

TOSZEK

- ul. Strzelecka – dawny browar
- ul. Strzelecka/ul. Boguszycka – dawny browar

TWORÓG

TWORÓG

- ul. Kolejowa – wieża ciśnień
- ul. Kolejowa/ul. Zamkowa – stacja kolejowa

BORUSZOWICE

- Zakłady papiernicze

TYCHY

- Zakład Celulozy i Papieru

UJSOŁY

ZŁATNA

- Tartak

USTRÓŃ

WĘGIERSKA GÓRKA

WĘGIERSKA GÓRKA

- Dworzec kolejowy
- Odlewnia żeliwa

ŻABNICA

- Ostrogi forteczne – „Wąwóz” i „Wyrwidąb”

WIELOWIEŚ

WILAMOWICE

WILAMOWICE

- Kuźnia przy budynku ul. Mickiewicza 31

DANKOWICE

- Dworzec kolejowy

PISARZOWICE

- Cegielnia
- ul. Młyńska 2 - młyn

STARA WIEŚ

- Kuźnia

WILKOWICE

BYSTRA

- Stacja trafo

WISŁA

- ul. Brzegowa – wiadukt kolejowy
- ul. Bulwar Słoneczny – most kolejowy
- ul. Dworcowa – stacja kolejowa „Głębcze”
- ul. Dworcowa – wiadukt kolejowy
- ul. Dziechcinka - wiadukt kolejowy
- ul. Lipowa – most kolejowy
- ul. 1 Maja 69 – zespół stacji kolejowej „Wisła-Uzdrowisko”
- ul. Ochorowicza – wiadukt kolejowy

- ul. Turystyczna - wiadukt kolejowy
- ul. Ustrońska - most kolejowy nad rzeką Wisłą
- ul. Ustrońska – przystanek kolejowy „Wisła-Oblaziec”
- ul. Ustrońska – dom dróżnika „Wisła-Jawornik”

WŁODOWICE

WODZISŁAW ŚLĄSKI

- ul. Słowackiego 2 - młyn wodny
- ul. Wałowa 49 – Śląskie Zakłady Koncentratów Spożywczych

WOJKOWICE

- Zespół dawnej kopalni „Jowisz”

WOŹNIKI

WRĘCZYCA WIELKA

WYRY

- ul. Pszczyńska 167 – Raciborska Fabryka Kotłów „RAFAKO”

ZABRZE

- ul. Bytomska 1 - fragment zespołu zabytkowego Huty Zabrze
- zespół dawnej stacji kolei wąskotorowej
- ciężki schron bojowy usytuowany w Zabrze Porębie
- ul. Kopalniana – zespół zabudowań KWK „Pstrowski”
- ul. Lompy - zespół zabudowań KWK „Zabrze – Bielszowice” Ruch I
- Koksownia „Jadwiga” i KWK „Pstrowski” , rejon Biskupice
- ul. Szybowa - zespół zabudowań KWK „Pstrowski” budynek dyrekcji

- ul. Wolności, Zabrze Poręba – schron bojowy
- Zabrze Poręba – schron bojowy
- ul. Janika 4 – schron bojowy
- ul. Lelewela 1 – schron bojowy
- ul. Bytomska 137 – schron bojowy
- ul. Pyki – schron bojowy
- ul. Janika – schron bojowy
- ul. Wolności - zabudowania KWK „Zabrze”
- ul. Webera 14 - Cegielnia
- ul. Hagera 11 - zabudowania koksowni „Concordia”
- ul. Fabryczna 1 - zabudowania Śląskich Zakładów Lin i Drutu
- ul. Zamoyskiego 2 – wieża wodna

ZAWIERCIE

- Hala dawnej tkalni - tereny przemysłowo-składowe
- Hala dawnej tkalni - tereny przemysłowo-składowe
- Budynek dawnej przędzalni odpadków bawełny - tereny przemysłowo-składowe
- Budynek dawnej mieszanki odpadków - tereny przemysłowo-składowe
- Budynek dawnej rytowni i drapalni - tereny przemysłowo-składowe
- Budynek dawnej farbiarni - tereny przemysłowo-składowe
- Warsztat - tereny przemysłowo-składowe
- Dawna blacharnia - tereny przemysłowo-składowe
- Dawna kotłownia - tereny przemysłowo-składowe
- hala produkcyjna - na terenie Odlewni Żeliwa „Zawiercie”

ZBROSŁAWICE

ZBROSŁAWICE

- ul. Oświęcimska – młyn wodny
- Grupa schronów bojowych
- Wapiennik
- Dworzec kolejowy

- ul. wolności – młyn nad rzeką Dramą

CZEKANÓW

- Dworzec kolejowy

KAMIENIEC

- ul. Wiejska – Młyn

KARCHOWICE

- ul. Bytomska - ujęcie wodne

MIEDARY

- Fabryka ceramiki
- Dworzec kolejowy

PRZETCHLEBIE

- stacja trafo

PTAKOWICE

- Wylot Sztolni Czarnego Pstrąga

WIESZOWA

- ul. Dworcowa – dworzec kolejowy

WILKOWICE

- fortyfikacje z czasów II wojny światowej

ZIEMIĘCICE

- ul. szkolna 2 – młyn wodny

ZEBRZYDOWICE

ZEBRZYDOWICE

- ul. Skotnicka, ul. jutrzeńki, ul. pochyła 13, ul. Poziomkowa 3, 5 – wiatraki drewniane

MARKŁOWICE GÓRNE

- ul. Szkolna 21 – wiatraki drewniane

ŻARKI

Żarki

- młyn wodny, ul. Koziegłowska
- młyn, ul. Ofiar Katynia

ŻARNOWIEC

ŁANY WIELKIE

- Młyn wodny

ŻORY

- ul. Boryńska 7 – zespół dawnej fabryki Rowerów
- Baranowice – dworzec kolejowy

ŻYWIEC

- ul. Bielów 3 – zakład przemysłowy
- ul. Browarna, w pobliżu dworca kolejowego – wieża ciśnień
- ul. Browarna – zespół Browaru Żywiec
- ul. Długosza – przepust kolejowy
- ul. Dworcowa – zespół dworca kolejowego
- ul. grobla 19 – zespół dawnej fabryki śrub
- ul. Grojec – wapiennik
- ul. grunwaldzka – zespół Żywieckiej fabryki Śrub
- ul. rzeźnicza 18 – Zakład Spółdzielni inwalidów „Jedność”
- ul. Sienkiewicza – Zakłady Mięsne
- ul. Ks Słonki 26 – Zespół papierni „Solali”
- ul. Świętokrzyska 54 – zespół dawnej rzeźni
- ul. Wesoła 36 – zespół dawnych zakładów futrzarskich
- ul. Wesoła/ul. Łączna – przepust kolejowy
- obok ul. Węglowa 38 – dom dróżnika na linii Żywiec – Sucha Beskidzka